

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1928

<https://hdl.handle.net/1874/9544>

Eigen dom Nifter Lake

J A A R B O E K J E
VAN HET
O U D H E I D K U N D I G G E N O O T S C H A P
„N I F T A R L A K E ”

1928

ELECTR. DRUKKERIJ H. J. SMITS
O U D E G R A C H T 231 — U T R E C H T

L. S.

Hierbij hebben wij het genoegen ons 16e jaarboekje aan te bieden.

Er was ditmaal ruimschoots kopij voorradig, zoodat wij tot onzen spijt genoodzaakt waren eenige artikelen tot het volgend jaar te laten liggen, omdat de uitgave anders te kostbaar zou worden.

Aan de medewerkers betuigen wij onzen hartelijken dank.

Op verzoek van verschillende leden zijn de statuten van het Genootschap in dit boekje opgenomen.

De Redactie van het jaarboekje:

J. G. TH. GREVENSTUK.

Dr. D. A. W. H. SLOET.

Mr. Ds. J. W. VERBURGT.

September 1928.

BESCHERMHEER.

Dr. H. TH. s'JACOB,
Commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht.

BESTUUR.

Mr. Ds. J. W. VERBURGT, Leiden, *Voorzitter*.
J. G. Th. GREVENSTUK, Baambrugge, *Secretaris*.
Dr. D. A. W. H. SLOET, Abcoude, *Bibliothecaris*.
J. D. BASTERT, Breukelen, *Penningmeester*.
W. H. KOOMANS, Heemstede.
L. SCHIETHART, Vreeland.
Jhr. J. K. LAMPSINS VAN DEN VELDEN, Doorn.

Dagel. Bestuur.

V. L. Baron VAN BOETZELAER, te Twello.
M. ONNES VAN NYENRODE, te 's-Gravenhage.
J. WARMOLTS, te Kortenhoef.
E. A. H. A. VAN DE VELDE, te Loenen.
N. BASTERT, te Loenen.
Jhr. C. H. C. A. VAN SYPESTEYN, te Loosdrecht.
Dr. A. M. HARTOG, te Maarssen.
Mr. W. H. KÖHLER, te Maarssen.
Mr. W. B. WESTERMANN, te Maarssen.
E. G. WENTINK, Aerdenhout.
KEES VALKENSTEIN, te Vleuten.
F. C. C. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN,
te Zuilen.
JAN VAN DER LIP, te Utrecht.
Jhr. Mr. C. DEDEL, te Abcoude.
Dr. J. J. F. STEIJLING, te Maartensdijk.
A. VAN BEEK, te Weesp.

LEDEN.

Abcoude:

Ds. G. G. J. Bleeker.
Jhr. Mr. C. Dedel.
C. M. L. Kouw.
Th. Moinat.
W. F. Pape.
W. H. van de Poll.
H. van Raan.
Joh. Rentinck.
W. W. E. Rosenkötter.
Past. Dr. D. A. W. H. Sloet.
J. Trouw.
A. Th. Vis.
Joan Vis.
S. G. van der Werff.

Aerdenhout:

E. G. Wentink.

Alkmaar:

Mej. J. W. H. Spruit.

Amsterdam:

G. Ansoul.
Mej. Willy Arentsen
A. J. Boom.
K. H. Broekhoff.
A. van der Bijl.
Mej. G. van der Bijl.
L. W. Doude v. Troostwijk.
Jan W. den Duijn.
P. Jansen Hzn.
Mr. N. J. C. Kappeyne van
de Coppello.
P. A. Kater.
H. L. Klein.

J. H. Roosenschoon.
H. F. L. Schöler.
D. Straus.
Mr. P. L. de Vries Feijens
Wouter Westerhoud.

Ankeveen:

P. J. Eijma.
E. R. D. Schaap.

Arnhem:

Mr. W. F. E. Spiering.

Baambrugge:

Mej. D. van Doorn.
J. G. Th. Grevenstuk.
Th. E. Grevenstuk.
Mej. Wilh. F. Grevenstuk.
C. P. de Groot.
Ds. H. Haselager.
C. F. Jonkhart.
R. L. Otten.
Mr. L. R. Otten.
Mr. L. Portengen.
F. Rijke.
A. Schoenmaker.
Mr. J. Schoenmaker.
G. van Walbeek.

Baarn:

Jhr. J. Hooft Graafland.
Mevr. E. H. Rutgers van Ro-
zenburg—Baronesse van
Hardenbroek.
P. E. Tegelberg.

Batavia:

L. A. H. Houtman.

Bilthoven:

D. R. Buma.
K. P. Maclaine Pont.
W. J. P. Suringar.

Breukelen:

J. D. Bastert.
D. J. M. Bianchi.
Johan Bleeker.
St. Breuninghoff.
A. H. Colenbrander.
A. H. Doude van Troostwijk.
Herm. v. d. Grift.
C. G. Hoekstra.
G. C. Hoekstra.
Mr. M. P. Th. à Th. van der
Hoop van Slochteren.
Dr. D. M. Hoogland.
C. de Joncheere.
W. J. Jonker.
E. B. van Julsingha.
J. Kasteleijn.
P. Land.
H. J. van 't Lindenhout.
A. H. Loeff.
C. W. Matthes.
Hans Matthes.
Jac. Molenkamp.
Deken P. W. A. Pieck.
Ph. J. Schippers.
Dt. K. de Snoo.
Mevr. S. A. de Snoo-Sillevis.
B. G. P. Verbiest.
W. J. Vos.
Mej. J. M. E. Willink van
Collen.
Mej. M. E. Willink van Col-
len.
C. W. Wüstenhoff.

Brummen:

Ds. H. Th. Barbas.

Bussum:

Jan de Grijs.
Bern. L. A. M. v. Ogtrop.

Culemborg:

J. van Holthoon.

Deventer:

Past. W. M. A. van Rijn.

Doorn:

Jhr. J. K. Lampsins van den
Velden.

Driebergen:

Jhr. P. P. de Beaufort.

's-Graveland:

Mr. D. J. A. Baron van Ha-
rinxma thoe Slooten.

's-Gravenhage:

Bureau der Rijkscommissie
voor de Monumenten.
M. Onnes van Nyenrode.
Mevr. A. Portengen—van
den Broeke.

Groningen:

Kapelaan F. J. Schoemaker.

Haarlem:

C. Maarschalk.

Harreveld:

Pastoor J. J. Swildens.

Hazerswoude:

Pastoor J. Ruijter.

Heemstede:

J. C. Brand Jr.
W. H. Koomans.

Hilversum:

D. de Bree.
Mr. A. le Cosquino de Bussy.
C. L. Heek.
Mevr. A. J. Kardux- ten
Hoopen.
J. Kardux.
Gen. Maj. E. Luden.
C. Metzelaar.
P. A. Pijnappel.
J. Schipper Jr.

Hoorn:

U. G. Dorhout.

Houten:

Mr. H. J. J. Scholtens.

Kockengen:

B. Calissendorff.

Kortenhoef:

Ds. J. van Bruggen.
J. Warmolts.

Krommenie:

P. van Walbeek.

Leiden:

Mr. Ds. J. W. Verburgt.
Dr. F. C. Wieder.

Loenen:

N. Bastert.
Goswin H. Boner.
G. J. Dokkum.
H. Hissink.
J. M. C. van Kempen.
Mr. H. P. Loggere.
L. L. Posthuma.
E. A. H. A. van de Velde.
Jan de Vries.
G. J. Weijland.
W. H. Willms.

Loenersloot:

Pastoor B. J. Brouwer.
Ir. E. Middelberg.
Mevr. de Wed. G. A. A.
Middelberg-Hallmann.

Loosdrecht:

Prof. Dr. K. H. Bouman.
Mevr. Kappeyne van de
Coppello-Wijgers.
Jhr. Q. J. van Swinderen.
Jhr. C. H. C. A. v. Sypesteyn
W. Voogsgeerd.

Maarsbergen:

H. van Donselaar.

Maarssen:

R. H. Driessen.
A. M. Hartog.
F. Hoosemans.
L. G. James.
E. A. le Jolle.
J. M. de Muinck Keizer.
Pastoor Dr. W. G. J. van
Koeverden.
Mr. W. H. Köhler.
Dr. A. R. van Linge.
A. T. Plomp.

J. B. Scheuer.
 J. G. Suring.
 C. W. E. van Voorst van
 Beest.
 J. P. van Voorst van Beest.
 C. E. Wolff.
 Mr. W. B. Westermann.

Maarsseveen:

Dr. A. M. Venker.
 Frans Smithuysen.
 H. Schoenmaker Ezn.

Maartensdijk:

Dr. J. J. F. Steijling.

Montfoort:

J. B. Kemme.

Nederhorst-den-Berg:

C. A. de Bree.
 Dr. A. van Dongen.
 A. J. Middag.
 Mevr. C. A. Pos—Kofoed.
 G. Graaf Schimmelpenninck.

Nieuwersluis:

Th. W. Blijdenstein.
 J. H. M. Doude van Troost-
 wijk.
 Mr. W. J. Doude van
 Troostwijk.
 Douair. A. Baron de Girard
 de Miolet van Coehoorn.
 Th. J. Verriijn Stuart.

Nigtevecht:

M. H. Laddé.

Oosterbeek:

Mr. E. van Beusekom.

Rhenen:

J. Houtman.

Rotterdam:

Bibliotheek der gemeente
 Rotterdam.

Salatiga (Java):

Mr. Dr. L. Fr. H. J. Schöler.

Twello:

V. L. Baron van Boetzelaer.

Utrecht:

J. B. P. Biegelaar.
 Dr. C. Broeksmit.
 Dr. Ch. M. A. Bijleveld.
 Pastoor L. J. v. d. Heijden.
 Jhr. Mr. J. Hooft Graafland.
 H. van der Lip.
 Jan van der Lip.
 Jhr. Dr. L. H. Quarles van
 Ufford.
 A. Ph. Ridder.
 Mr. W. C. Schuylenburg
 H. J. Smits.

Vleuten:

Kees Valkenstein.

Vreeland:

A. S. Bartstra.
 C. Blatt.
 P. J. C. Blatt.
 Dr. L. Dijkstra.
 G. Ph. Ittmann.
 C. A. Lion Cachet.
 J. Pik.
 L. Schiethart.

Weesp:

A. van Beek.
G. Eykelhoff.
Th. J. Houtman.
H. de Kloet.
J. G. Nordemann.

Weesperkarspel:

J. C. F. Bletz.

Winterswijk:

J. L. Thielking.

Zeist:

I. A. Lantsheer.

Zuilen:

F. C. C. Baron van Tuyll
van Serooskerken.
Wybren Wijmstra.

Zwolle:

Dr. G. A. B. Fijn van Draat.

DONATEURS.*Amsterdam:*

Mr. R. H. Erdmann.

's-Gravenhage:

Mr. Dr. F. A. C. Graaf van
Lynden van Sandenburg.

Utrecht:

Dr. H. Th. s'Jacob.

BEGUNSTIGERS.*Abcoude:*

D. van Teeseling.

Baambrugge:

G. Feringa.
J. van Heerden.
W. C. Smuling.

Breukelen:

J. H. M. Janse.
Ds. C. J. H. Verweijs.

IN MEMORIAM.

H. N. Blatt, te Vreeland.
L. P. G. Kerkhoff, te Amsterdam.
Mr. U. H. van Notten, te Nieuwersluis.
Mgr. Dr. Alphons Ariëns, Oud-Pastoor van Maarsse.
Pastoor J. Heerschop, te Mijdrecht.

JAARVERSLAG

In de algemeene vergadering, die den 30sten Juni 1927 werd gehouden, werd namens den Secretaris, die wegens ziekte afwezig was, verslag uitgebracht, waarna de Penningmeester rekening en verantwoording deed. Het zuiver saldo bedroeg f 516.—.

Daarna werd voorgesteld een boottocht langs de Vecht te maken, terwijl van andere zijde een excursie naar Rhenen en omstreken werd aanbevolen. Bij meerderheid van stemmen werd tot een boottocht besloten.

Dank zij de welwillendheid van ons medelid Joan Vis, kon in het laatste jaarboekje een verslag van dien tocht worden opgenomen.

't Jaarboekje kon door de belanglooze medewerking van de verschillende auteurs weder in goeden vorm verschijnen. Het werd door onze leden weder met sympathie ontvangen.

Voor het jaarboekje 1928 zijn reeds voldoende bijdragen aanwezig om de uitgave mogelijk te maken.

Onze vroegere Beschermheer, Mr. Dr. F. A. C. Graaf van Lynden van Sandenburg, vond het, na zijn aftreden als Commissaris der Koningin in de Provincie Utrecht, geschikter, dat zijn opvolger in dat ambt het beschermheerschap overnam. Dien-tengevolge werd de Heer Mr. H. Th. s' Jacob uitgenoodigd als beschermheer te willen optreden, welke uitnoodiging werd aangenomen.

Het genootschap mag zich in een toenemenden bloei verheugen. Het ledental is tot ver over de 200 gestegen, een tot dusver niet bereikt getal.

Sommige afdelingen zoals Breukelen, Baambrugge, Nederhorst-den-Berg, enz., zijn belangrijk grooter geworden.

Met hartelijken dank aan allen, die mij tijdens mijne langdurige verpleging te Amsterdam, van hunne belangstelling deden blijken, besluit ik dit verslag.

De Secretaris,
J. G. TH. GREVENSTUK.

Baambrugge, 6 Juni 1928.

Staat van Ontvangsten en Uitgaven over het 16de Genootschapsjaar 1927.

ONTVANGSTEN:

Batig saldo	f 516.—
Later geinde contr. over 1927	f 2.50
Over 1928:	
199 leden.	497.50
2 leden ad f 5.—	10.—
1 lid	3.—
6 begunstigers	6.—
1 donateur	10.—
1 donateur	5.—
	534.—
Verk. 2 Jaarboekjes	2.—
	f 1052.—

UITGAVEN:

Jaarboekje 1927	f 272.37
Nadeelig saldo excursie 1927	16.87
Incassokosten, drukkosten, zaalhuur, porti, en andere kleine kosten	78.85
Batig saldo	683.91

f 1052.—

J. D. BASTERT,
Penningmeester.

STATUTEN

Art. 1. Het genootschap draagt den naam „Oudheidkundig genootschap Niftarlake” naar de voormalige gouw, waarin de tegenwoordige Vechtstreek gelegen is.

Het is gevestigd te Abcoude.

Art. 2. Het genootschap stelt zich ten doel:

a. de belangstelling voor de geschiedenis en oudheden van de voormalige gouw Niftarlake op te wekken en te vermeerderen;

b. zooveel mogelijk medewerking te verleenen tot instandhouding van oudheden en historische monumenten.

Art. 3. Het genootschap tracht dit doel te bereiken:

a. door het houden van vergaderingen, lezingen, excursies, kunstbeschouwingen en tentoonstellingen;

b. het uitgeven van een jaarboekje en van oudheidkundige werken en plaatsbeschrijvingen;

c. het bijeenbrengen van een topografischen atlas;

d. het inrichten en instandhouden van een bibliotheek.

Art. 4. De duur van het genootschap wordt bepaald op 29 jaar ingaande den 13den Juni 1912, zijnde de dag der oprichting van het genootschap.

Het vereenigingsjaar loopt van 1 Januari tot 31 December.

Art. 5. Het genootschap bestaat uit leden, eereleden, donateurs en begunstigers.

Art. 6. Leden van het genootschap zijn zij, die een jaarlijkse contributie van f 2.50 betalen.

Eereleden zijn zij, die zich jegens het genootschap bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt en als zoodanig door de ledenvergadering op voordracht van het bestuur zijn benoemd.

Donateurs zijn zij, die het genootschap steunen door eene jaarlijksche bijdrage van ten minste *f* 5.—

Begunstigers zijn zij, die eene jaarlijksche bijdrage van *f* 1.— betalen.

Art. 7. De leden hebben stemrecht. Zij hebben toegang tot alle ledenvergaderingen, lezingen, excursies en tentoonstellingen van het genootschap.

De donateurs hebben dezelfde rechten en verplichtingen als de leden.

De begunstigers hebben alleen toegang tot de lezingen en tentoonstellingen in de plaats hunner inwoning.

Men kan lid, donateur of begunstiger worden door zich aan te melden bij een der bestuursleden. Het dagelijksch bestuur beslist dan over de toelating.

Art. 8. Het bestuur van het genootschap bestaat uit minstens vijf leden, die door en uit de leden en donateurs gekozen worden, om de drie jaar treedt $\frac{1}{3}$ van het bestuur, zoo na mogelijk berekend af, volgens een op te maken rooster. De afgetredene is terstond herkiesbaar.

Tusschentijds verkozenen nemen de plaats in van de afgetredenen op het rooster.

Het bestuur benoemt uit zijn midden een dagelijksch bestuur, waarin o.a. zitting hebben de Voorzitter, de Secretaris, de Penningmeester en de Bibliothecaris.

De werkzaamheden van het bestuur worden geregeld bij een huishoudelijk reglement, dat niet in strijd mag zijn met den inhoud dezer statuten.

Art. 9. Het Dagelijksch Bestuur vertegenwoordigt het genootschap zoo in als buiten rechten.

Het Dagelijksch Bestuur wordt vertegenwoordigd door den Voorzitter met den Secretaris.

Art. 10. De geldmiddelen van het genootschap worden verkregen uit de contributiën der leden en begunstigers, uit de bijdragen der donateurs en uit vrijwillige bijdragen en schenkingen.

Art. 11. De besluiten tot:

10. vervreemding van eigendommen van het genootschap;
20. opheffing van het genootschap;
30. verandering der statuten;

worden genomen in eene opzettelijk daartoe belegde vergadering waar minstens $\frac{2}{3}$ der leden aanwezig is.

Mocht in deze vergadering het vereischte aantal leden niet aanwezig zijn, dan kan daaromtrent geen besluit worden genomen, maar wordt binnen een maand eene nieuwe vergadering uitgeschreven, waarin met meerderheid van stemmen kan beslist worden door de aanwezigen.

Art. 12. Alle overige besluiten worden genomen met meerderheid van stemmen der aanwezige leden.

In de algemeene vergadering van het laatste genootschapsjaar, wordt beslist over de verlenging van duur van het genootschap (met inachtneming der bepalingen in artikel 11).

In geval tot ontbinding van het genootschap wordt besloten, zal in diezelfde vergadering worden beslist welke bestemming aan de eigendommen van het genootschap zal worden gegeven; een en ander met inachtneming van de bepaling van artikel 1702 van het Burgerlijk Wetboek.

Goedgekeurd bij koninklijk besluit van den 14 December 1918, No. 29.

Ons genootschap heeft het verlies van twee hooggeachte R.K. geestelijken, die vele jaren jaren lid zijn geweest, te betreuren.

Mgr. Dr. ALPHONS ARIËNS.

Mgr. Ariëns werd 26 April 1860 te Utrecht geboren. In 1885 promoveerde hij te Rome tot doctor in de theologie. Het volgende jaar werd hij benoemd tot kapelaan te Enschede. Getroffen door de ellende door drankmisbruik onder de arbeidersbevolking veroorzaakt, werd hij daar de vurige drankbestrijder, wiens naam nog lang met eere genoemd zal worden.

In 1889 behoorde hij tot de oprichters van de R.K. Arbeidersvereniging en in 1895 van het Kruisverbond. In 1901 volgde zijn genoeming tot pastoor te Steenderen en in 1908 te Maarssen. Hij is o.a. ook redacteur geweest van „De Katholieke Werkman”, „De Kruisbanier” en „Sobrietas”.

In 1919 benoemde de paus hem tot geheim kamerheer. Later ontving hij het kruis van „Pro Ecclesia et Pontifice” en was ook ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Hij overleed den 7 Augustus l.l. in het Retraitehuis te Amersfoort, waar hij wegens zijne geschokte gezondheid verblijf hield en werd in zijne laatste parochie Maarssen begraven.

Pastoor J. HEERSCHOP

Pastoor Joannes Heerschop werd in 1862 geboren en in 1887 priester gewijd. Hij was gedurende vele jaren pastoor te Kockengen en werd in 1919 pastoor te Mijdrecht, waar hij tot aan zijn dood werkzaam bleef. Hij werd aldaar den 11 Augustus l.l. begraven. De leden, die indertijd de excursies naar Haarzuilens hebben meegemaakt, zullen zich ongetwijfeld herinneren de aangename wijze, waarop Pastoor Heerschop zijne medeleden ontving en rondleidde.

Verslag van de Excursie

Woensdag 27 Juni 1928

De jaarlijksche excursie van Niftarlake trekt altijd veel belangstelling; het is 'n schoone gelegenheid om zijn oude kennissen en familieleden weer eens te zien en nieuwe relaties aan te knopen, zoo blijft de band onder leden, die elkaar overigens niet vaak ontmoeten, toch steeds vriendschappelijk bestaan.

Dit keer waren er te Utrecht weer ruim 70 dames en heeren uit alle hoeken der provincie en van daarbuiten saamgekomen, om een tocht te ondernemen naar Wijk bij Duurstede en Rhenen, twee oude merkwaardige stadjes. In gesloten auto's ging het over de landelijke wegen door de Stichtsche gouwen, langs Vechten, Werkhoven en Cothen, waar het oog bekoord wordt door de golvende graanvelden met hun door het nu en dan glurende zonnetje gezilverde halmen, ook door bloeiende boomgaarden en malsche weiden. Opvallend is het hoe weinig water deze landstreek biedt, doch dit gemis wordt zeer vergoed door den rijkdom van hout en bosch.

Bij 't aanschouwen dezer heerlijke landouwen kwam ons de oproep van Voss in de gedachten:

„Ihr Städter, sucht ihr Freude,
„So kommt aufs Land heraus!“

We reden voorbij het schilderachtige Cothen, waar de weg kronkelt langs den Krommen Rijn naar Wijk bij Duurstede, het eeuwenoude stedeke, naief neergezeten aan de snijding van Lek en Kromme Rijn.

De dikke stompe toren wordt reeds zichtbaar en als we de lage huisjes buiten de eigenlijke stad passeeren en hotsend en stotend het oude Marktpluin naderen, dringen vele herinneringen uit het grijze verleden zich aan ons op.

Wijk bij Duurstede.

De geschiedenis van Wijk gaat tot den vroegsten tijd terug, toen de Romeinen daar een versterkte legerplaats bezaten onder

den naam van Dorestatt, ook wel Dorestade. De tegenwoordige Hoogstraat was toenmaals de groote heirbaan voor de Romeinsche legioenen. In de vroege middeleeuwen was 't een bloeiende koopstad, welke veel handelsbetrekkingen had met Utrecht en andere steden; vischvangst, spinnerijen, bewerking van dierenbeenderen en hertehorens vormden de hoofdbron van bestaan, doch de steden Tiel en Dordt overvleugelden Wijk weldra. Koning Lodewijk de Vrome heeft er in de 9e eeuw met veel vrucht geregeerd en Keizer Otto III stelde het bisdom Utrecht in 't bezit van Wijck, zooals hij het dorp, dat daarvoor lag, toen doopte; sindsdien kreeg het den naam: Wijk bij Duurstede. In de volgende eeuwen kwam het als leen van de graven van Bentheim aan de heeren van Abcoude. Gijsbrecht van Abcoude schonk het in 1300 stadsrechten; eenige jaren later werd het verkocht aan den heer Jan van Diest, waarna het door den Stichtschen adel in leen gehouden werd.

De bisschoppen van Utrecht hebben er in de 14e, 15e en gedeeltelijk in de 16e eeuw hun verblijf gehad, vooral bisschop David van Bourgondië, die, hoewel 'n heerschzuchtig, ook een kunstminnend en krachtig bestuurder was, heeft heel veel aan de stad en kasteel verbeterd en Wijk weer tot bloei gebracht.

Bij aankomst in Wijk ten Stadhuisse werd het gezelschap door het gemeentebestuur verwelkomd. Burgemeester Jhr. v. Geen verheugde zich de leden van Niftarlake binnen zijn gemeente te mogen begroeten. „Wij staan op klassieken bodem, aldus spr., „helaas is zeer veel van het oude verloren gegaan, wat wij nog „hebben is van lateren datum. Onze bloeitijd heeft geen kostbare „sporen achtergelaten, de woeste horden hebben alles verdelgd, „toch zult u hier nog een en ander vinden, dat uwe aandacht „moge trekken”.

De heer Houtman, voorzitter der excursie, dankte den burgemeester voor de hartelijke ontvangst. De heer H. memoreerde dat Wijk in vroeger eeuwen herhaaldelijk geteisterd werd door de Noormannen e.a. volkeren, waarbij veel is verloren gegaan, dat zeer te betreuren is. Een bezoek aan de oudheden, aldus spr., is juist in onze dagen van haastig leven zoo belangwekkend, en Niftarlake heeft leden, die, wat zij gezien hebben ook weer te boek stellen, zoodat een ieder er weer van genieten kan. Spr. hoopte, dat er heden veel intellectueel genot zou genoten worden.

Onder leiding van den heer J. F. A. Thieme, Voorzitter van

„Wijk's Belang”, werd nu het stadhuis in- en uitwendig bezichtigd. Het is tegen den toren der hervormde kerk aangebouwd in 1662, in z.g.n Jacob v. Campenstijl; het interieur is niet bijzonder belangrijk: eenige oude teekeningen en gravures van het kasteel, zooals het er in den loop der eeuwen uitzag, hangen aan den wand. Verder eenige wapenborden, kannen, e.d. De oorkonde van Gijsbrecht van Abcoude, waarin hij in 1300 aan Wijk stadsrechten verleende, is niet meer aanwezig.

De kerktoren, achter of naast het stadhuis, is van meer belang. Kunstzinnig, geheel in baksteen opgetrokken in Gothischen stijl, maakt hij door omvang en sierlijkheid een imposanten indruk. De overlevering zegt dat hij op koeienhuiden zou rusten.

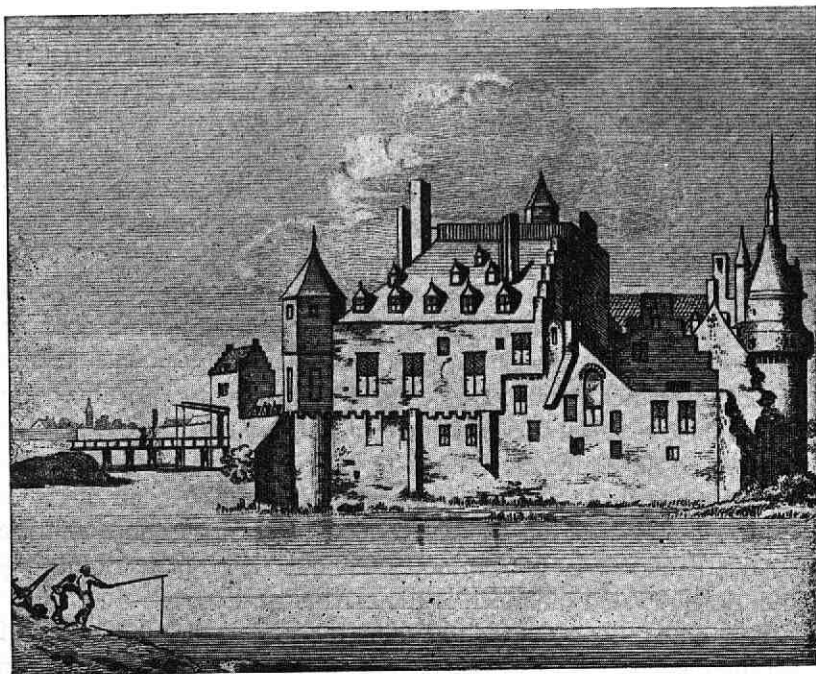
Bisschop David v. Bourgondië heeft hem in 1486 doen bouwen met het doel er een schoonen hoogen toren van te maken, naar het model ongeveer van den Utrechtschen Dom; een tekening achter in de kerk opgehangen, geeft hem in vollen lichte zien.

Doch David overleed in 1496, kon hem dus niet meer voltooiën en de Hervorming deed de verdere bouwplannen in duigen vallen. In 1600 werd nog eens gevraagd om hem af te bouwen, doch er is niets van gekomen. Zoo staat hij nu sinds 4 eeuwen half afgewerkt. De kerk, achter den toren, toegewijd aan St. Jan Baptist, is veel eerder gebouwd, het Zuider-zijschip in de 14e eeuw, het noorder- en middenschip later; zij bevatte vroeger ook trans, kapellen en koor, doch een brand in de 15e eeuw heeft veel verwoest. Het N.-schip is alleen met tongewelf, de andere hebben slechts een platte houten zoldering. De slanke Gothische lijnen en beschilderingen zijn slordig bedekt door de meedoogenlooze witkwas, hetgeen het interieur zeer onsmakelijk en onsympathiek maakt. De eenigste merkwaardige meubels zijn het dubbele orgel, waarvan het principaal uit de 17e eeuw en het positief uit de 16e eeuw, het laatste in vroeg-Renaissance-kast gevat, alsmede de kansel uit 1792, koperen lezenaars uit 1700 en 1791, massief koperen kronen en eenige goed gesneden antieke banken. In den toren hangen nog 4 klokken, de grootste, de Maria-klok dateert van 1506, doch is jammerlijk gebarsten.

Een andere merkwaardigheid in de stad is het Ewouds- of Elisabeths-gasthuis door heer Willem van Abcoude gesticht in 1400, als een „daad van boetvaardigheid”.

Aanvankelijk diende het voor verblijf van doortrekkende geestelijken, doch later is het ingericht als huis voor ouden van dagen; 36 oudjes worden er thans verpleegd. De gevel is fraai, het gebouw zelf geheel veranderd, alleen de kapel, thans eetzaal, is nog te herkennen. De merkwaardigste stukken zijn een aantal schilderijen van regenten, van den stichter Heer Willem en van Jacob van Gaesbeek, zijn neef, die later in 't bezit van het kasteel kwam. Voorts een kinderportretje van 1641, benevens het Laatste Avondmaal van 'n-vermoedelijk-16e-eeuwsch-schilder, waarbij heer Willem aan de tafel ligt neergeknield. De meeste stukken zijn uit de school van Van der Helst. In de keuken zijn voorts nog een aantal groote tinnen borden en schalen, fijn gedreven koperwerk uit ouden tijd, enz. aanwezig.

Tenslotte werd een bezoek gebracht aan de ruine van het oude kasteel, de trots en sieraad van Wijk. De tegenwoordige straat, die naar de ruine leidt, heet Mazijk, dit was vroeger een gracht, waarlangs de bisschop voer naar de kerk en dan met muziek begeleid (muziek = Mazijk) daarheen gebracht werd.

Kasteel te Wijk bij Duurstede in welstand.

Van de sterke burcht is nog over een vierkante toren. „Donjon” genaamd, een 13e-eeuwsch-stuk militaire architectuur, eenig in ons land. Deze diende als laatste verschansing van de bezitters; werden zij hieruit verdreven, dan konden ze nog door onderaardsche gangen ontvluchten. Deze toren is zeer bouwvallig en niet meer te beklimmen, hij is, naar men zegt, met roggemeel opgemetseld en bevat 'n hooge zaal, die men alleen in de Z.-Fransche Donjons aantreft. De ronde toren op het Westen is in betere conditie, de vierkante onderhelft is van de 13e eeuw, het ronde bovenstuk uit de 15e eeuw. Hij bevat meerdere verdiepingen met heerlijke uitzichten naar alle kanten. Op een der verdiepingen had bisschop David zijn „cantoer en scrijfcamer van eycken plancken en boeckas”, zooals de kroniekschrijver verhaalt. David heeft er veel aan verbeterd en bracht door zijn krachtig bestuur Wijk weer tot bloei. Op 'n volgende verdieping is een museum ingericht, waar vele voorwerpen uit den Romeinschen, den Frankischen en Spaanschen tijd bewaard worden. In de gevangenis van dezen toren heeft Reinout van Brederode in 1470 eenigen tijd opgesloten gezeten. Op een andere verdieping, vermoedelijk een huis- of eetkamer, is nog een oude Gotische schouw te bewonderen. De heer Thieme deelde nog mede, dat hier in de buurt tijdens de opgravingen in 1842 pl.m. 18.000 H.L. beenderen gevonden zijn, alle van dieren afkomstig.

De molen van Ruijsdael.

Alvorens de reis verder voort te zetten werd nog even de thans beroemde molen „Rijn en Lek”, de molen van Ruysdael, bezichtigd. Fier verheft hij zijn slanke figuur in de hoogte en spreidt zijn armen uit, als wilde hij de omgeving beschermen. De geleider wees het gezelschap op het behoud van dezen fraaijen molen en vroeg financieelen steun voor het comité. Een collecte onder de excursisten gehouden bracht pl.m. f 26.— op.

Onder plassenden regen werd nog even een foto van het gezelschap genomen, waarna de tocht werd vervolgd.

Naar Rhenen.

De stroomende regen zette het landschap benoorden den Rijn in sombere tinten; rustig liggen de hofsteden in de diepte, omgeven van populieren en ander geboomte, bij elke boerderij een flinke boomgaard in frisch-groene kleuren, geaccentueerd door

het bronsbruin der statige beuken. Daarachter sappige weiden, sommige als gespikkeld door de gele boterbloem en het bonte vee doet deze vlakten tintelen van leven. Een specifiek Hollandsch landschap. Rechts van den hoogen dijk kronkelt zich de Rijn in grillige bochten door de welvarende gouwen.

Majestueus en bewust van z'n macht baant hij zich een weg. Onze dichter Elias Borger zegt dit zoo raak in z'n Rijnzang:

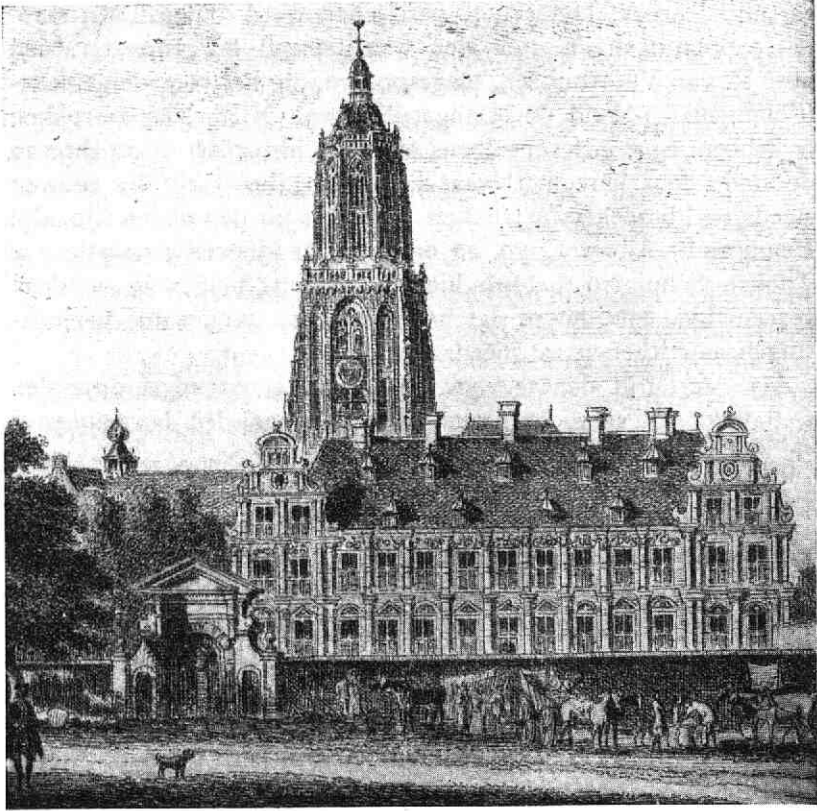
Als Grootvorst van Europa's stroomen,
Die van der Alpen top gedaald,
De stranden kust of scheurt de dijken,
De wereld splitst in koningrijken
En 't vorst'lijk regtsgebied bepaalt.

Aan den oever van dezen machtigen stroom ligt het oude stedeke Rhenen, behagelijk neergevleid tegen de helling van den Darthuizerberg, de roode daken door de groene kruinen der abeelen afgezet. Het ligt daar bekoorlijk, aan de zuidzijde bespoeld door den Rijn aan wien het zijn naam te danken heeft, en ten Noorden beschut door het heuvelland, waaraan zoovele en helaas ook droeve herinneringen verbonden zijn.

In de Romeinsche oorlogsverhalen wordt gewaagd van 4 Romeinsche burchten aan den Rijn, w.o. ook Grinnes, hiermee wordt vermoedelijk Rhenen bedoeld; tegen deze versterkingen heeft Claudius Civilis tevergeefs gestreden. Volgens den geschiedschrijver Mr. M. J. A. van Asch van Wijk moet in 852 reeds de „Villa Rheni” bestaan hebben. Later is het een sterke vesting geworden. Een keur van oude gravures in het archief van den heer Grevenstuk, Secretaris van ons Genootschap, aanwezig, kunnen van de voorbije schoonheid getuigen.

In de 12e eeuw was het een zelfstandige heerlijkheid, eigendom van Heer Godevaart van Rhenen. Heer Godfried van Rhenen, bisschop van Utrecht, zoon van eerstgenoemde, schonk in 1156 de veste aan het Sticht, doch het bleef in leen aan de graven van Bentheim, evenals Wijk bij Duurstede. Na 1277 kwam het aan de ridders der Duitsche orde. Omstreeks 1620 heeft de koning van Bohemen, neef van prins Maurits, die na een verloren veldslag naar Holland vluchtte, er zijn paleis gehad. Dit fraaie gebouw is in 1812 gesloopt.

De voornaamste geschiedenis van het stadje draait om een

Paleis van den Koning van Boheme te Rhenen en Cuneratoren
naar J. de Beijer.

vrome Engelsche maagd, die daar — volgens de overlevering — omstreeks het midden der 5e eeuw door de wangunst van een koningin, haar meesteres nog wel, den marteldood gestorven is. Op de plaats, waar het maagdelijk lichaam begraven lag, aldus de eeuwenoude legende, wrochte God meerdere wonderen, waardoor de stad groote vermaardheid kreeg.

In den loop der tijden kwamen vele bedevaartgangers van heinde en ver het graf bezoeken.

Dit gaf aan de stad een groote welvaart, en uit dankbaarheid aan God bouwde de Roomsche bevolking een schoonen tempel met toren, die al de eeuwen door van de dankbaarheid en vromen kunstzin der oude Rheners zal getuigen.

Na deze historische beschouwing keeren we terug tot ons

eigenlijk bezoek. Het groote gezelschap werd officieel ten stadhuize ontvangen en door den waarnemend burgemeester, den heer R. van Voorthuizen, toegesproken, die het voor de gemeente aangenaam vond de belangstelling van Niftarlake getrokken te hebben. Spr. gaf vervolgens een kort historisch overzicht van de stad; door hare merkwaardige ligging heeft zij alle eeuwen steeds veel bezoekers getrokken. Schilders uit den ouden tijd, als: Rembrandt, Albert Cuyp, en ook van de jongere generatie o.a. Tholen, Schulman, hebben hier de schoone omgeving op doek vereeuwigd. Spr. hoopt dat het gezelschap aangename herinneringen aan Rhenen zal meedragen.

Mr. Verburgt dankte voor de hartelijke ontvangst door den wethouder en verzocht dezen dank ook aan den burgemeester en den raad over te brengen.

Spr. sprak de beste wenschen uit voor de stad en haar bestuur.

Onder leiding van den Heer J. Houtman, Gemeente-Secretaris van Rhenen, werd nu het stadhuis bezichtigd. Qua architectuur, oud of nieuw, is het geen bezienswaardigheid; het interieur frappeert meer, niet zoozeer door zijn bouw dan wel om hetgeen er te zien is.

In de kleine raadzaal staat een antieke tafel, met overigens moderne meubileering, alles door ingezetenen geschonken bij de ingebruikneming van dit raadhuis, nu 2 jaar geleden. Merkwaardig is de voorzittershamer, in welks steel een oorkonde vervat is met de namen der schenkers; ook de ambtsketen van den burgemeester mag vermeld, omdat in de schakels de namen der Rhenensche burgemeesteren sinds 1813 gegrift staan.

Achter den voorzittersstoel hangt aan den muur een copie van een origineel schilderstuk uit de Hollandsche primitieven-school, voorstellende de inneming van Rhenen door Maximiliaan van Oostenrijk (het origineel bevindt zich in 't Rijks Museum te Amsterdam), benevens eenige afbeeldingen van het oude Rhenen in vroegere tijden. In de hal prijkt een groote fraaie antieke staande klok, die, heel merkwaardig, op een „snaar” loopt.

De heer Houtman sprak nu een woord van waardeering tot den heer Thieme, voor zijn zorgen inzake de oudheden van Wijk bij Duurstede, waarop de heer Thieme den ontwerper en leider der excursie, den heer Jan v. d. Lip, huldigde voor zijn pioniersarbeid in deze. Na deze woorden werd aan beiden een ovatie gebracht door het gezelschap.

In het archief gekomen, trof ons dadelijk de goede orde, die daar heerscht. Alle aanwezige stukken, vanaf de oudste tijden tot den dag van heden, zijn in passende portefeuilles en banden gerangschikt. De oudste en merkwaardigste documenten daar ondergebracht zijn: de brief van bisschop Jan van Arkel uit 't jaar 1347, waarin hij Rhenen stedelijke rechten toekent; deze brief is zoo slap en dun geworden, dat hij in een étui bewaard moet worden. Vervolgens een lijvig handschrift van keizer Karel V, dato 1546, geschreven in sierlijke letters op stevig perkament. Het groote wassen zegel van Karel, losgeraakt van het verteerde lint, wordt nu in een ronde doos bewaard. Bizonder interessant is tenslotte de oudheidkamer, waarin talloos vele groote en kleine voorwerpen uit Rhenen's geschiedenis aanwezig zijn. Wij zagen er stalen helmen, zeer oude wapens, ook uit het steenen en bronzen tijdperk, mees- tendeels opgegraven uit de rivier, onder de huizen of in den berg. Voorts emblemen der diverse gilden, voorzien van origineele oorkonden, een grooten Keurbijbel van 1686, ook nog een gildevlag, de vlag van St. Chrispijn. Dr. Jesse, de gemeente-archivaris leidde het gezelschap rond en gaf van alles duidelijke uitleggingen.

De laatste merkwaardigheid en zeker niet de minste, welke dien dag bezichtigd werd, was de Hervormde of St. Cunera-kerk met haar schoonen toren. Reeds in de verte, toen we van Wijk kwamen, zagen we de lange slanke naald in het verschiep opduiken. Ze staat daar rustig aan den oever met het kabbelend Rijnwater aan de voeten, terwijl de schippers, die langs varen, eerbiedig tot haar zullen opzien. Ze wisten zoo juist, onze voorvaderen, de eeuwig-schoone plekjes, waar ze hun heerlijke bouwwerken moesten plaatsen.

Een beschrijving van het interessante monument geven, zou ons klein bestek ver overschrijden, daarom willen we volstaan met enkele algemeene aantekeningen. Deze tempel, zooals hij daar staat, is gebouwd in de 15e eeuw, de toren tusschen de jaren 1492 en 1531, beiden zijn in hoog-gotischen stijl opgetrokken. Na de hervorming is er in de kerk natuurlijk heel wat veranderd; toch is er nog veel van de oude schoonheid bewaard gebleven. Het interieur is in tegenstelling met zeer veel andere hervormde kerken, netjes in orde en niet gewelddadig geforceerd. Belangrijk zijn nog het doxaal, tusschen koor en schip, een meesterstuk van vroeg-renaissance beeldhouwkunst, voltooid in 1520. Jammer zijn enkele Roomsche voorstellingen van de paneelen ver-

wijderd, zoodat het geheel zoowel architectonisch als symbolisch wel wat geleden heeft. De preekstoel is ook een fraai stuk houtsnijwerk uit de 17e eeuw. Achter in de kerk is nog een brok van den kloostergang zichtbaar, waarlangs in vroeger eeuwen de nonnen van het Agnietenklooster, dat naast den toren lag, naar de kerk gingen. De toren is een pronkjuweel van middeleeuwsche bouwkunde. Geen wonder dat de Rheners trots zijn op het werk van hun voorvaderen.

Vele leden van het excursie-gezelschap maakten van de gelegenheid gebruik om den 84 M.-hoogen toren te beklimmen en de schitterende vergezichten, die men langs den Rijn en tot ver in de Betuwe en noordwaarts over het gebergte te zien krijgt, in heerlijke verrukking te bewonderen.

Tijdens het verblijf in de kerk gaf de heer A. C. Moinat, organist, een kranige improvisatie op het groote orgel. Uit hetgeen we te hooren kregen bleken niet alleen de schoone kwaliteiten van het heerlijke instrument, doch ook de bekwaamheden van den speler, die het orgel volkomen en op uitnemende wijze beheerscht.

Na het dankwoord van Mr. Ds. Verburgt, aan den kerkeraad voor zijn gastvrijheid, aan den heer Houtman voor zijn welwilligheid en aan den organist voor zijn verrukkelijk spel, verliet het gezelschap het stedeke, dat bij allen nog lang in herinering zal blijven. En terug ging het weer, langs Amerongen, Leersum, Doorn, midden door de Iustwaranda van het boschrijke Sticht, dat eens zoo sterk en vermaard was door de vele kasteelen, die het bezet hebben. De avondzon kleurde het landschap met gouden tinten en schonk het vreugde en vroolijkheid en bij het naderen van de groote stad voelden we weer het gemis van

Het lantleven,

dat veel quaats en leets verhoedt en sust",

zooals Vollenhove schreef. Bij het station te Utrecht ging het gezelschap uiteen, met den afscheidsgroet: „tot het volgende jaar!"

JOAN VIS.

De kloosters der »Oude« en »Nieuwe« Zusters te Weesp

Uit de geschiedenis van het kloosterwezen in ons land, (die de jaren 900—1600 omvat, in zijn opkomst, bloei en verval), is bekend, dat ook te Weesp lange jaren twee kloosters hebben bestaan.

Om een inzicht te krijgen in de historie van de Stad Weesp in de middeleeuwen is eenige bekendheid met deze kloosters: onontbeerlijk en daarom willen wij in dit opstel trachten de lezers daaromtrent in te lichten.

Er hebben dan te Weesp twee nonnenkloosters bestaan, het eene dat aan de bescherming van St. Jan, den Evangelist was opgedragen en het tweede, dat de Heilige Maria tot Patrones had en het Nieuwe of „Jonge Hof” werd geheeten.

Het „Oude Hof” was blijkens eene aantekening in het Memorieboek van 't klooster in de 14e eeuw gesticht.

Op den omslag van het memorieboek leest men n.l.:

„t memorieboec des oude convents d'sustern te Wesop Lobbrich „onse eerste moed(er) die dit huys regierde in groter eren en vrede „de XLVIj jare lanc MCCCCXLIIj”.

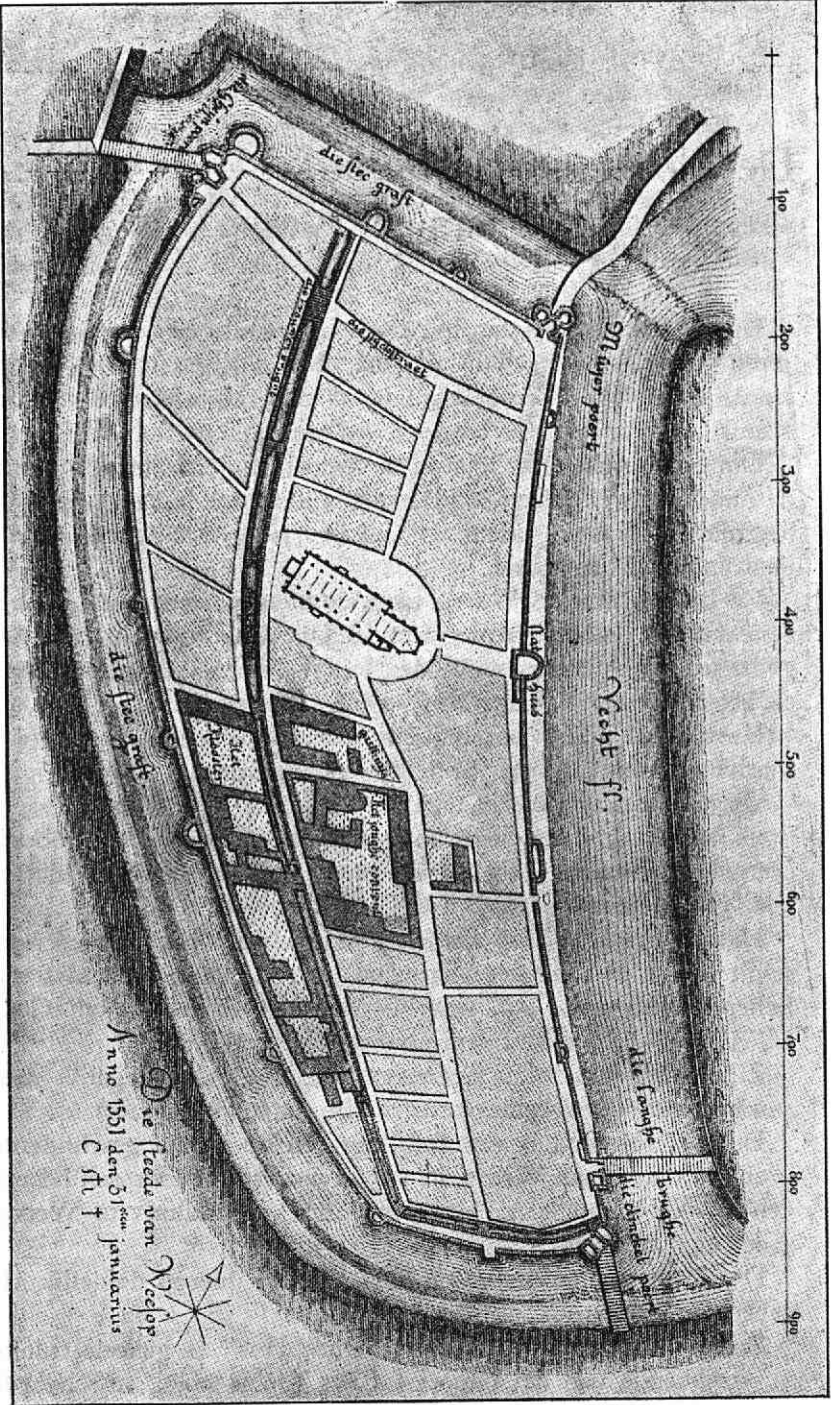
Het „Jonge Hof” dat van later datum is dan het „Oude”, verschilt echter niet heel veel jaren in leeftijd, want er bestaat een Schepenbrief van 1450, waarbij Margriet Gijsbert, „om Gods willen” aan dat klooster eenig onroerend goed geeft.

Zijn standplaats was tegenover het „Oude Hof” gelijk men aan het hierbij gevoegde plattegrondje duidelijk kan zien.

Deze plattegrond is een foto van een op paneel geschilderde grondteekening van Weesp, in 1551 vervaardigd door den bekenden Corn. Anthonisz., berustende op het stadhuis te Weesp, afdeeling „Museum”.

De plattegronden der beide kloosters zijn hierop duidelijk afgebeeld.

Zooals men bemerkt, nam het „Oude Hof” de geheele ruimte in, strekkende van het Groote tot het Kleine plein, tusschen de

Platte grond van Weesp in 1551 naar een teekening van Cornelis Anthonis Zn.

Oude Gracht en de Grobbe. Het „Jonge” convent was niet zoo groot en tegenover het „Oude Hof”, tusschen de Grobbe en de Middelstraat gelegen.

De geschiedenis van deze kloosters was reeds eenigermate in het vergeetboek geraakt toen door een toeval veel licht daarover verspreid is kunnen worden.

In het jaar 1837 was n.l. te Weesp als predikant beroepen Ds. van Iterson, een man, die historisch was aangelegd en van snuffelen in oude papieren hield.

Op zekeren dag ontdekte deze in een kast in de consistorie, tot zijn groote verrassing, een aantal handschriften en boeken, die blijkens de aantekeningen eertijds aan de kloosters hadden toebehoord.

Ds. van Iterson heeft van al deze geschriften, waaronder 57 incunabelen of allereerste drukken en 51 handschriften een tweetal catalogi samengesteld (die ons, dank zij de welwillendheid van Heeren Kerkvoogden der Ned. Hervormde Kerk ter inzage werden gegeven) en vervolgens het Kerkbestuur weten te bewegen deze verzameling, in 1847, af te staan aan de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage.

In den catalogus dier boekery komen zij thans voor onder de nummers 29, 30, 31 en 34.

Het spreekt van zelf, dat uit deze handschriften en uit de rekeningen die van de kloosters overgebleven zijn, eenigermate op te maken is, hoe de wijze van leven der Weesper-Nonnen is geweest.

Er blijkt uit, dat in de Weesper-kloosters geleefd werd naar den derden regel van St. Franciscus.

Zooals men weet, heeft de H. Franciscus drie orden gesticht: de eerste, de strengste, de tweede, iets minder streng, terwijl de derde niet alleen voor kloosterlingen maar ook voor leeken open stond.

Nauwkeurig bekend is het aantal bewoonsters van het „Oude Hof” niet, maar uit een kloosterrekening van 1563, waarin wij lezen:

„item, va nuw schoen ses en dertigh paer”

mag men gissen, dat toen een 30- of 40-tal zusters het convent bewoonden.

Voorts blijkt, dat de zusters zeer eenvoudig leefden, drie maal per week aten zij vleesch, Vrijdags werd den geheelen dag gevast.

Urberec van i' maester en luyttraker der sijnen dat sinte iohan eman ghep tot thesp. en algerne daer dothre
nu ter h'tweeder vanden sijnen dochter en sijnere voerf laten ueten allen greden liden dat ten heel verjuelken ende
vanden mit enlen ghenent sijnent ons dothre voerf inghenen hebben en ghehoef voer ons en onse hanteling
ten enighe daghe die sijn van thesp. en vanden heren i' hanteling te houde. sijn enken die maer niter boeghen en
vanden thesphen bannar tenne en vanden heren i' hanteling te houde. sijn enken die maer niter boeghen en
mae vintuwinge des thesp. die van vanden sijn doerf van of hebbe vander enen and of luf huer in te maer sijnere
die sijnere enen of sijnere van of te hebbe en vander sijnere van dat ons vander enen and of luf huer in te maer sijnere
bejalinge dede die dat ghehoef dat sel engerent of huer sijnere vander enen and of luf huer in te maer sijnere
die sijnere enen of sijnere van of te hebbe en vander sijnere van dat ons vander enen and of luf huer in te maer sijnere
selz. sijnere enen of sijnere van of te hebbe en vander sijnere van dat ons vander enen and of luf huer in te maer sijnere
dat maerf maerf die in maerf. vander sijnere van dat ons vander enen and of luf huer in te maer sijnere
bejalinge dede die dat ghehoef dat sel engerent of huer sijnere vander enen and of luf huer in te maer sijnere
vander maerf maerf. en vander in die sijnere voerf. sijnere voerf en albert vander en vander sijnere
vander te houde sijnere voerf. sijnere voerf en albert vander en vander sijnere
opre vintuwinge sijnere voerf. sijnere voerf en albert vander en vander sijnere

Overeenkomst gesloten tusschen de bewoners van het „Oude Hof“ te Weesp in 1458 en de Stad Weesp

Onder de leiding van wakkere biechtvaders en deudzame maters gedroegen zij zich niet alleen onberispelijk, maar waren zij ook bezielde met dien geest, die van de „Broeders des Gemeenen Levens” uitging en zij noemden dan ook den stichter van deze broedergemeenschap Geert Groote hun geestelijken vader.

Wij lezen n.l. in het memorieboek:

„Meyster Gheryt die Grote, die mit sine heilighe leve ende „levendighe exempel en vurighe leir en predicacie als een „apostel onses Heren al dat Crisdom van Utrecht verlichtet „en van menighe dwalinge tot Gode ghetoghe en bekeert „MCCCLXXXIII;”.

Het zelfde memorieboek geeft ons de namen van vele weldoeners van het Oude Hof.

Wij noemen o.a. Mr. Gijsbert Jeliszn. van Hogendorp, met Josina van Wijngaarden zijn echtgenoot; den Graaf Carpiën „ambiciaet” van Vrankrijck en Anthonis van Lalaing, Heer van Montigny, Culemborg enz. met Elizabeth van Culemborg, alle personen die tot de aanzienlijkste geslachten van den lande behoorden.

Door de giften van deze begunstigers en ook door handenarbeid, het weven van lakens en het aannemen van commensalen, vermeerderde de welvaart van de kloosterlingen dermate, dat zij in staat waren om in 1458 eene overeenkomst aan te gaan met het Stedelijk bestuur van Weesp, waarbij zich verbonden om:

„die muyren met de booghen ende rondeelen tussen „Barsout Tonis ende Reyer Hermansz' huys ende erve (de „stadsmuur aan de Oude Gracht) te maecken ende te houden in goede Raecke ende Regiment, na uytwijsinghe des „brieffs, die wij van die stede voorz. daer af hebben zoned „der eeniche arch of list hierinne te trekken, sonder die „Stede eenighe Cost ofte Schaede daer af te hebben”.

Verder namen zij op zich:

„ghien lant meer te coepen dan si nu hebben sonder consent en believen des gherechts van Wesop tussen Claes „Jan Mudeur, Peter Barentz, Marten Gherts, Fekldy Pe „trs ende Albert Reyerzn. en den Stede van Wesop.”

Deze belofte staat ongetwijfeld in verband met een besluit van Philips van Bourgondië van 1445 waarin hij voorschreef:

„dat nu voortaan geen georde lieden van wat orde dat

„waren, in den landen van Hollandt, Zeelandt ende Vries-
 „landt erven nemen en souden van haeren ouderen, magen
 „of vrinden in eeniger manieren”.

De grond voor dezen straffen maatregel was dat Philips de Goede, bij de toenemende verrijking der kloosters beducht was voor de verarming der poorters, die naar hij vreesde:

„neeringloos worden souden, in dien het also lange staen
 „sou, sonder voorsienigheit daer op te hebben en aldus onse
 „ondersaten die ons dagelix dienen in beden ende andere
 „saken, gescepen souden wesen te verarmen”.

Zooals wij hierboven zagen, namen de zusters van het „Oude Hof” de verplichting op zich om den Stadsmuur, grenzende aan hun klooster te onderhouden. Dat zij daarbij een gerechtvaardigd eigenbelang niet uit het oog verloren, blijkt uit de alinea van het contract die als volgt luidt:

„Weert saec dat haer yemant enich scade of ghewelt
 „binnen dese voersz. bepalinghe dede, dat het gherecht dat sou
 „corrigeren oft haer stede gheschiet waer”.

M.a.w. zij stelden zich onder de hoede van de regeering van Weesp, waardoor een groote mate van veiligheid werd verkregen.

De veertiende eeuw, de stichtingstijd der Weesper-kloosters, was een veel bewogen tijdperk in de geschiedenis van ons land. Pest en hongersnood werden slechts afgewisseld door twisten en oorlogen.

Door al deze narigheden ontstond de behoefte aan verbetering van den inwendigen mensch.

Hen die zich daarvan bewust werden en naar bevrediging dier behoefte streefden, noemde men „devoten”. Zij legden zich toe op praktisch gdsdienstig leven.

Geert Groote, de burgemeesterszoon uit Deventer, in het memorieboek van het klooster, zooals wij boven zagen, zeer geprezen, was de leider van deze menschen.

Hij wijdde zich allereerst aan de verbetering van den toestand der devote vrouwen.

Hij richtte zijn woning te Deventer in voor weduwen en behoeftige vrouwen, die geen kloostergelofte wenschten af te leggen, maar wel haar leven geheel aan God wilden wijden.

Groote wenschte haar vroomheid praktisch te zien toegepast

in verpleging van zieken en in handenarbeid; hier te Weesp, in het weven van lakens.

Het is aan de geestesgesteldheid der „devoten” te danken geweest, dat ook in onze stad twee kloosters verrezen, waarin de theorie in praktijk werd gebracht, waarvan de Weesper-burgerij een paar eeuwen lang heeft mogen profiteren.

Ons opstel, dat onvolledig is, zou al te incompleet zijn, indien wij niet in het kort mededeelden, wat verder de lotgevallen van de Weesper-kloosters zijn geweest.

Toen de regeering van Weesp zich in 1577 bij den Prins van Oranje voegde, besloten de Staten van Holland om de beide kloosters op te heffen ten bate van de Stad.

In het Gemeente-Archief van Weesp bevindt zich nog de overeenkomst van 22 Juni 1580, waarbij de bewoonsters der beide conventen al hun bezittingen afstaan aan de stad.

In den aanhef leest men:

„Wij burgermeesteren, Schepenen ende Raden tot Weesp, doen kont ende maken kundig, allen en eenen iegelijk „dien 't behoort, dat voor ons gekomen zijn: Mater Pro-

St. Bartholomeus Gast-, Wees- en Armenhuis te Weesp.

„curatricks ende de gemeenen Conventualen van St. Jans
 „Evangelisten dezer Stede, bekennen te zamen ende een
 „ieder van hen byzonder, dat zij met goede opzet ende vrije
 „willen beraden zijnde, gegeven hebben ende geven mits de-
 „zen, de armen schamele weezen ende weeskens dezer stede
 „ende Carspel alle heuren roerende ende onroerende goe-
 „deren, niets uitgezonderd....”

Terwijl aan het slot wordt:

„gecondiciëert”, dat de Weezen-voogden haar uit den Wee-
 „zen goederen, onderhoud (zullen) doen, tot discretie van
 „Burgermeesteren ende Gherechten dezer Stede in den tijd
 „zijnde, zoolang zij op ter aarde leven”.

Deze overeenkomst is getrouwelijk uitgevoerd: de Weesper-
 nonnen, die dit wenschten, zijn door de Stad tot aan hun dood
 onderhouden.

In de rekeningen van het Gasthuis uit dien tijd kan men zien,
 dat de uitgaven ongeveer *f* 40.— per jaar voor iedere non be-
 droegen.

Enkele nonnen keerden in de wereld terug.

Zij maakten gebruik van de vrijheid hun gelaten om over
 het genot van hunne eigen goederen te beschikken, overeenkom-
 stig het Besluit van de Staten van Holland van het jaar 1577.

Een gedeelte van het „Nieuwe Hof” is in 1612 tot weeshuis
 ingericht en doet nog heden als zoodanig dienst; een ander deel
 heeft vele jaren tot school gediend.

Opmerking verdient, dat op het kaartje van 1551 duidelijk te
 zien is, dat het tegenwoordige weeshuis toen reeds als gasthuis
 in gebruik was. Een gedeelte van het „Oude Hof” is later inge-
 richt tot Burgerweeshuis, de gebouwen aan het Grootte Plein.
 Een ander deel werd bestemd tot Spinnerij van de Hervormde
 Diaconie en ging in 1819 in handen van particulieren over.

In den Raad der Gemeente Weesp van 26 Februari 1839 werd
 een verzoek van de Heeren Papegaay en van Achter, om een
 steenen schoorsteen te mogen plaatsen op de Grobbe, toegestaan
 „voor 't daarstellen eener stoommachine” tegen *f* 1.— precario
 per jaar.

Met den handenarbeid was het toen gedaan, de stoom deed
 zijn intocht in het voormalig klooster.

Tot 1850 werd in dit gebouw een tapijtfabriek gedreven.

In dat jaar kocht Coenraad Johannes van Houten de spinnerij

en vertimmerde haar tot cacao-fabriek, wat wij als bekend mogen veronderstellen.

Zoo was dan ten slotte een middeleeuwsch convent, waarin devote, van de wereld verstorven volgelingen van Geert Grootte hunne litaniën aanhieven, omgezet in een fabriek, die het nederig stadje Weesp bekend zou maken over de geheele wereld.

Weesp, Mei 1928.

A. VAN BEEK.

De belegering van het slot Kronenburg in 1672 door de Franschen, waarna zij een inval doen in de Loosdrechten.

Niets had den opmarsch der Franschen kunnen tegenhouden. .
Ze waren nu in Utrecht.

Daarom hadden de regenten van Amsterdam het Huis Kronenburg doen bezetten met twee compagnieën voetvolk onder de kapiteins Bouman en Witsen. De bedoeling hiervan was, Utrecht op deze manier te benauwen en den toevoer van hout en turf te beletten.

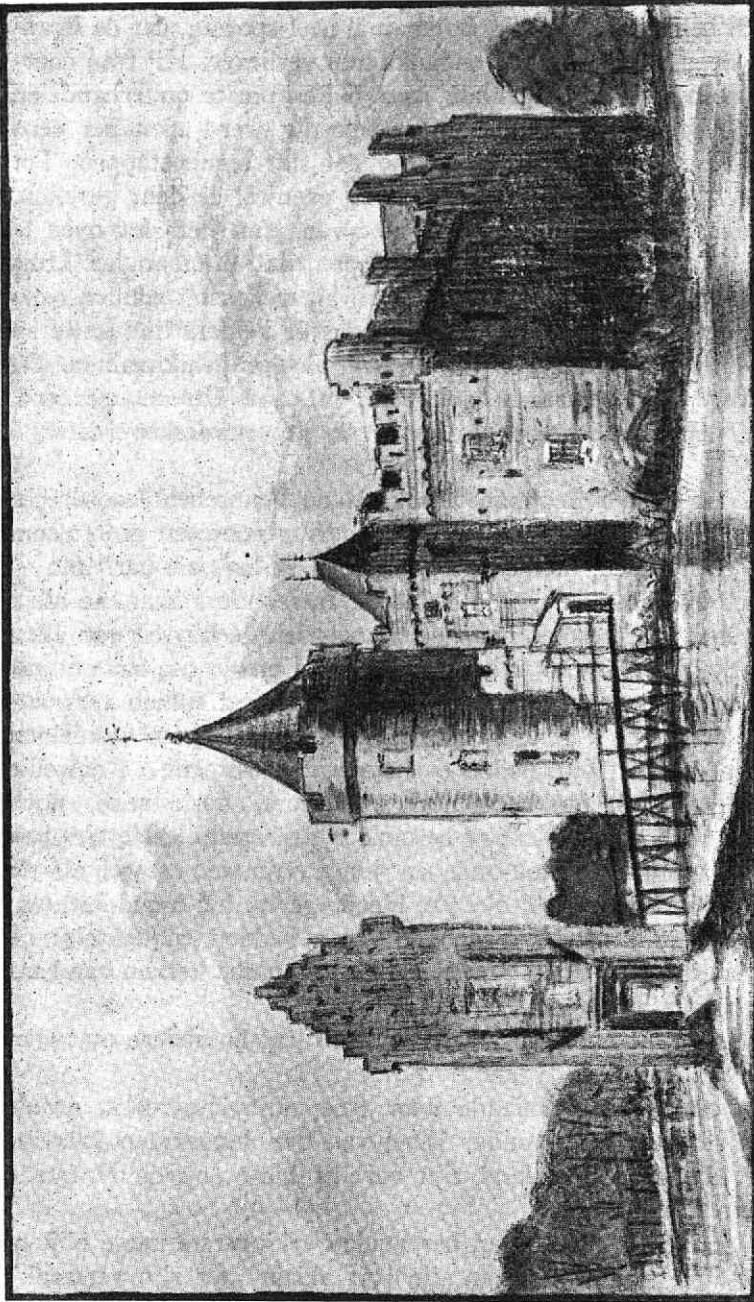
Door deze bezetting kreeg men bovendien macht over Nieuwsluis en werd hierdoor meer meester over het Ronde Veen bij Loosdrecht.

Al heel spoedig hadden de Franschen dit in de gaten. Zij waren, zooals we reeds zeiden, meester van Utrecht en besloten nu tot een verovering zoowel van het Huis Kronenburg als van het Slot Loendersloot.

En zoo gebeurde het dan, dat op den eersten Augustus 1672 de Hertog van Luxembourg derwaarts trok. . . .

„en trocken mede langs de wegh van Mertensdyk, 80 karren „van Vivres en Ammonitie van oorlogh, die haer s nachts neder- „leyden in Westbrock; ock wierde een gros gecommandeert na „Hilversum, waar mede de Hertogen van Enguin en Luxem- „bourg selfs trocken met sich voerende 8 a tien stukken Canon, „veel Wagens en karren met kruyt, Loot, Lonten, Biesbruggen, „Storm-leeren, Schoppen, Spaden, Houweelen en als wat tot die „materie dienstig is”.

Met behulp van de kanonnen begon al spoedig de belegering. Deze brachten zooveel schade toe aan het muurwerk, dat de belegerden genoodzaakt werden de verdediging van uit de kelders te voeren. Van uit de kelders werden nu de Franschen begroet, wat een honderdtal van hen het leven kostte, terwijl twee schuiften vol gekwetsten werden weggevoerd.

Het slot Kronenburg.

Toch bemerkte Kapitein Bouman al heel spoedig, dat de Franschen steeds meer wonnen ondanks hun verliezen. Hij trad daarom op een gegeven oogenblik naar buiten om te onderhandelen over de overgave van het Huis. Spoedig werd men het eens en de Franschen wilden maar zoo het slot binnenstappen. Tot hun niet geringe verbazing vonden zij evenwel de deur gesloten. Kapitein Witsen namelijk was niet van plan het slot over te geven. Maar toen de Franschen riepen, dat Bouman het Huis bij capitulatie had overgegeven en zij bij weigering zouden worden opgehangen, smeten de soldaten in de kelders hun geweren neer en wilden Kapitein Witsen niet langer gehoorzamen. De bezetting werd gevangen genomen en naar Utrecht gevoerd, terwijl het Huis met behulp van buskruit verwoest werd.

Op den 28sten September trokken de Franschen Loosdrecht binnen. Hoewel de inwoners de plundering voor een groote som afgekocht hadden, hielden de Franschen er huis als barbaren.

„Het was haar neit genoeg dat de Inwoonders haar, na allen „vermogen tracteerden, maar sy plonderden de huysen van allen „imboel, de Schuyren van allen voorraad en de Stallen mitsgaders het veld van Bestiaal 't welk toeging met sulken verwoetheyt, dat sy al 't gene sy niet mede konden slepen, vernielden „en veel bestiaal onthalsden en in 't water werpen. . . . dewelke „aanslagen noch jonkheyt, noch ouderdom, noch sexe, noch „ziekte, noch dood. Want sy beroofden de Kraam-kindertjes van „haere luyeren, de stok-oude en jonge vrouwen, sowel als de „mannen van haer nootsakelyke kleedinge tot het hemd incluyt: „de sieke en kraamvrouwen van haare bedden en deksels: de „dooden van haar dood-gewaet, en de Roomsche kerken van haare „re ornamenten en sacrificien”.

„Behalve dit alles most het vrou volk en de teedere maagden geweld in hun eere lyden”.

Een en ander geschiedde door troepen, rechtstreeks, zooals boven vermeld werd, onder bevel van den beroemden Luxembour, die te 's Graveland zijn verblijf hield „op de Hofstede van den Heer Irgens”.

De gezindheid van dezen beroemden veldoverste moge blijken uit het feit, dat hij zich en zijn staf aldaar „tot zijn vermaak” liet bedienen door een hovenier in Adamskostuum!!!

Hilversum.

J. SCHIPPER Jr.

De Franschen in de Vechtstreek

1672—1673

In het jaarboekje van Niftarlake 1924 heb ik een aaneengeschakeld verhaal gegeven van den inval der Pruisen in de Vechtstreek in 1787. Ik had toen het voornemen later hetzelfde te doen met den inval van de Franschen in 1672—1673. Kort daarna kocht ik echter op een auctie te Leipzig een curieus 12° boekje getiteld: „Frantzösische Tyranney, das ist Aufrichtige und warhafftige Erzehlung der abscheulichen Grausamkeiten, welche die Frantzosen zu Bodegrave, Swammerdam, Nichtevecht, Waverveen, Abcoude und anderswo in Niederland, Zeit wöhrender Kriegs Unruhe verübet. Alles getreulich aus Frantzösisch und Niederländischer Sprache im Hochteutsche übersetzt, mit schönen Kupffern gezieret, und zum Druck befördert. Im Jahr Christi 1674”.

Door wien en waar het is uitgegeven staat er niet bij, in elk geval is het een jaar na de gebeurtenissen verschenen.

Het is verdeeld in 3 stukken. Het middenstuk (40 pagina's) behandelt een groot gedeelte van de Vechtstreek. Natuurlijk is veel van wat daarin voorkomt ook uit Nederlandsche werken bekend, maar het aaneengeschakelde verhaal, uit Nederlandsche en Fransche bronnen samengesteld, geeft een uitstekend overzicht van al de ellende, waaraan de vroegere bewoners van de Vechtstreek zijn blootgesteld geweest, al zou het verhaal nog met verschillende bijzonderheden, vooral betreffende de dorpen dichter bij Utrecht gelegen, vermeerderd kunnen worden.

Ik vond het eigenaardig om het geheele relaas in de oude Duitsche spelling over te nemen.

Baambrugge, Juli 1289.

J. G. TH. GREVENSTUK.

Historische Erzählung
 Der
 Unerhörten und Abscheulichen
Tyrannen /
 Welche
 Die Franzosen in denen
 Niederländischen Dörffern /
 Loenen / Loosdrecht / Waverveen /
 Botschol / Abkoude / Lichtes-
 vecht / zc. ohne einige Erbar-
 mung verübet.

Historische Erzählung, der Frantzösischen Tyranney, etc.

Nachdem die Frantzösische Macht im Jahr Christi 1672 mit einer greulichen Wuht in Niederland eingefallen, und sich, vermittels eines Accords, der Stadt Utrecht versichert hatte, da bevestigte sie den vornehmsten Sitz ihrer Herrschafft daselbst in selbigen Conquesten.

Es konnten aber diese grimmige Leut ihre tyrannische Art nicht lange verbergen, kamen demnach den 2. Augusti gedachten Jahrs nach *Loenen* und als sie *Kronenburg*, welches ein Schlosz an demselben Dorff und an der Vecht gelegen, übermeistert hatten, da fielen sie gleich einem schnellen strom, in das vorgedachte Dorff, welches sie desselben und folgenden Tages raubgierig ausplünderten; Wie sie dann auch einige Tag hernach und nachmals wieder in verschiednen Zügen gethan, und unterdessen sehr rasend und grausam mit denjenigen, die ihrer Gewalt nicht entfliehen konnten, gehandelt haben.

Aber die Innwohner zu *Loosdrecht* (ist ein Dorff, dardurch man wol zwey Stunden zu gehen hat, und auf einer Höhe gelegen), aus Furcht gegen die Frantzösische Macht in diesen Conquesten genöthiget Salvegarde einzunehmen und Brandschatzung zu bezahlen (vor welche eine merckliche Summa in Septembris 1672 aufgebracht wurde) schienen der Raserey und Grausamkeit der Muhtwilligen Frantzosen zu entgehen; Und zwar umb so viel desto mehr und eher, weil der Hertzog von Luxemburg Mittwoch den 5. October 1672, ihre Deputirte, welche mit einer andern mercklichen Summa Gelds ankamen, mit verwunderlicher Bezeugung einer sonderbaren Freundschafft empfienge, und Erweisung seiner Begierde und Liebe zum abgepreszten Gelde, auf seine Brust schlagend und andere fröliche Minen machend, mit gegebener Hand angelobte, das ihnen nicht die geringste Ungelegenheit angethan werden sollte, zu dem Ende ihnen künfftigen Sonnabend zu vollkommener Sicherheit, Siegel und Brief darüber mitgetheilet werden. Ich bitte euch aber mercket doch

alhier, wie viel auf die Worte und Versprechung eines so mächtigen Hertzogs zu vertrauen seye.

Am eben selbigen Sonnabend, nemlich den 8. obangeregten Monats sahe man ein mächtig Kriegsvolck auf der *Hilversumschen* Heyde; von dar eine Troupe von hundert Reitern auf *Loosdrecht* ankame, welche sich gar freundlich stellend, im vorbeiziehen jederman vermahneten, sich nit zu fürchten, noch aus Furcht einiges Gewalthätigkeit etwas zuflüchten, dieweil keinem Menschen einiges Leyd sollte zugefüget werden.

Indem aber die Leute von *Kortehoef*, durch den Vorthail den sie an denen nahe beym Dorff stehenden Kornmühlen hatten, angemahnet, ihnen den fernen Durchzug gänzlich abschlugen, so musten sie wieder zurücke kehren; Worauf sie sich nahe bey der Kirche desz alten *Loosdrechts* verschantzeten. Desz folgenden Tages, und ferner vom Mond- und Dienstag brachen nicht allein die jenigen, so aufs neue von der Höhe kamen, sondern auch die jenigen, so vorhero im Dorff waren, mit groser Furie und Verwegenheit zum plündern, und ihrer gewohnten Rauberey und Grausamkeit los. Unterschiedliche Haussässige wurden mit schrecklichen Drohungen und hefftigen Schlägen gezwungen ihr eigen Vieh aus dem Stall zu führen, und den Feinden zum Raub zu überlassen. Aus dem gantzen Dorff seynd mit genauer Mühe 20 Kühe davon gebracht worden; Alles aber, was sie am Vieh nicht mitnehmen könnten wurde abgestochen und wegwerffen.

Sie erwiesen auch ihre Grausamkeit als wilde Bestien an denen Menschen, derer etliche nicht nur ein, sondern wol zum andern und drittenmal von ihnen gänzlich entkleidet und nackend ausgesuchet worden. Viel so ihre Flucht über das unter Wasser gesetztes Land nahmen, konnten auch daselbst dem Gewalt der Frantzosen nicht entwischen, sondern waren, im Wasser stehend, gezwungen ihre Kleider diesen Ohnmenschen zum Raub zu überlassen.

Kein Alterthumb noch Jahre wurden verschonet, ja keine alte Weiber von 80 Jahren, deren eine fast eine halbe Stund nackend musste fortgehen, bisz sie endlich ein zerlumptes Kleidlein fandte, darmit sie sich, so gut sie konnte, bedeckte.

Frauenpersonen, die Jahr und Tag krank gelegen, und schon mit dem Todte gerungen, wurden ihrer Ober- und Unterbetten beraubet, dasz sie also unbedecket liegen musten. Ja eine krancke

in Zügen liegende Tochter wurde nicht verschonet, sondern man ruckte ihr auch das Federbett unter dem Leib hinweg; und mussten Vatter und Mutter gleichfalls ihre Kleider von sich geben, und nackend ihrer elenden Tochter Tod erwarten. Kinder von wenig Jahren, ja etliche von fünf in sechs Wochen konnten ihre Kleiderlein nicht behalten.

Eine von *Breukeleveen* nach *Loosdrecht* geflüchtete Frau musste dazumals wieder in ihr altes Dorff kehren, allwo sie mit Augen ansehen musste, wie man ihr achttägig Kind aus des Wiegen risse, und grimmiglich aufs Stroh hinwarffe.

Keine geringere Grausamkeit pflegten und verübten sie im *Neuen Loosdrecht*, sonderlich an einer Kindbetterin, welche vor 14 Tagen zweyer Kinder genesen, derer nahmen sie alle Kleider, und Bettgewandt, zum theuersten auch die Windeln der kleinen Kinder, dasz sie also lange Zeit nichts hatte, diese arme Tröpflein zu bedecken, weil sie selbst ganz blosz auf dem Stroh sich behelffen musste. Der Mann, so sich indessen vor den ankommenden Kriegsbänden verstecken müssen, nahm seiner Zeit wahr mit den andern Kindern, wie auch mit der nackenden Kindbetterin wegzuflihen, welche mit ihren unschuldigen Schöfflein von dem Dyck, ab bisz an *Drecht* durchs Wasser waden, und auf einem Hügelein warten musste, bis ihr Mann sie von dar mit einem Schuyt abholete.

Unterschiedliche Weibs-Personen haben auch die grobe Lüsternheit dieser rasenden und teuflichen Menschen nicht entgehen können, sondern an ihren Ehren Gewalt leiden müssen also dasz, aus Ursach dieser Bestialität, alle Inwohner gezwungen wurden das Dorff zu verlassen, obgleich etliche durch allerhand Mittel, so wol durch Verehrungen als Einholung einer Salvegarde versucht haben, ob dieser grimmigen Muth entgehen möchten. In was vor einem elenden Zustand und grosser Bekämmernüs diese Flüchtige die folgende Zeit durchgebracht, blicket hieraus klar genug, dasz derselben allbereit im November des 1673 Jahrs in die 400 Menschen meistentheils bejahret, durch den Tod hinweggerucket, und also verschmoltzen seynd.

Man möchte aber sagen, diese schlimme und grausame Händel geschehen hin und wieder ohne Wissenschaftt des Hertzogs von Luxemburg, dem also diese Verwegenheit und verübter Muthwille nicht könne zugemessen werden. Es ist aber einmal gewisz, dasz er an vorgedachten Leichtfertigkeiten keinen grossen Abscheuen

gehabt; solches blickte zur selben Zeit an einem Bauersmann auf der Hoffstätte Herrn Irgens im *Gravenlande* allwo der Hertzog selbst sein Herberge nahm. Dieser Mann mutternackend ausgekleidet und mit einem alten Hut seine Schaame bedeckend, kam für den Hertzog als das Haupt dieses unbesonnenen Hauffens, in willens, sich wegen seines erlittenen Schades zubeklagen, wie auch wegen des Gewalts, der ihm angethan worden. Es fand aber die Barmhertzigkeit keinen Platz bey diesem grausamen Menschen.

Dieser Mann wurde so nackend er war, gezwungen, einige Hausdienste zuverrichten, nemlich in einer Kammer die Federn, die aus einem Tuch geschütt waren, wieder einzufassen, den Bratspiesz zu wenden u. s. f. bisz er endlich ein schlecht Kleidlein bekame, welches er anzog.

Hieraus sehet ihr nun zum Theil die verübte Boszheit der Frantzosen in *Loosdrecht*, welche sie, wider ihr kurtz vorher geleistetes Versprechen an den Inwohnern getrieben. Nun wollen wir auch ihre Grausamkeit, (oder vielmehr nur einen Theil davon) so sie zu *Waverveen* und *Botschol* ausgeübet, vorstellig machen.

Als die Frantzosen nunmehr *Utrecht* in Besitz genommen hatten, versicherten sie sich auch der Häuser *Loenen* und *Loenersloot* und konten dannenhero mit wenig Mühe langs der *Geusensloot* und *Demmerick'sche Zuwen* auf *Waverveen* und *Botschol* ankommen, auch auf diesen Plätzen ohne Widerstand rauben und plündern; inmassen sie, als nicht unter dem Stifft, sondern in *Amstellande* gelegen, sich keiner Frantzösischen Salvogarde bedienen konten.

Man machte zwar an dem *Uythoorn* eine Schantze, so wurde auch die *Nes* mit einem Ausleger versorget, allein disz alles konte dem Dorff *Waverveen*, als welches gar zu weit von gedachter Post gelegen, zu keiner vollkommenen Beschirmung dienstlich seyn.

Die Ingesessenen dieser Plätzen in zweyen Compagnien bestehende eine von *Waverveen* unter dem Capitain und Schultzen *Christoph Mayern*, und eine von *Botschol* unter dem Captain und Secretario *Blockhuis*, bekamen Erlaubnüis von denselben, auf des Landes Kosten, zu ihrer eignen Beschirmung und Sicherheit zu wachen, und durch genaue und vorsichtige Wachthaltung dem Feind zuverhindern, dardurch weiter in die Provintz Holland einzubrechen.

Ferner, weil diese haussäsige Leute im Krieg unerfahren waren, und vielleicht wider die ankommende Frantzösische Wüte sich zu schwach erzeigen möchten, so wurde, nicht sonder erhebliche Ursach, vor nöthig erachtet, dasz sie mit einem gewissen Ausleger, die Amstelische Galey benamset mit 27 durch Capitain *Spelt* commandirte Mann solte verstärcket werden. Dieser mit etlichen Stücklein versehener Ausleger nahm sein Läger, umb Widerstand zu thun, bey der *Billefeldischen* Brucken.

Der Frantzösische Commandant auf dem Hause zu *Nieurode* sandte die ersten Brand-Brieffe nach den vorgedachten Dörffern die, weil es unverlaubet war, einige Zufuhr dem Feinde zu senden, dannenhero weder Antwort noch Zeichen der Contribution denen Frantzosen überschickten.

Der Marggrav de Genlis sandte hierauf den zweyten Brand-Brieff vom 5. September 1672 mit Befehl, in 4 Tagen 10 Schiffe mit Heu, in deren jedem 20 Fuder seyn solten, zu lieffern, mit beygefügeter Straffe, wo sie sich damit nicht einstellen würden, so solte der Schultz gefangen, und die Plätze verbrannt werden.

Weil aber selbige mit gar wenig Wieszwachs versehen, und bequemer das Turff, als Heu lieffern seyend, als konte diese Anforderung nicht ins Werck gerichtet werden.

Damit nun die Frantzosen ihre Tyranney und Grimmigkeit auf der Trauerbühne zu *Waverveen* und *Botschol* mercklich erwiesen, als zogen sie voller Freude mit 400 Mann aus *Utrecht* durch *Breukelen* und *Aa*, gerade nach *Demmerick*, allwo sie sich vertheilten, und die Helffte der Völcker nach *Vinkeveen*, die andere Helffte nach *Mydrecht* marchirte und *Waverveen* und *Botshol* von Osten und Westen zugleich anzutasten.

Die jenigen, so ihren Weg nach *Vinkeveen* nahmen, begaben sich, als sie dahin gekommen, vom Weg ab, auf die Werven der Bauren, umb sich daselbst stille zu halten, bisz sie das Los der jenigen, so durch *Wilnis* und *Mydrecht* zogen, (als welcher Weg etwas länger war), vernehmen würden.

Nachdem nun die Zeit zu Ausführung dieses unglücklichen Werckes und dieser barbarischen Grausamskeit herannahete, stellten sie sich nahe bey *Ruigewilnis* in Ordnung, mit dem Vornehmen, sobald sie das Los vernehmen würden, in *Botschol* zu ziehen, und ihr Absehen mit plündern, brennen und allerhand andern Greuel auszuführen. Die Salvegarde, so zu dem Ende zu *Vinkeveen* stunde, verhinderte, dasz man nicht das geringste

denen von *Botschol* und *Waverveen* zu wissen machen konte.

So bald die von *Mydrecht* nach der West-Seite unb *Waverveen* abmarchirende Frantzosen das geringste Getös machten, kamen die andern, die sich zu Vinkeveen verborgen hielten, als fliegende Teufel angesprungen, disz unglückliche Volck auch von Osten zu überfallen.

Die Zieh-Brucke zu *Botschol* war aufgezogen, verhinderte aber dennoch den Feind, nicht hinein zu brechen: dann etliche Frantzosen begaben sich ins Wasser, liessen selbige niederfallen, und begaben sich zugleich eilends nach der *Billefeldischen Brucken*.

Disz Trauerspiel nahm seinen Anfang den fünfften November 1672 des nachts umb 3 Uhr. Alles kam zur Stund in alarm. Die Hauptleute, ihnen nichts böses einbildend, wurden, nachdem man ihrer zween erschossen, aus ihren Posten und Wacht-Plätzen vertrieben .

O wie elend wir alles hier bestellet, da man, von beyden Seiten angesprenget, die Zahl der Feinde nicht wuste, und keinen Entsatz von dem zu *Uythoorn* liegenden Staatlichen Volck vernahme! zu fliehen, und sich mit aller Vorsichtigkeit vor der Frantzosen Wuth zu verbergen, war das Rathhause; Wie war's aber möglich, also zu fliehen, und alles zu verlassen?

Die jenigen, so die Wache hielten, konten nicht über ihr Hertz bringen, ihre Weiber und Kinder der Frantzösischen Tyranney zu überlassen. Etliche, so auf ihren Betten im sanfften Schloff lagen, wurden durch diesen Lermen entsetzlich aufgewecket. Einige waren zu ferne von Haus; und andere, damit sie keine Armuth leiden dörrften, möchten gern ihre Güter und Hausrath verstecket haben. Das Ruffen und Schreyen war so erbärmlich und grausam, dasz das Menschliche Hertz zubärsten schiene, und die Haare in die Höhe stunden. O, des unglücklichen und armseligen Volcks! Die Feinde, wann sie jemand sahen, (welches sie gar leichlich thun konten, weil der Mond gar hell schiene), schossen auf ihn losz; das Winseln und Geschrei gab einen so erbärmlichen Widerhall bisz an die *Amstel*, dasz man solches mit der Feder nicht zur Genüge ausdrucken kan.

Das vornehmste Absehen der Frantzosen gienge dahin, den vorgemeldten Ausleger zu übermeistern, der dahin gelegt ware, damit kein Turff aus der *runden Veen* nach *Utrecht* möchte geführt werden, und damit gedachte Frantzosen dardurch zugleich möchten verhindert werden, allda nicht nach Belieben zu rau-

ben, plündern, sengen und brennen. Auf diesen Ausleger fielen sie mit einer greulichen Wute an, welcher durch die *Bielefeldische Brücke* hinab gehend, umb dadurch keine Hinderung zu leiden, sich mit 27 Schüssen voll Stein und Schrot, länger als eine Stunde sehr wol vertheidigte, eendlich aber doch von den Feinden, vermittels starcken Schüssens und Handgranaten Werffens, umbringt wurde. Zwey auf *Bielefeld* liegende Turff-Fahrten brachten denen Frantzosen grossen Vortheil.

Dannenhero als der Capitain *Spelt* keine Hülffe mehr vor sich sahe, und überwoge, dasz die Seinigen hefftig getroffen wurden, auch ihrer viel ausser Bort gesprungen, als gab er den Ausleger über. Er, nemlich der Capitain, und sein Leutenant mit zween oder dreyen andern wurden gefangen und 15 todgeschossen, oder tödtlich gequetschet. Die übrigen kamen durch schwimmen davon. Die Ingesessenen waren voller Schrecken, lieffen bald da, bald dorthin, und kamen bisweilen in die gröste Lebens-Gefahr. Der meiste Theil durch das Wasser und Wind getrieben, gerieth mit Bocken und Schuyten vom Dyck ab, und flohe eilends unter einem gewaltigen Kugelregen nach den *Langen Meyr*. *Roland Dornstrauch* Secretarius und Fändrich, der sich als einen rechtschaffnen Soldaten erwiesen, war einer der letzten am Dyck, und kam am ersten nach *Nes*, umb die zwo Compagnien, die vom Herrn Commandanten Fullana dahin gesandt waren, zubewegen, mit ihme den Feind entgegen zu gehen, selbigen zuvertreiben, und die eroberte Plätze wieder zu übermeistern.

Ehe er aber seine Worte zu Ende gebracht hatte, sahe man die Flamm in unterschiedenen Plätzen aufgehen, und disz jämmerliche Schauspiel der Frantzösischen Wüte, mit eröffneten Fürhängen, auf dem Trauergerüst vor dem Angesicht der umbliegenden Dörffer zu zeigen. Neun und funfftzig Häuser wurden verbrannt, und das vornehmste von *Waverveen*, an der *Bielefeldische Brücke* gelegen, von denen Flammen verzehret und verschlungen. Man hat gleichwol Gott hiervor, dasz deren nicht mehr in Rauch aufgegangen, höchlich zu dancken, dann die Frantzosen haben des Predicanten Haus an dreyen unterschiednen Orten, nebens vielen andern Wohnungen angestecket, allein selbige seynd dannoch noch vor dem Brand errettet worden. In der Kirchen hat man (ich weisz nicht, aus was vor einer Devotion) nichts anders gethan, als den Allmosen-kasten aufgebrochen,

und das Geld daraus genommen. Das Korn des Dorffs und des Diaconi zu *Waverveen* bey der *Bilefeldischen Brücke* stehenden Hauses wurde alles verbrannt. Zu *Botsvol* aber wurde das Haus wegen des darin aufbehaltenen Kornes verschonet.

Gleichwol konten die Frantzosen ihre Grausamkeit nicht völlig ausführen, ohne einigen Verlust der ihrigen, deren 10 oder 12 auf dem Platz blieben. Eine mit Hanff geladene Sackschuyt wurde von denen Frantzosen eingeholet, darein man einen Frantzösischen Capitain und einen Serganten legte, die beede sehr verwundet waren. Allein als selbige an vorgedachte *Bilefeldische Brücken* kommen, wurden sie durch das herüberstürzende, doch etwas in Flammen stehenden Beckers-Hauses getroffen, und zwar dermassen, das der Hanff in Brand gerieth, und also beydes der Capitain und Sergant zu Pulver verbrannten. Alle die jenigen Leute, so sie in der Flucht erwischen und einholen konten, wurden von ihnen entweder getödtet oder gequetschet, oder gefangen hinweg geführt, ausser denen jenigen, so im Wasser ihren Geist aufgegeben hatten. Sie machten keinen Unterschied van Personen, Geld und Schätze, nicht der Gottesdienst ward von dem Feinde gemeinet und angesehen: sie fanden auch daselbst mehr Gold, dann sie oder die ihrigen zuerbeuthen gemuthmasset hatten, wie sie solches (wie man sagt) an unterschiedlichen Orten mit grossen Ruhm erzehlet haben. Der Ausleger wurde zu einem Triumph und Siegszeichen weggeführt, und weil er zu gross war, durch die *Wilnische Brücke* gebracht zu werden, als wurde er nach *Hewl* zuruck gesandt, da man die Todten auf der Decke zu schauen vorstellte, und viel von den geraubten Gütern verkauffte.

Diese Todten wurden darauf zu äusserst des *Geusensloot* über Boort geworffen, und der Ausleger, weil er zu gross war, durch die *Nieuwersluys* geführt zu werden, verbrannt, das Geschütz aber, der Vorrath, und was dessen mehr war, nach *Utrecht* geführt. Das aller notableste unter allem vorerzehlten, ist das jenige, so einer Frauen begegnet. Diese was kaum eine Stunde vor desz Feindes Ankunfft, eines jungen Sohnes genesen, und noch kaum ins Bette gebracht, da man ein grausam Geschrey von der Frantzosen Herannahung vernahme. Ihr Mann *Cornelis Martensz* benamset lief aus, einige Nachricht zu erlangen, und als er wieder kam, fand er seine Frau ausser den Bette, und beschäfftiget sich auf den Boden zu verbergen. Er trug sie aber

in alle Eyl wieder herunter, und brachte sie, samt ihren neugebornen Kind, in sein Bock (ist ein gewisser Fahrzeug also benamset) wormit er augenblicklich vom Wall abstiesse. Die Kindbetterin sasz allda in nassen Kleidern, dann sie hatte keine Zeit übrig, etwas drucknes anzulegen. Es schossen aber die Frantzosen diesen *Cornelium Martensz* fliehen sehend, auf ihn los und trafen ihn in den Bauch. Er ruderte nichts destoweniger fort, und hielte mit seiner einen Hand die Wunde zu, umb das Blut und Gedärme darinnen zubehalten. Als Er aber anfienge, wegen empfangener Wunde, matt zu werden und niederzusinken, da stunde die Kindbetterin auf, fassete die Riemen an, und ruderte mit dem schweren Bock länger als ein Stunde fort, nemlich von dem Dyck ab, bisz an die *Rijcke Waveren*, da sie ihrem Mann zu Bette geholfen, und im Ziegen liegend tröstlich zugesprochen. Aus diesem Platz wurden sie nach *Amsterdam* geführt, allwo sie 12 Tage nach der Geburt starck, frisch und gesund ihr Kind in der Zuyderkirche tauffen, und Cornelis nennen liesse.

Damit nun ferner die Frantzosen in der Bezeigung ihrer Grausamkeit desto besser fortfahren mögten, als zogen sie den 7 Novembris 1672 St. N. aus *Utrecht* nach *Abkoude*; sie waren in die 500 Mann starck, von denen sie 40 durch Wasser und Eisz dem Schloß vorbey, nach dem Dorff liessen hinziehen, indessen die andern, aus unbekanntten Ursachen, sich zwischen dem Schloß von *Abkoude* und *Barmbrugge* niederliessen. Diese 40 Mann nun nach Mitternacht in das Dorff einfallend, schossen gleich Anfangs zween Innwohner nieder, und machten so ein schrecklich Geruff und Geschrey, dasz die Dorffwacht, diesen Lermen hörend und nicht wissend, wie grosz die Zahl der Frantzosen wäre, mit den meisten Innwohnern, nebenst ihren Weibern und Kindern auf das Feld flohen, woselbst sie der Frantzösischen Wuth zu entgehen, meistentheils bisz an die Knie im Wasser stehen muste. Unterdessen steckten die Frantzen den Brand in die vornehmste Strassen und Häuser; und wurden in dieser Nacht von drey bisz 6 Uhren mehr als hundert Gebäue, so wohl Häuser und Scheunen, als Pferdstelle von dem Brand verschlungen. Die Kirche selbst gerieth in zweyen Orten in den Brand, wurde aber durch emsiges retten der Innwohner welche vorhero aus dem Dorff gewichen waren, sich doch auf das Leuten der Glocken wieder zurucke begeben hatten, mit Hülffe einiger Soldaten aus *Weesp* wieder gelöscht, und also erhalten;

Sonsten sollte das gantze Dorff, darvon nun beynahe ein Drittheil stehen geblieben, gänzlich in die Asche geleget worden seyn, wiewol es einen Weg als den andern dermassen verwüestet und zugerichtet ist, dasz man *Abkoude* selbst in *Abkoude* suchen musz und Feuer und Stahl daselbst solche Merckzeichen hinterlassen, dass die künfftige Zeiten es wol nicht leichtlich werden können auswischen.

Die Männer und Weiber so sie bekommen konnten, wurden aus ihren Häusern gerissen, und zum theil an die Pferd-Schwänze, zum Theil mit den Haaren an die Füße der Reuter gebonden, und also nach den Plätzen, da sie in Besatzung lagen, geschleppt, wo sie anders nicht unter Wegs starben, durch die Gewalt, so ihnen angethan wurde. Warlich ein harter Schlag vor *Abkoude*, der auch ander Dörffern mitgetheilet wurde.

Nichtevecht ein Dorff an der Vecht nicht weit von *Weesp* gelegen, konnte auch der Grausamkeit dieser bestialischen Menschen nicht entgehen. Dann als sie, zu unterschiedlichen malen, durch lauffende Partheyen, die bey diesem Dorff gelegne Plätze, und bisz ins Dorff selbst geraubet und die Innwohner ausgeplündert, ja sich vor dem Hinderdam gezeiget, kamen sie den 20 Febr. 1673 mit 600 Mann zu Fusz und einigen Dragonern in das vorgedachte Dorff *Nichtevecht* mit ausdrücklichen Befehl, alles abzubrennen (wie einer ihrer Officirer hernach erzehlet) ob sie gleich nicht einige Brandschatzung vorhero abgefordert hatten. Die Innwohner ihrer Ankunft verständiget, verliessen ihre Häuser und alles, was sie da selbst noch übrig hatten, umb vermittelst desz Eis nach *Weesp* zu gelangen. Indessen kamen die Frantzosen in das Dorff, und zogen fort nach den *Hinderdam*, da sie unter dem Geschütz der Schantz, so in diesem Platz ware, einige Häuser in Brand stecketen. Hierauf gerichte alles in den umbliegenden Guarnisonen in Alarm. Aus dem *Hinderdam*, wurden zwar einige Kriegsleute contramandiret, selbige aber den Feind so starck und sich selbst zu schwach befindende, nahmen ihnen vor, sich auf die bequemlichste Weise zu reteriren. Sie waren aber allbereit umringet, dannen hero nach dem beyderseits etliche todt geschossen wurden, da gaben sich die übrigen, in die 60 an der Zahl, gefangen. Hier gieng das Wüten der tolln Soldaten erst recht an. Haus vor Haus wurde in den Brand gesteckt; Das gantze Dorff, die schöne Kirch, und alle Wohnungen und Hoffstädten, bisz auf eine halbe Stund da herumb,

musten dazumal herhalten, also, dasz auf dem Weg, den Mann kaum in drey viertel Stunden gehen kan, nicht mehr, als ein einzig Haus gantz stehen bliebe, die andere aber entweder halb verbrandt, oder gänzlich in die Asche geleet waren. Ein alter Mann, der sich nicht bey Zeiten aus den Händen dieser grimmigen Leute los würcken könnte, wurde desz folgenden Tages meist verbrandt unter einem Steinhauffen gefunden.

Diese Gottlose Gesellen giengen nach dieser schönen That, alsob sie ihre Sachen gar wohl ausgerichtet hätten, mit Raub beladenen, gantz Siegespralen wieder nach *Utrecht*, umb den Hertzog von *Luxemburg*, als ihrem Herrn *Relarion* ihres Verhalten zu thun; Inmittels sie den gantzen langen Weg, der gut in die 6 Stunden sich erstreckete, die elenden Gefangenen mit allerhand barbarischen Grausamkeiten plagten; Indem sie etliche gantz, etliche zum Theil entkleideten, und denen Pferden gleich, durch den mit Hagel, Eisz und Schnee allenthalben übel zugerichteten Weg, forttrieben, dasz ihrer sehr vil unter Wegs todt niederfielen. Die übrigen auf die grausamste Weise gehandelt, wurden halb todt, und an allen Gliedern gantz blutig nach *Utrecht*, wie das thume Vieh getrieben, allwo sie durch etlicher Bürger Barmhertzigkeit wieder mit Kleidern versorget, und mit Speise erquicket wurden, dasz sie endlich nach langer Zeit allgemählich wieder ihre Kräfte und Gesundheit überkommen.

Vernehmet hier noch ein Probstuck der Frantzösischen Tyranny, das zu *Bodegrave* geschehen zu seyn von guter Hand erzehlet wird. Diese grausame Gäste, nemlich die unmenschliche Frantzosen, nachdem sie in einem Hause zu *Bodegrave* Mann und Frau ermordet hatten, schmissen darin alles in Stücken, un liessen hernach das übrige durch das eingesteckte Feuer verzehren. Ja sie (O Greuel!) tasteten zwey Kinder an ein Knäblein von 5 und ein Mägdlein von drey Jahren alt und wurffen beede lebendig ins Feuer. Ein Englischer Capitain aber dñsz Werck anschauend rüsse diese armseelige Kinder eilends wieder heraus und sagte zu diesen leichtfertigen Vögeln: Es wird euch und euren König nicht wol ergehen, weil ihr so abscheuliche Greuelthaten begeheth. Er nahm hierauf diese Kinder mit sich und führte sie nach *Devender*, wo er seine Besatzung hatte, daselbst that Er das Mägdlein ins Waisenhaus, den Knaben aber behielt er bey sich, welcher als ihm vorgehalten wurde, wie man ihre Eltern ermordet, und ihn nebenst seiner Schwester,

aus dem Feuer erlöset hätte, jämmerlich schrye, und dem Capitain als seinem Erlöser, umb den Leib fallend grosse Liebe als seinen andern Vatter erwiese.

Das seynd jawarlich treffliche Proben der Frantzösischen Freundlich- und Leuseligkeit, ja klare Beweizthümer des jenen, dasz wir, wann wir von ihnen würden übermeistert worden seyn, solten zu gewarten haben. Jedoch hoffe ich, es werde Gott, unser erbärmlich Elend anschauend, uns aus diesen grossen Nöhten erretten, wie dann allbereit einige Blicken darvon zum Vorschein kommen.

Damit wir uns aber in Erzehlung dieser Grausamkeit nicht so lang aufhalten, so wollen wir, zum Beschlusz, eine Histori von greulicher und unerhörter Grausamkeit welche durch das Münsterisch- und Französische Volck zugleich verübet worden, hierbey fügen.

Als A. 1672 der Bischoff von Münster starck anzog, seine Gewalt wider die Stadt *Grönningen* anzuwenden, und sich dieser Vestung zubemächtigen, zog er auch sein Volck aus Deutekum, einer kleinen Stadt nicht weit von *Doesburg*, welcher Platz wiederumb mit Frantzosen besetzt wurde. Diese raubgierige Wölffe haben im Auszug aus diesem Städtlein nicht allein der Burgerschaft alles, was sie begehret, abgenommen und abgezwungen, und dazu allerhand Grausamkeiten und leichtfertige stücke getrieben, sondern auch noch über das mit denen Frantzosen vergesellschaftet, das nahe bey der Stadt gelegne Dorff überfallen, und mit den unschuldigen Hausleuten sehr grausam und erbärmlich gehandelt. Sie hatten verstanden, dasz ein bekannter Bauer, daselbst wohnhaft, zimlich viel Geld hätte, dannenhero eilten sie mit grosser Wuth auf sein Haus zu, lieffen die Thür mit Gewalt auf, tasteten den Bauren an, warffen ihn zu Erden, und fluchten dabey erschrecklich, mit Begehren, er solte ihne weisen, wo er sein Geld verborgen hätte. Der Baur, von so übereilter Gewalt gantz erschrocken, gabe zur Antwort, er habe kein Geld, wüste auch keines zubekommen. Sie hierauf diesen übermanneten Mann jämmerlich schlagend und schmeisend, sagten: Wir wollen dirs wol zur Kehlen heraus pressen! nahmen darauf einen Eimer Wasser, und gossen dasselbe durch einen Trichter dem Bauren in den Hals. Sie holten auch gleich darnach seine Frau, und weil sie gleichfals vorgabe sie hätte kein Geld, und in diesem Vorgeben verharrete, als wurde sie auf

gleiche Weise tractiret, und ihr das Wasser durch ebenselbigen Trichter in den Leibe gegossen. Ja diese grausame und gantz wilde Menschen (wo man sie anders Menschen nennen kan), mit dieser abscheulichen Marter noch nicht vergnüget, knüpfften die Frau an den Hals ihres Mannes mit ihren Haaren sehr fest, und weil sie noch immer kurtzumb von Geld wissen wolten so befahl der Oberste, man solte den Bauren mit seinen Füzen an den Schwantz einer Kuh fest binden, und also durch disz Vieh lassen fortschleppen, damit er gezwungen sagen möchte wo er sein Geld hinverborgen hätte. Sie nahmen endlich, damit ja an ihrer Grausamkeit nichts mehr ermangeln möchte, ein unschuldig Kind von dreyen Jahren, welches diesen elenden Boursleuten zugehörte, und banden selbiges, als rechte fleischerne Teufel, an die Füße der unglükseligen Mutter, schleppten hernach diese drey armselige Personen ohne einige Erbarmung aus dem Dorff mit sich hinweg. O grausame That! darüber sich warlich nicht wenig zuverwundern, dasz die Göttliche Rache disz hat können ungestrafft hingehen lassen. Doch wird der Richter aller Richter zu seiner Zeit die Greuel dieser Unmenschen wissen heimzusuchen, und denen Unterdrückten wiederumb aufs beste aufzuhelffen. Ich solte noch wol mehr Grausamkeiten, die sich in diesen *Conquesten* zugetragen, erzehlen können: es dunckt mich aber dasz disz itzterzehlte Probstück dem Laster zur Genüge zeigen werde, mit was vor blutdürstigen und grausamen Menschen wir zu thun haben, die ihren möglichsten Fleisz anwenden, sich nicht allein über unsere Land und Güter, sondern auch gar über unsere Leiber und Seelen zu Herren und Meister zu machen; Welches doch, wie die gute Hofnung habe, der Allerhöchste von uns künfftig in allen Gnaden anwenden, und nach den blutigen Krieg, uns den edlen Frieden wieder wird blicken lassen, darnach wir so ein hertzsehnliches Verlangen tragen, darvor wir seinen Allerheiligsten Namen zu loben, zu rühmen und zu preissen nicht unterlassen, sondern darinnen eiferigst fortfahren wollen, bisz an unser seeliges

ENDE.

Eigendom Niffbar Lake

Geschiedenis van het „Nachtwachtwezen” in Abcoude en Baambrugge

---

„Tien uur heit de klok
„D'klok heit tien!”

De geschiedenis van de plaats zijner inwoning gaat een ieder meer of minder ter harte en bizondere personen in de gemeente, zooals burgemeesters, geestelijken, politiemannen en ook nachtwachten nemen daarin meestal een meer dan gewone plaats in, de nachtbewaker, al een heel bizondere. Hij heeft des nachts het wel en wee van het geheele dorp in handen, als alles rust en slaapt houdt hij de wacht over zijn volk en men weet zich veilig: de nachtwacht doet immers de ronde!

Voor zoover we ons herinneren kunnen is deze materie in het Jaarboekje nog niet speciaal beschreven. Daarom leek het ons wel interessant het verloop van dit merkwaardige en niet van romantiek ontbloote stuk gemeente-historie onder de aandacht onzer lezers te brengen.

Wanneer de wacht is ingesteld kunnen we niet met zekerheid achterhalen, althans niet wat Abcoude betreft, in Baambrugge vermoedelijk eerst in 1706. (Hierover later).

Sinds meerdere eeuwen echter moet Abcoude een wacht gehad hebben, dat zal ook wel noodig geweest zijn om doortrekkenden zwervers en plundersaars te beletten hun boosaardig werk te verrichten of hen aan te houden. Gelegen aan de verkeerswegen tusschen Amsterdam en Utrecht zal 't wellicht steeds een doortocht voor vreemdelingen geweest zijn.

De oudste gegevens die we omtrent het nachtbewaken konden opdiepen, zijn van 1643, toen Schout en Scheepenen van Proostdye-Gerecht tot Abcoude aan de Ed.Mog. Heeren van Staaten 'sLands van Utrecht goedkeuring verzochten van een „Ordonnantie wegens 't houden van de wagt in Abcoude”.

In deze sierlijk geschreven ordonnantie wordt geklaagd, „dat „verscheyde Inwoonders beducht ende bevreest sijn over de vele

„Vagebonden, Lantloopers en dieven, die bij nagt ende ontijden „het Dorpe passeeren”.

Zij herinneren er voorts aan, „dat van ouden Tijde bij nagt „door den Dorpe wagt worde gehouden en noch onlangs haar „behoorlikken voortgang heeft gehad, ende nu een tijdtlang „heeft stilgestaan. . . . . de Inwoonderen begeeren 't selve soo- „veel doenlikken is, te remedieeren”.

Hieruit mogen we dus opmaken dat er in de 16e, misschien wel reeds in de 15e eeuw in Abcoude 'n nachtwacht onderhouden werd, zij 't dan ook met onderbrekingen.

Waarschijnlijk werden omstreeks 1643 's Heeren wegen door „vagabonden, lantloopers” e.d. zoo erg onveilig gemaakt, dat de ingezetenen zich op straat noch in huis meer veilig achtten.

Welnu, na „gedane huurspraeck” besloten Schout en Schepenen aan den wensch der „Inwoonderen” tegemoet te komen en weer een nachtbewaking in te stellen, die „in den Dorpe van Abcou tussen de draayboomen hadt te waeken”.

In de betreffende Ordonnantie wordt o.m. bepaald dat alle mannen van 18 jaar en ouder aan de „nagtwake” moesten deelnemen.

De wacht zal hebben te loopen iedere nacht twee personen „bij de buurt”, d.w.z. telkens twee andere mannen „de eenen „tesullen hebben de Ratel ofte Clep, ende den anderen seeker „steekgeweer, tenminsten een halven Piek”.

Dit laatste natuurlijk ter zelfverdediging tegen boosaardige aanvallers.

Ook werd nauwkeurig omschreven waar en wanneer de wachten te loopen hadden, 's winters van 10 tot 4 uur in den nacht, en 's zomers van 10 tot 2 uur. De ratel moest geroerd worden bij heeslag van de klok, dus ieder uur en daarbij moest overluid en stilstaande geroepen worden hoeveel slagen de klok geslagen had.

Of de rustende Inwoonders in de eerste nachten er ongestoord bij geslapen hebben, wordt niet vermeld. De eiken ratels zijn nog in de archiefkamers aanwezig en dragen de sporen van hoo-gen ouderdom.

De wachten moesten „sich bewegen tussen de draayboomen”. d.i. tusschen de tolboomen, die toendertijd aan de verschillende uiteinden van het dorp geplaatst waren; nog niet zoo heel lang geleden zijn de laatste tolboomen buiten het dorp opgeheven.

Niemand, rijk of arm, was van de wacht vrijgesteld, behalve alle vrouwen en de jongens beneden 18 jaar. Daarbij moesten „alle „degeene die vier (= vuur) en lichthoudende zijn betalen, uitge„sondert de vrouw-persoonen, die het in haar Armoede begeeren”.

De wachten werden gecontroleerd door 2 Brandtmeesteren, die tegelijk met de nieuwe wacht werden aangesteld.

Deze Brandtmeesteren waren ook bevoegd „tot allen tijde yeder „sijn Huysinge te gaen visiteeren, dat het vier ofte licht niet wel bewaret mogte worden”.

Dat het de overheden ernst was met de bepalingen en dezer uitvoering, moge blijken uit de „poene of boete van 3 Carolus gulden”, die een waker op zijn boekje kreeg, als hij niet op tijd of in 't geheel niet verscheen, of wanneer hij niet of niet juist ratelde of zich onbehoorlijk gedroeg.

En als hij weigerde te betalen werd er van zijn eigendom zoo-veel verkocht als de boete plus onkosten bedroeg. Ook op dit punt alweer geen nieuws onder de zon.

Na goedkeuring van de Staten werd de ondonnantie onder-teekend door Ant. van Hilten, de Eerw. Heeren Deeken en Capittule der kerke St. Pieter te Utrecht, Ambachtsheeren van Proostdij-Gerechte tot Abcoude, verder Schout en Scheepenen van Abcoude en de Secretaris H. van Gouwert.

Op deze wijze was de wacht dus goed geregeld, landloopers, vagebonden c.s. konden worden geweerd of aangehouden: Lieb Vaterland kann ruhig sein! Hoe lang deze toestand gehand-haafd is, valt niet met zekerheid te zeggen.

Tijdens de plundertochten der Franschen in 1672, scheen de wacht heelemaal in de war te zijn. Nu eens waakten 12 of 14 mannen tesamen, dan weer dorst niemand zich „buyten de Huy-singe te bestaen”, uit vrees voor de niets ontziende Franschen. Schout en Scheepenen gingen ook meermalen zelf mee ter wacht.

Het is te begrijpen dat de Ordonnantie van 1644 in die dagen geheel terzijde is gesteld. En zeer waarschijnlijk is aan de uit-voering van dit reglement later ook niet meer de hand gehou-den, want in een verzoek van de Gerechte van Baenbrugge aan de Staten 's Lands van Uytrecht, wordt de wachtregeling van Abcoude aangehaald; in deze regeling wordt van een vrijwilligers-wacht gesproken. Of dit reglement lang of kort vóór 1706 is samengesteld, konden wij niet achterhalen. In elk geval was de verplichte algemeene wacht van 1643 van de baan en zag de

Schout, om welke reden dan ook, meer heil in vrijwilligen dienst.

Uit het jaar 1706 dateert dus de eerste aanwijzing van 'n wacht in den Dorpe Baenbrugge, toen er, bij de vooruitgaande welvaart van het dorp, 'n nachtwacht werd aangesteld.

'n Eigenaardig staaltje van de verhouding tusschen Abcoude en Baambrugge wordt heel naief verhaald in het verzoek van de Baambruggers aan de Staten van Utrecht om goedkeuring van hun nachtwachtregeling. In de inleiding beklagen de ondertekenaars zich over de wachtregeling van Abcoude, „waeronder zij mede behooren, raekende de wagt van alle nagten twee personen”, die zij (de Baambruggers) in deze tijden niet noodig achten. Zij verzoeken daarom „gedienstelijk de Geërfden en Inwoonderen „daarvan te ontheffen, tmeer — zoo wordt er geklikt — „daer in de acte vermeld staet van „buurspraeke”, ofschoon 't er „maar weynige geweest sijn, die buiten weten van anderen geteekend hebben „om haer saeke door te dringen” (door te drijven). De Gerechten van Abcoude wilden door 't geheele jaar 'n vrijwillige wacht en die verkoos Baambrugge niet. In den winter zouden ze 't nog kunnen plaatsen, maar „in 't Zomerzaeysoen, „vanwege de korte nagten, veelvoudige passage, ja zelfs de brugman tot over (= vanaf) 2 ure op de brug, de huyslieden 's morgens tot over 3 ure werken” achten zij 't absoluut overbodig.

Bovendien — aldus requestranten — „staat te denken dat „door behoeftige en baldadige lieden, die de wacht sullen waerenemen, de boomvrugten sullen schade lijden, de hofsteden „snagts alleen staen en voor alle invasie openleggen”, waarom zij in „bedenke geven” deze wacht af te schaffen.

't Was nog niet zoo dom gezien van de Baambruggers om Tout le monde et sa mière in de nachtbewaking op te nemen, de geschiedenis verhaalt meer van roovende wakers.

Of voorts de beschuldiging aan 't adres der „Proosdijer Gerechte” waarheid bevat, is moeilijk te achterhalen.

In elk geval, de Baambruggers kregen hun zin en mochten „een nagtwagt of klepperman” aanstellen, die alleen in de wintermaanden dienst deed. Na „gedaene buurspraeke” waren de Gecomitteerden met „malkander verdragen” een wacht aan te stellen, „die van den ten October tot den ten Meert 's jaerlix „alle nachten sal gehouden worden door één persoon, die daar toe „sal werden gegageert en 's iaerlycks aangesteld”. Ook hij werd voorzien van ratel of klep en halve piek (soort geweer), en moest dan geregeld het uur afroepen.

Zijn arbeidsveld strekte zich uit van de hofstede van Wouter Valckenier (Valk en Heining), het Sandpad langs d.i. langs de Angstel of het Geyn tot Swartenburgh, dan de brug over en het dorp door „tot de woning van Symen Marsen drost inclusief” (tegenwoordige Binnenweg).

De route, die de man te loopen had, was dus tamelijk lang en eentonig.

De kosten van deze wacht werden gedragen door „alle degeenen, die vuur en licht syn houdende” bij wie de nachtwachtbelasting „maendelix werd ingegaart”.

Tevens werd een Brandmeester aangesteld ter controle op de nachtwacht. Resumeerende zien we dat de regeling van een en ander vrijwel overeenkwam met die van Abcoude in 1644.

Het verzoek was tenslotte door „vele huysliede” geteekend, meerdere, blijkbaar analphabeten, hadden 'n zeker teeken gezet, zooals dat vroeger meer gedaan werd door lieden, die niet schrijven konden.

Verder stond er bij: Willem Janssen, in d' avont bewogen en Jofvrouw van Hout, heel siek, dat sij niet kan schrijven”.

Precies zooals 't tegenwoordig nog gaat met verzoekschriften: blinden en kreupelen, alles werd er bijgehaald.

Baambrugge had nu zijn wacht, het dorp en de voornaamste hofsteden werden bewaakt de „Inwoonderen” konden zich rustig te slapen leggen.

Het schijnt evenwel dat het eenige jaren later minder pluis was in 't dorp of daarbuiten, want in 1725 vroegen de Gecomiteerden aan de Staten „om in dese dangereuse tijden 1 wacht er bij te mogen aenhouden” (aanstellen) en deze in dienst te houden „vroeger ofte laeter en soolang als de geauthoriseerden naer „vereischen van saeke sullen vermeynen”.

Het verzoekschrift was geteekend door Simon Barchman Wuytiers, (Heer van Paddenburg), Pieter Apostol (die in de plaats van Dr. J. de Witt was gekozen) en Gerrit van Caspel, die de inmiddels overleden schoolmeester Jan Dubbelt kwam vervangen.

'n Paar maanden daarna werd het verzoek door de „Staaten 's Lands” toegestaan.

Van de Abcoudsche wacht hebben we intusschen sedert 1672 niets meer vernomen, totdat eenige half verteerde kwitanties van 1725 en '26 vermelden dat daar de wacht werd waargenomen

door Teunis Jacobsen en Tymen Pietersen, die daarvoor samen *f* 40.— per kwartaal opstreken. Het is dus zeer wel mogelijk dat Abcoude ook „dangereuse tyde” doormaakte en al eerder dan Baambrugge 2 vaste betaalde wachten had aangesteld. De algemeene dienstplicht van 1644 was blijkbaar al weer losgelaten.

Johan Gousset was toen Schout van Abcoude; hij woonde op de buitenplaats „Postwyck”, gelegen tusschen Abcoude en Baambrugge.

In een met fameuze letter gecalligrafeerde acte van 1729 krijgen we meer houvast omtrent de in- of aanstelling van de wacht.

In dit stuk worden zeer nauwkeurig de „Conditïen en Voor-„waarden waar naer Schout & Gerechten van Geheel Abcoude „door hare Gecomitteerden sullen aanbesteeden het omroepen „Alle Uuren en bewaaken van d' nacht: wacht in den Dorpen „van Abcoude, om bij 2 Persoonen waer Genoomen te moeten „worden”.

In een 9-tal artikelen wordt nauwkeurig omschreven een Reglement, waaraan de functionarissen zich stiptelijk te houden zullen hebben; hoe lang zij 's winters en zomers loopen moeten „en de dat de Nachtwacht begint tot de voorgeschreven ure toe en selvens Eindigende van de Clap-Brugge aff het geheele dorp door. En dan bij de Clapbrug en soo Lange te blijven totdat het ooverrige van dat Uur is gepasseert.... Ende nauwe toesicht te neemen op brant, diergelijke straatschenderijen en Quaedoenders te weeren'. Het dorp was toen nauwelijks de helft van wat het nu is. De uitslag van de aanbesteding was dat Tymen Pietersen het tot *f* 170 opbood, waarvan hij 2 gld. 4 stv. ploggeld ontving. Het werd daarna in slag gemijnt bij Cornillis Uyttenwael en Corn. Jansz. „Spruyt voor nog 10 gld. minder, al sulx besteedt voor *f* 160 aan „laatstgenemden”. Alle ingezetenen, behalve de onvermogenen, moesten er aan meebetalen het geld werd door de bewakers zelf, die „een Generale Lijst van alle d' Inwoonderen in de hand „kregen”, ieder kwartaal opgehaald. Bracht deze hoofdelijke om-slag meer op dan de aannemingsom bedroeg, dan moest het surplus aan den Schout worden afgedragen.

De bepalingen voor de Nachtwachten waren niet malsch, Schout en Schepenen hielden de touwtjes in handen en de stok achter de deur; de minder aangename ervaringen hadden hen wellicht daartoe genoopt. Maar ook de Inwoonderen werd de

pen op den neus gezet omtrent hun houding ten opzichte van de wacht en hare bedienaren.

Tegen elk vergrijp of verzuim werd een „poene of boete van „minstens 3 guld. geëischt, en wordende Schout en Schepenen „Mitsgds Brantmeesteren in den tijt bij desen Gelast daar op wel „te letten ende Goede Regard te Nemen, Oock, dat bij brant, „sonder tytversuym d’Coster geweekt moest worden en hem be- „lastten datelyk d’Clock te trekken”.

Zoo waren er dus in Baambrugge 2 betaalde wachten en in Abcoude 2 wachten, die practisch ook betaald werden, al geschiedde dit op andere wijze.

De Reglementen waren nauwkeurig vastgesteld en door de hooge heeren goedgekeurd, er mankeerde dus oogenschijnlijk niets aan. Mein Liebchen, was willst du noch mehr?!

Toch schijnt ook deze verordening niet volmaakt geweest te zijn, immers omstreeks 1759 gingen de Staten van Utrecht zich meer rechtstreeks met de regeling der dorpswachten bemoeien.

Een geschreven „Bekendmakinge” voor beide Gerechten, dato 1759, ordonneert „naar aanleiding van Aenschrijvinge van H. Ed. „Moogende Heeren Staaten ’s Lands van Utrecht”, de Nagtwagt „raekende”, dat niemand aan landloopers of schooiers huisvesting mocht verleenen. De inwoners ondervonden schijnbaar veel last van het doortrekkende volkje, de verkeerswegen werden al- lengs beter, ze konden de dorpen dus veel gemakkelijker bereiken.

In verband met die onveiligheid werd geordonneerd dat „yeder „op syn buert de Nagtwagt moet helpen of doen waarnemen, een „jegelijk moet voorsien zijn van Schiet-, Houw- of Steekgeweer”. De wacht werd in nauwkeurig afgebakende wijken verdeeld, over elke wijk werden 2 commissarissen aangesteld, die de dienst- doende wachten hadden te controleeren; voor elk huis moest de wacht „dreymael den Ratel omswaeyen en een wijle staen of „niets gebeurt”.

Daarnaast werd ook nog ’n stille wacht „sonder Raatel” aange- steld, „alleen voor den Dorpe Baenbrugge”.

Omtrent de bewaking van Abcoude wordt beslist „dat de or- dinaire wags binnen de slagboomen (tolboomen) „vanaf de „Plaets Westrust, waer Mathijs Hermansz Drost opwoont, en de „Koornmolen daeronder begrepen, door 4 perzoonen sal waer- „genomen worden”. Twee man moesten op het heele uur ratelen,

de 2 andere, de stille wachten, deden 15 minuten later 'n stille ronde. Ook de buitenwijken werden bewaakt.

Met deze bepalingen was de Algemeene Dienstplicht dus weer in eere hersteld.

De Bekendmakinge was geteekend door den Secretaris H. Hoo-geveen, en werd na klokkeslag aan den kerktoren aangeplakt.

De dangereuse tijden van 1725 waren blijkbaar nog niet voorbij en de landelijke rust nog niet teruggekeerd.

In 1763 verscheen een gedrukt „Provinciaal Reglement „op het gaan van nagtwagt ten Platten Lande”, het eerste gedrukte officieele stuk, betreffende deze zaak.

Art. I van dit Reglement zegt: „Uit ieder Huishouden zal worden geleverd een weerbaar Man boven de 18 en onder de 70 „Jaren, zonder dat eenig Huis hiervan zal worden verschoond, „dan zulke alleen, waar maar één Man mogt syn, die wegens „ouderdom of eenig ander beletzel niet in staat was zelf te gaan, „en door arremoeude geen ander kan aanstellen”.

De wacht bestond uit 2, 4, 6 of meer personen, al naar de grootte van het dorp; de wijken werden onder de „Waekers” verdeeld, „één had de Klep ofte Ratel, de ander een Piek, Vork of ander scherp Houw- of Schietgeweer”.

De wachters werden niet bezoldigd, doch deelden voor de helft mee van de opbrengst der boeten, die moest betaald worden voor verzuim, onwilligheid, te laat komen e.a. overtredingen, die hen telkens 3 gld. kostte.

Voorts, zoo luidde art. 18, „zal de wagt door hunne toezigt de „Inwoonderen bevrijden voor Huisbraak, Dieverye, Brandt en „andere ongemakken”. Zij moest ook verdachte personen aanhouden en ondervragen en zoo noodig arresteeren. Bij onraad moest de wacht eerst de bureu waarschuwen en als deze niet aanstonds kwamen opdagen, dan de klok luiden. Deze wacht deed alleen des winters dienst, van 15 Sept. tot 1 April en begon haar ronde 1½ uur na „Zonnenondergang en 1½ uur voor haren Opgange”. Het reglement, bevattende 29 artikelen, vermeldt voorts nog aanwijzingen voor den Schout, de Maarschalken der Provincie, de Baljuwen en Drost en wat betreft de nauwkeurige uitoefening der bepalingen.

Het is „gearresteerd bij Provisie en tot wederzeggens toe, 't „Utrecht 15 Februari 1763.

In kennisse van mij Milan-Visconti”.

Een exemplaar van een herdruk van 1795 is ook nog hier aanwezig en mede geteekend door Jc. van Haeften. Nieuwe bepalingen zijn er niet aan toegevoegd.

Onder den druk der Staten werd dit reglement nog in 1789 gehandhaafd, doch in dit jaar werd er geklaagd over de zware lasten, die door de „nagtbewakinge” op de bevolking drukten.

Schout en Scheepenen der beide Gerechten van Abcoude, hebben daarom „bij nadere resumptie vant’ Reglement op d’ Roepen, de of Ratelwagt, binnen en om den Dorpe Abkoude van dato „25 Augustus 1789 mitsgaders tot Extinctie en Terminatie van „alle bedenkelijkheden bij sommigte In- en Opgezectenen dien, „aangaande gemaakt, het zelve Reglement op approbatie der Ed. „Mog. Heeren, Staten ’s Lands van Utrecht, geamplieerd en ge, „altereerd in deezer voege Namentlijk”:

Hierna volgt opsomming van de door de burgerij gemaakte bezwaren en de voorstellen tot bezuiniging, een en ander echter met strikte handhaving van het Provinciaal Reglement van 1763.

De bezuiniging bestond o.a. in afschaffing der stille wachten, het salaris der roepende werd van *f* 4 op *f* 3 per week gebracht, de wachttijden met 2 uren verkort en in de zomermaanden zal slechts 1 man in plaats van 2 de wacht waarnemen.

Dit had aldra ’n heele verlichting van lasten tengevolge, wat wel noodig was, als wij bedenken dat de bijdragen voor onderhoud van de wacht sterk verminderd waren.

De laagst aangeslagene betaalde per jaar 6 penningen en de hoogste niet meer dan 1st. 2 penn. De acte was onderteekend door Schout en Scheepenen, eenige ingezetenen, den Secretaris N. van Voorthuijsen, alsmede Jan Kol te Utrecht, gevolmachtigde van wijlen Vrouwe Susanna le Leu de Wilhelm, Douarière van Berck, Ambachtsvrouwe van Abkoude en Baambrugge en De Eerw. Heeren Decan ende Capittule der Kerke St. Pieters t’Utrecht, Ambachts-Heeren van Abkoude, Proostdye en Aesdom. Geregistreerd door Notaris W. v. Gulpen, Anno 1789.

Eenige jaren later zagen Schout en Scheepenen van Abcoude en Baambrugge zich genoodzaakt weer in te grijpen, aangezien „de Wagt bij Tourbeurten niet na behooren waargenomen wierd, „wegens niet genoeg vergoeding ervoor, daarom langzamerhand „aan armen en bedeeden overgedaan, van wie geen boete te „verhaalen was”. In Abcoude besloot men nu maar weer 2 bewakwame weerbare mannen aan te stellen, ad *f* 4.— per week, die

alle nachten moesten loopen, ook wel om den anderen, soms „in „stille ronde gaan”, al naar het oordeel der Overheden. Natuurlijk gewapend met ratel en piek, overal „agtgeven, vooralle bij de „Hofstede Blomswaerd en Torenzigt, op de Kleizijde staande, „roepen en ratelen, in de Heilige Kerkbuurt tot Herberge „de „Pauw in 't Groen” (dat was recht tegenover de huidige R.K. Kerk. De boerderij „Bij-Dorp viel buiten de kom).

Iederen Zaterdag moesten de wachten de belasting bij de „resp. Bewooners der Huizen selve gaderen” en aan den Schout afdragen, die hen dan daarvan uitbetaalde. Strengere maatregelen werden toegepast op onwilligen, zoowel onder de wachten als onder de burgerij. Of het hielp??

De troebele tijden, waarvan Pastoor Driesman tijdens den inval der Pruisen schreef, zullen ook niet nagelaten hebben ongunstig op onze bevolking in te werken, zooals 't meestal gaat onder rumoerige omstandigheden: bandeloosheid en baldadigheid hebben vrij spel, en iedereen is er dan op uit slechts zichzelf en de zijnen te redden. 't Laat zich dus wel begrijpen dat het in onze streken ook niet alles rozegeur en maneschijn was en verklaarbaar is 't dan dat het 's nachts allerminst veilig en rustig geweest zal zijn. Vandaar dat Schout en Municipaliteit van Baambrugge het in 1791 noodzakelijk oordeelden een nieuw „Reglement op de „Roepende of Ratelwagt, tot betere Bewaking van den „Dorpe Baenbrugge en het District van dien, jegens Brand, „Diefte e.a. Ongemakken, mistgaders tot rust en veiligheid der „In- en Opgezeten” in het leven te roepen.

Ook hier waren de bepalingen verslapt en vergeten en werd de wacht niet behoorlijk waargenomen, daarbij had de stille wacht „allerbezwaarenste lasten, sonder dat deselve veel nuttigheit tewege brengt!?” Doordat de wakers meest van min allooi waren, hadden de burgers, vooral de buitenplaatsbewoners, meer last dan gemak van deze „wachters op de tinne”.

Met één pennestreek werden zij ontslagen en in hun plaats maar weer eens 6 weerbare mannen aangesteld „voor f 3 's weeks, „ieder”.

Men probeerde 't maar weer op 'n andere manier.

Er blijkt uit het document nog dat er in Baambrugge 3 wachthuisjes stonden: 1 bij „Beek en Gein”, dus op den hoek van Lange Coupure en Straatweg, 1 bij de kerk en 1 bij „Middelvaart”. In elk huisje waren 2 wachten gestationeerd, die na elke uurronde weer in 't hokje terugkwamen.

In Amsterdam was 't destijds de gewoonte dat de nachtwachts tusschen Allerheiligen en Paschen huis aan huis turf en hout gingen ophalen, om hun wachthuisjes te verwarmen. Zij kregen dan ook wel eens andere giften in natura en contanten. Van 'n dergelijke mooie gewoonte vinden we in de Abcoudsche en Baambrugsche stukken niets vermeld.

De grenzen van het dorp en van het „District” waren nauwkeurig afgebakend, het dorp was ongeveer gelijk aan het tegenwoordige. Er is slechts weinig veranderd.

Op de lijst van „Quotisatie en Omslag” treffen we anders klinkende namen aan als: Couwenhoven, Oostenrijck Bruyn, von Kettwich, Duquesne, van Rappert, Oldenhove Frij, e.a., allen bewoners van buitenplaatsen.

Zoo ergens, dan bleek bij de regeling en omschepping der nachtwacht alle verandering nog geen verbetering. We hebben gezien dat het in den loop der tijden nog al eens wisselde en waarempel in 1817 werd 't weer eens noodig geacht 'n andere regeling te treffen en wel naar aanleiding van 'n besluit der Ed. Groot Achtb. Heeren Gedeput. der Prov. Utrecht.

In buitengewone Raadszitting, onder praesidium van Burge-meester N. v. Voorthuysen werd besloten tot aanstelling van 3 vaste roepende en 3 stille wachten, waarvan 2 in combinatie met Abcoude. Ze kregen tesamen 'n vergoeding van f 11.51 per week, zijnde juist het bedrag, dat door de ingezetenen daarvoor werd opgebracht.

Dus hadden de beide buurgemeenten weer gezamenlijk de wacht geregeld en onderhouden. Het Prov. Reglement van 1763 was hierdoor komen te vervallen.

L'histoire se repète. Omstreeks 1845 verscheen er 'n circulaire van Utrecht, waarin werd aangedrongen op betere bewaking in de wintermaanden, het liet nog al wat te wenschen over: de wakers kwamen niet op tijd, maakten niet de noodige rondes, vergaten wel eens te ratelen, gaven ook wel 'ns te veel toe aan den aandrang van Morpheus en — wat erger was — ze wisten al te goed waar vette kippen, eieren e.d. te vinden waren. De vroede vaders meenden dat het zoo niet langer kon blijven en namen voor iederen nacht 6 extra-flinke mannen in dienst, zoodat de wacht nu verdubbeld was. Er werden 3 roosters aangelegd, waarop alle gezinnen voorkwamen, die 1 man moesten leveren, niet jonger dan 18 en niet ouder dan 50 jaar. Vrijgesteld

waren: Godsdienstleeraren, onderwijzers der jeugd, tolgaarders en brugwachters. De wachten moesten om beurten waken en 't minste verzuim of vergrijp werd gestraft met zware boeten, de onvermogenen werd „geprügeld” met 1 dag zittingen.

En blijkens de stukken had Burgemeester Voorthuysen heel wat te stellen met zijn wachtmannen zoowel als met de bevolking; uit een in 1853 geschreven lijst, opgemaakt door de wachten J. v. Eck, G. Heynsbergen, L. Klaassen en C. Lindeman, blijkt dat er heel wat personen waren, die botweg weigerden de „wacht-pennig” te betalen, sommige hadden zelfs in 1½ jaar niet „ge-offerd”. De burgemeester durfde, na de afkondiging der nieuwe Gemeentewet van 1851, niet op eigen gezag de noodige maatregelen tegen de wanbetalers nemen en vroeg daarom advies aan Mr. van Eden, Advocaat te Utrecht. Deze antwoordde eenige weken daarna, dat de nieuwe Gemeentewet eerst over 5 jaren na afkondiging geheel van kracht werd, de burgemeester kon zonder bezwaar de bij de politie-verordening geldende maatregelen toepassen. Toen nu de 5 jaren verstreken waren, werden de bestuuren der beide Gemeenten per circulaire verzocht de wacht op nieuw (voor de hoeveelste keer?) te regelen.

De Raad en de Secretaris Mr. Lamaison togen aan 't werk en aan de hand van de Gemeentewet werd 'n regeling ontworpen en vastgesteld, waarin werd bepaald dat:

- 1e. het gansche jaar door wacht gehouden zal worden;
- 2e. elk gezin moest 1 man, tusschen 18 en 60 jaar oud, leveren, zoodra B. en W. dit gelasten, het gezinshoofd mocht dien persoon aanwijzen; zieken en zwakken waren vrijgesteld;
- 3e. de buitenbewoners behoeften geen man te leveren, doch kregen ook geen bewaking;
- 4e. zorgde de gemeente Abcoude-Baambrugge voor de wachten in Wijk A van Abcoude en tenslotte moesten alle wakers op boete gehoorzamen aan de wachtmeesters, die door B. en W. werden benoemd.

Men kon zijn dienst afkopen voor f 4.—' s jaars of 'n ander op eigen kosten aanstellen.

Alle mannen waren, natuurlijk alleen als zij dienst hadden, voorzien van ratel, piek, stok of ander wapen; het ratelen en roepen bleef gehandhaafd. De instructies voor beide gemeenten luiden ongeveer eender.

't Ging maar 1 jaartje goed, of liever 't was heelemaal niet

goed gegaan, want het volgende voorjaar kwamen er verschillende brieven bij het Gemeentebestuur in: de een wilde afkopen, de ander was verhinderd, een derde ging er niet mee accoord en weer anderen maakten grootelijks bezwaar tegen het betalen, behalve nog de vele wanbetalers. In Baambrugge was 't de heer W. Kampf, die ontslag vroeg als „Wachtmester”, hij zag geen kans de onwilligen te straffen en gaf den Raad in overweging, maar weer vaste wachten aan te stellen. En na lang en rijp beraad besloot het hooge College met 6 tegen 1 stem „gehoor gevende aan den wensch veler ingezetenen”, weer 2 vaste wachten aan te stellen, die om den andere moesten loopen.

Een circulaire werd aan de ingezetenen gezonden, waarop zij naar verkiezing voor zekere bijdrage konden teekenen.

In Abcoude ging 't denzelfden kant uit, ook daar keerde men weer tot het vaste-wacht-systeem terug, doch hier probeerde men 'het eerst nog met 'n grooter aantal, want omsreeks 1850 en waarschijnlijk nog vroeger vinden we vermeld dat er nog 6 wachten in functie waren; iederen nacht weer ander; van deze waren er 4 zoogen. stille wachten en 2 roepende of klepperende.

Zij werden niet bezoldigd en stonden onder toezicht van Adam Witkamp, destijds Gemeente-veldwachter, die alle dergelijke betrekkingen als klokluiders, omroeper, lantaarn-aansteker e.m.a. onder zijn beheer had.

Omstreeks 1857, kort na den dood van genoemden Witkamp, zijn de wachten tot 2 ingekrompen, doch toen deze uitvielen, zoo tusschen 1870 en 1875, meende het Gemeentebestuur met 1 wachter te kunnen volstaan. Deze kreeg tevens de baantjes van aschophaler, klokluiders e.d. erbij, zoodat de man daarin een bestaan kon vinden.

In Baambrugge had deze verandering ongeveer tezelfdertijd plaats. Sindsdien worden beide dorpen elk door 1 man bewaakt.

Abcoude, Herfstmaand 1928.

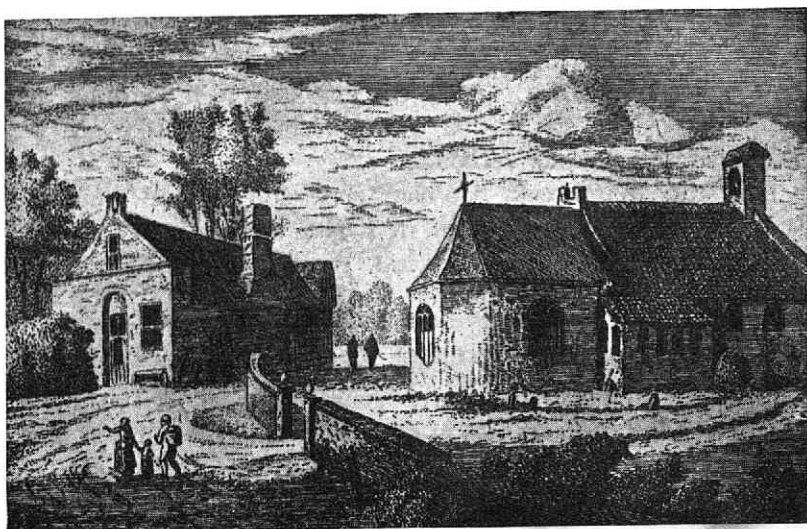
JOAN VIS.

Geschiedenis van de Ned. Hervormde Gemeente te Zuylen van 1652—1887

door haar gewezen predikant

Dr. W. ten Boom

Oud Kerkje te Zuilen 1615 naar A. Rademaker.

De geschiedenis van het kerkelijk leven te Zuylen, die wij laten beginnen met de komst van den eersten predikant in 1652, bepaalt onzen aandacht niet alleen bij ons kleine en geliefde Vechtdorp, maar ook bij de plaatsen daarom heen.

Reeds dadelijk komen wij in aanraking met *Utrecht*, want de eerste 3 predikanten: Henricus Teeckman, Henricus Flaman en Johannes Fuyck, waren zonen van Utrechtsche families. Ook *Westbroek* moet hierbij reeds dadelijk ter sprake komen, want het was de predikant van Westbroek Ds. Joh. Thiens, die hier

den eersten predikant, den bovenvermelden Teeckman, op den 9 Mei 1652, in zijn dienstwerk heeft ingeleid en het duurt niet lang of de notulen des kerkerads, die van 1652 tot heden ononderbroken zijn voortgezet, verhalen van een gemeenschappelijke zitting van den kerkeraad van *Maarssen*, vertegenwoordigd door zijn predikant, ds. Hondius, een ouderling en een diaken, met den kerkeraad van Zuylen. De broeders uit Maarssen komen n.l. verzoeken mede uit naam van de kerkeraden van Breukelen en Kockengen, om „seeckeren Paep, die in de voorsz. plaatsen veel quaets doet, uyt de selve af te weren”. Blijkbaar was in Maarssen een Roomsche-Katholiek ijveraars aan het werk geweest. De deputaten van Maarssen stellen nu voor om tot dit einde, „t' samentlijcke tsamenkomste” te maken, welk verzoek door onzen kerkeraad „seer geerne” werd ingewilligd.

Van bovengenoemde plaatsen moet Westbroek echter voor alles genoemd worden, omdat dit niet door een toevallig verband, maar door wat ik zou willen noemen een organisch verband met Zuylen was verbonden.

Dat stille Westbroek, dat daar zoo veilig in het binnenland van Utrecht ligt weggescholen, in 't natte kleiland van Utrecht ¹⁾ was reeds de kampplaats geweest, waarop het bloedig gevecht heeft plaats gehad tusschen de Hollanders en de Utrechtschen in 1487.

Westbroek was toen in brand gestoken door de Hollanders, die daarna in hinderlaag waren gaan liggen bij den Anthonydijk. De Utrechters — in ongeordende benden naar Westbroek gesnel — waren toen door de Hollanders in den rug aangevallen en gemakkelijk verslagen. De Hollanders mochten zeggen met het oude rijmpje:

Hoed dy hier; hoed dy dan

Hoed dy hier; hoed dy dan

Het beeld van Boudewijn van Sterkenborch, den wij-bischoep van Jan van Arkel, dat daar van 1372 af tot heden in den nis der achterkerk van Westbroek ligt moet zich wel van erger-

¹⁾ Broek beteekent immers: „moerasgrond”; zoo was er ook een toenmaals zeer bekende plaats Oost-broek; het klooster van Oostbroek stond ongeveer op de plaats, waar nu het meteorologisch instituut te de Bilt staat.

nis hebben omgewend. Het ligt heden er nu midden doorgebrouwen, te laat door een veilig hekje omgeven. Of is het waar, wat mij in Westbroek werd verteld, dat de straatjongens van Westbroek deze grafschending op hun geweten hebben? Ik durf het nauwelijks gelooven.

Daar is in Westbroek nog een graf; en hiermede kom ik te spreken over den organischen band die Westbroek met Zuylen verbindt. Door een steen in den muur wordt daar de gedachtenis bewaard aan Heer Willem, Graaf van Rennenberg, die overleden is in 1546 en ook heer was van Zuylen (dat oorspronkelijk behoort heeft aan Oostbroeck) en die wonderlijkerwijze op al deze 3 plaatsen begraven is. Er moet, volgens betrouwbare gegevens, vroeger een steen in den rechterzijmuur van onze Zuylenische kerk hebben gestaan waarop stond:

„In 't jaer ons Heeren MVcXLVI (= 1546) den XVIII dach in Julio so is aflivich geworden den Edelen en Wailgebooren Heeren H. Willem Vrijgraef zo Rennenberg H. tot Zuyler ende Westbroeck ende H. tot Oldenhoornen, daert hart in deze capelle off is begraven ende het ingewant in de Westbroeck en het lichaem tot Oostbroeck. God heb de ziele ¹⁾).

De naam 'Rennenberg heeft onder ons Nederlanders geen gunstigen klank, want een van de zonen van dit geslacht heeft verraad gepleegd aan het Vaderland in 1581. Zuylen werd hierdoor ook in zijn goeden naam aangetast en het slot Zuylen werd ook in deze troebelen betrokken. Er kwam pas bestendigheid in de zaak toen in 1617 Adam van Lockhorst, voorvader langs de moederlijke lijn van de familie van Tuyll, het slot Zuylen kocht. Blijkens de acten van het gemeentebestuur van Zuylen ²⁾ was hij het die in 1654 de kerk heeft gebouwd en daarvoor een koop-prijs heeft betaald aan Gerrit Tonisz. van Vianen. Zeker heeft hij ook de hand gehad in den aankoop van het Pastoriehuis, die in 1678 geschiedde. Hij was het ook, die bij de Staten van Utrecht ³⁾ en bij de Classis van Amersfoort meermalen had aangedrongen op stichting van de predikantsplaats te Zuylen, en die — waar blijkbaar alles wachtte op de voorziening in het

¹⁾ Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins, Genealog. en herald. gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Utrecht.

²⁾ Van de vergadering van 18 Oct. 1798.

³⁾ Zie Resolutie van de Staten van Utrecht van 4 Nov. 1643.

tractement van den toekomstigen predikant — nu verzocht aan de Staten, om hem te machtigen: „door de vercopinge soo van de capellarie als vicarie-goederen aen den Capelle ende huyze tot Suylen respectē behorende” in deze behoefte te voorzien. Dit werd goedgevonden; de classis liet haar aarzeling varen, en in 1652 deed als gezegd, de eerste predikant Henricus Teeckman zijn intrede.

Deze intrede van den eersten predikant in de nieuw gestichte gemeente was een succes voor den landheer. Maar het zelfde jaar 1652 was nog niet verloopē, toen hem een droevig verlies wachtte. Zijn dochter, gehuwd met Gerard van Reede van Nederhorst, stierf op den 30en October, achterlatende haar man en een eenig dochtertje, Anna Elisabeth, eenige erfgename van Zuylen.

De jonge weduwnaar hertrouwde met zijn volle nicht Agnes van Reede, die weduwe was van Réne van Tuyll van Serooskerken. Zij bracht uit haar vorig huwelijk een zoon mede en het was deze zoon Hendrik Jacob van Tuyll van Serooskerken, die de nog vrij jonge Anna Elisabeth van Reede huwde.

Dit huwelijk, dat de kleindochter van den nu reeds overleden Adam v. Lokhorst sloot met den nazaat der destijds reeds oude familie van Tuyll, had plaats op 20 Aug. 1665. Het beteekende ook voor de kerkelijke gemeente een nieuw tijdperk, wat blijken kan uit de 2 wapens van de families „van Reede” en „van Tuyll”, die men nu nog in den voorgevel der Zuylensche kerk kan zien. . .

Adam van Lokhorst stierf in 1656. Na Adam's dood schijnt (waarschijnlijk als gemachtigde van de familie van Reede) op het slot gewoond te hebben Sr. (= Seigneur) Coenraedt van Coxey, die ook nog een jaar lid van den kerkeraad is geweest ¹⁾.

De eerste leden van den kerkeraad zijn geweest:

Pieter Barenzen Schay, ouderling.

Hendrick Aertsen, ouderling.

Ansem Gerritsen, diaken.

Jan Fransen, diaken.

De eerste hunner, Schay, was de schout, de andere 3 waren allen „tichgelaer” van hun vak (tichelbakkers).

¹⁾ Blijkens notulen van 12 Aug. 1659 en 20 July 1660.

Van den eersten predikant staat in de notulen niet veel geboekt. Hij is hier ook slechts 8 jaar geweest; toen vertrok hij naar Amersfoort, waar zijn broeder Johannes Teeckman, reeds eenigen tijd predikant was.

De 2e predikant van Zuylen *Henricus Flaman* was een zoon van een Utrechtsch predikant, Johannes Flaman, en werd door dezen op 3 Maart 1661 alhier bevestigd. Hij is hier volle 11 jaar geweest, toen de dood hem wegnam.

Onder zijn ambtstijd is er niet veel gebeurd.

De notulen vermelden als eenige bijzonderheid, dat er bij gelegenheid van een kerkvisitatie op 18 Juli 1661 enkele verschillen in de gemeente moesten worden behandeld, die gelukkig konden worden bijgelegd.

In dezen tijd beginnen namen in de notulen voor te komen, die ons bekend in de ooren klinken. Zoo lezen wij dat 16 Aug. 1666 tot diaken gekozen werd Jan Jansz. van Geytensteyn. . . . „Geytesteyn” was er dus toen al.

Van den ambtstijd van den 3en predikant *Ds. Johannes Fuyck*, die hier 30 jaar aan een stuk heeft gestaan van 1673—1703; vonden wij meer vermeld; niet alleen omdat hij hier zoo langen tijd heeft gestaan; maar ook omdat hij bij het opstellen van zijn notulen, vooral in het begin, zeer breedsprakig was. Het zijn weer bekende namen die wij tegen komen. 5 Sept. 1675 vinden wij vermeld een zekeren *Hendrik Corneliss. Plomp*. Het is geen voorvader van de onder ons bekende familie Plomp, die pas later in 1781 in Zuylen haar intrede deed (toen Jan Jansen Plomp de pannenfabriek „Daelwijk” kocht).

Een der oudste van de nu nog onder ons levende families, is wel de familie Koning. De oudst bekende van dit geslacht was zekere Cornelis Jacobszoon, die in 1655 gehuwd is met Gijsbertje Gerritss.

Zijn zoons, van wie er een een tichelbakkerij te Zuylen heeft gekocht, worden steeds „Coninck” of „de Coninck” genoemd, terwijl het bij den vader er extra bij gezet wordt — genaamd „Coninck” —. Misschien is het dan wel een bijnaam geweest, die van den vader is overgedragen op zijn nageslacht. Men kon slechtere bijnamen hebben dan deze.

De breed uitgewerkte notulen van ds. Johannes Fuyck gunnen ons een vrij duidelijken blik in het gemeenteleven. Ze schilderen ons het beeld van den schoolmeester en koster, die den weidschen

naam droeg van Esaias Esaiasen de Jong. Hij was de 2e functionaris aan wien dit gewichtig gemeenteamt is toevertrouwd. Misschien heeft hij in het begin wel naar de opvatting der gemeentenaren zijn voorganger overtroffen. Want Jesaias Jesaiassen was niet onbegaafd. In een attestatie hem door de gemeente na zijn vertrek verschaft, (dato 22 Dec. 1678) wordt van hem getuigd, dat hij: „gansch neirstelijk syne bedieninge heeft gesocht te vervullen; synde seer gediensstigh geweest voor de inwoonders van onze plaedse in alle gelegentheit, bijzonderlyk int besoecken bij sieckte ofte afwesentheit des predikands, der sieckens, of der gheener, die in eenige andere noot ende ongelegenheit mochten wesen, waer to hij ook een bijzondere ende aengename bequaemheit van natuyre schijnt ontfangen te hebben”.

Maar deze uiterlijke gaven zijn dikwijls bedriegelijk. Het oogenblik kwam dat de schoolmeester voor den kerkeraad moest worden gedaagd, om zich te verantwoorden over de beschuldiging, dat hij in ongeoorloofde verhouding had geleefd tot zijn dienstmaagd Annigje Hendriks. En deze beschuldiging was maar al te waar; want uit deze ongeoorloofde echt was reeds het 2e kind geboren. Wat geschiedde staat in de enkele sobere regelen van de bovenvermelde attestatie: „soeckende de eerste reysse met vuyle streecken te verschonen, doch naderhant geconvinceert sijnde, hebben sij beyde reysen bekent, waer over sij na ernstige bestraffinge van de E. kerkenraet sijn gecensureert ende eyndelijk genoodsaect te delogeeren, gelijk sij ook na Amsterdam vertrocken sijn”.¹⁾

Dat de dronkenschap ook niet onbekend was in onze gemeente, bewijst het tragi-komische geval van Jan Cornelis Lipsius, dat in dezen zelfden tijd de gemoederen bewoog. — 20 Mei 1677: is voorgedragen hoe dat Jan Cornelissen Lipsius op Paaschdagh des smorgens ten avondmael geweest sijnde, daerop des snademiddaghs op Vijfhuysen heeft leggen kaedsen ende des sanderen daeghs ten huysen van Melis Cornelissen, Antoni Cornelissen, den bruydegom van sijne tegenwoordige dienstmaeght, een kinnebakslagh heeft gegeven. Ende is hierop gecommitteert den predikant met Schalk Adamss. om den voorss. Jan Cornelissen Lipsius daerover te begroeten”.

De houding van den bestrafte was voorbeeldig (naar het uiterlijke), want Lipsius antwoordde den afgevaardigden: „sulcx

hem leet te wesen ende verhoopte, dat het ook niet meer en soude geschieden". Welke waarde aan deze al te gulle bekentenis moet worden gehecht blijkt enkele maanden later, als het volgende (op 3 October 1677) in den kerckeraad te berde wordt gebracht: „Jan Corneliss. Lipsius, met sijne vrouw, die, uyt de kraem komende, haer kerkgangh deedet, na de kerck gaende voorlede 23 Sept. snaedemiddaghs, in plaetse dat hij met sijn vrouw in de kerck soude gaen, haer gebracht hadde tot aen de kerckdeur ende tot haer geseyt, dat hij haer volgen soude, ende is soo, in plaedse van haer in de kerck te volgen, gegaen na Maersen op de kermis", vanwaar hij des anderen dags 's avonds door zijn vrouw werd thuisgehaald, nadat hij daar eerst gevochten had. Jan Lipsius, die ook nu, als bij vorige gelegenheden, toen hij ook gevochten had, wederom „schoone beloften deedet", werd behoorlijk, zij het ook voor 1 maal, van het H. Avondmaal geweerd. Wat echter niet veel uitwerkte. Immers 22 Junii 1679 „is na voorgaende citatie binnengestaen Jan Corneliss. Lipsius, ende door den predikant hem aengeseyt hoe dat de E. kerckenraet met leetwesen wederom verstaen hadde, als dat hij op de laetste Zuy-lense kermis met een droncken kop ende bloot mes was gecomen in de herbergh van de Wed. van Arien Ingenss. ende na veele moeylijkheden, die hij daer haddet veroorsaect, noch gevochten haddet met een persoon van Maersen ende door veel stooten ende smijten sich gedragen hadde niet als een litmaet Christi betaemt, maer schandaleus ende ergerlijk, waerop den voornoemden Jan Corneliss. Lipsius antwoordde, dat sulcx hem van herten leet was".

Het was blijkbaar geen gemakkelijke tijd voor ds. Fuyck, die niet alleen van Jesajas Jesajassen, maar ook van diens opvolger meester Frederik van Bommel last heeft gehad, die uit hoofde van zedelijke misgrijpen moest worden ontslagen, wat geschiedde op last van de Staten van 4 Dec. 1694, bij wie verschillende gemeenteleden en kerkgangers hadden gerequesteerd. In dit geval laten ons de notulen in het duister. Ds. Fuycks vroeger zoo ijverige pen, teekende in dezen tijd niet zooveel meer op. Zijn hand was moede geworden, en zijn hart waarschijnlijk ook. Geen 10 jaar verlieden, of de dood maakte hem los van het zoo dikwijls kleinzielige terrein der aardsche kerck.

Na den dood van Ds. Fuyck (1703) werd, als gold het een naspel op den veel bewogen en moeilijken tijd van den geschei-

den ambtsdrager, nog een 1½ jaar doorgekampt, zonder dat een nieuwe leeraar kon worden beroepen.

Er schijnt n.l. kwestie te zijn gerezen over de vraag: wie nu den volgenden predikant mocht beroepen of aanwijzen, de ambachtsheer of de kerkeraad.

De Staten van Utrecht, die er al eens meer aan herinnerd waren, dat er een kerkelijke gemeente in Zuylen was, deden 29 Juli 1704 uitspraak en bepaalden dat: „die van de kerkenraad *buyten prejudicie* van beyde de *partheijen* naer een ander herder en leraar voor haere kerke mogten uytzien en daartoe procederen volgens kerkenordre”. M.a.w. de zaak zelve werd onbeslist gelaten; voor ditmaal mocht de kerkeraad, maar zonder dat als een recht te beschouwen, den predikant beroepen.

Die verstandige oplossing hielp nog niet; want de kerkeraad kon (of wilde, of durfde) niet tot een besluit komen, met het gevolg dat de Staten 9 Oct. 1704 op een bij hun ingekomen request goedvonden: „dat voor dese reyse alle de mansledematen deser gemeynte in de te doene beroeping soude stemmen, twelck op den 4 Nov. 1704 gesciet zijnde in de kerkencamer alhier, soo was bij meerderheyte van stemmen de despectie (= keuze) gevallen op den persoon van *Ds. Cornelis van Quellenburg*. Eer het einde van het jaar 1704 daar was, was de nieuwe predikant hier. Volle 10 jaar heeft hij hier gestaan, jaren waarvan na genoeg niets staat vermeld, en die wij dus ook zonder meer kunnen passeeren. Toen stierf, April 1714, ook *Ds. van Quellenburg*. Dat waren 3 predikanten achtereen, die hier te Zuylen stierven.

Het was in dezen tijd, dat de beslissing viel, die de zoeven vermelde kwestie tot oplossing bracht: De Staten van Utrecht bepaalden n.l., dat de ambachtsheer en de kerkeraad elkander zouden afwisselen in het beroepen van den predikant, een toestand, die tot heden in onze gemeente bestendig is.

Ds. van Quellenberg was reeds te voren pred. geweest te Giessen in het land van Altena. Maar dit was een groote uitzondering, waar alle andere predikanten tot het jaar 1800 steeds proponenten zijn geweest. Zoo ook de nu komende predikant *Willem Vay*, die kersversch van de Utrechtsche academie kwam. Uit het feit, dat hij huizing en stal had naast de pastorie, (later aan de Diaconie gekomen, „na alvorens het vruchtgebruik daarvan dat deszelfs dienstmaagd hadde, uitgekocht te hebben”), kun-

nen wij opmaken, dat hij niet ongefortuneerd is geweest.

Moge dit hem een zekere vrijheid van beweging hebben verleend; de zorgen zijn hem niet gespaard gebleven, al waren deze dan ook niet van zuiver finantieelen aard.

De eerste paar jaren schijnt alles goed te gaan; dan krijgt hij 't te kwaad met een lasterende zuster der gemeente. Het is Maria Klooster, weleer weduwe van een zekeren Bilderbeek, nu sedert eenigen tijd echtgenoot van Jacobus van Eekeren.

De laster geldt in eerste instantie het echtpaar „de Heule”, dat voor den kerkeraad verschijnt. Maria Klooster is ook geciteerd maar is niet opgedaagd. Wat deze dan toch van dit echtpaar mag hebben gezegd? Philippus de Heule zal het ons zeggen, waar hij nu aan den kerkeraad ¹⁾ mededeelt, dat Maria Klooster van zijn vrouw had gezegd: „Dat is een schoone zuster der gemeente, daar men zoo voor moeste bidden, ja het is er ééne”. En van zijn huis had zij gezegd: Dat Duivelsnest, daar hij (te weten de predikant) geduurig loopt, daar alle quaad tegen mij gebrouwen word”. Maria Klooster schijnt dus niet alleen lastertongig te zijn, maar ook argwanend. Maar erger is, dat zij ook den Ds. er in betrokken heeft en de Ds. trekt zich dit aan en concludeert: dat hij zelve door bovengenoemde lasterwoorden van terzijde was beledigd, in de getrouwheid van zijn ambt en de voorzichtigheid van zijn wandel. Gevolg: Maria Klooster wordt gesuspendeerd van het avondmaal — legt later volle schuldbelijdenis af voor den kerkeraad, maar krijgt nog geen attestatie, die ze met het oog op haar verhuizing heeft verzocht. Ze vindt dit een duivelsche streek van den predikant, en zegt in de gemeente: „Is hij de Duivel, ik ben zijn moer, ik wil mijne attestatie hebben, ik zal ze hem wel doen geeven” ²⁾.

Nu moet ze weer voor den kerkeraad komen en zegt met een stalen gezicht: „dat zij niemand gelasterd hadde, en nooit beleden hadde voor den kerkeraad iemand gelasterd te hebben, dat men haar haare kerkelijke attestatie maar hadde te geeven”.

Ja maar ze heeft dat toch van den predikant gezegd (Ds Vay is blijkens zijn klein en fijn schrift een nauwkeurig man). Maar de beschuldigde, niet om een woord verlegen, zegt: „dat haar

---

1) Notulen 22 April 1718, ingeschreven 1720.

2) Notulen 6 April 1719.

hoofd geen register was". Nu weer gecensureerd zijnde, gaat ze tot drastische middelen over.

Ze gaat met een intekenlijst de gemeente af. Ze schrijft er niets boven, dat komt straks wel. Ze weet er een paar namen op te krijgen en tracht er nu meer te werven.

„Gevraagd wordende wat de reede daarvan zijn moge", antwoordt ze de eenvoudigen „dat alle ledemaaten dat teekenen (wijzende aan zulke, welke ze er heeft weten toe te krijgen) dat het meer geschiet, omdat ze van Zuilen na de Roodde Brug gaat wonen". Natuurlijk zijn er enkelen die pardoës weigeren, of die hun onderteekening herroepen, maar ze krijgen te hooren: „dat ze er haar wel toe dwingen zal, door een notaris, welke met haar hier te Zuilen zal komen".

Of het verstandig is, dat Ds. Vay in overleg met den kerkeraad, den daarop volgenden Zondag een plechtige en „trouwhartige waarschouwing" van den kansel aflas tegen de schuldige, laat zich op den afstand der eeuwen, die ons van hem scheidt, niet beoordeelen, in elk geval werkt deze maatregel verkeerd, want: Maria heeft „de stoutheid van publijk in de kerke, eer de Godsdienst geëindigd was, den predikant tusschen in te spreken".

Nu komt de Classis er aan te pas — die kerkeraad en predikant voor een commissie doet verschijnen, die de zaak tot een goed einde brengt. De vrouw krijgt een ernstige reprimande en moet voor den kerkeraad eerst belijdenis doen van „haar hertgrondig berouw en leedweesen"; de kerkeraad op zijn beurt wordt gemachtigd om de censuur op te heffen en een attestatie af te geven. Dit geschiedt; de attestatie wordt in uitermate voorzichtige bewoordingen gesteld. Ds. Vay is niet tevreden met het verloop, al is zijn eer gered. Enkele jaren later vertrekt Ds. Vay naar Zierikzee. Voor dien tijd heeft hij nog gelegenheid zijn accuratesse te toonen, in het belang van den kerkeraad. Hij weet n.l. f 154 en 6 stuivers en 9 penningen los te krijgen van de Oost Indische Compagnie. Dat was n.l. de helft van de gage van den matroos Roelof Jansz., die in O.-Indië in het midden van zijn reis overleed. Aangezien n.l. de moeder van Roelof Jansz. vele jaren door de Diaconie was onderhouden, meende de kerkeraad zijn rechten te kunnen laten gelden op dit deel der nalatenschap van den in dienst der Compagnie overleden matroos. De Compagnie kon het in die dagen nog goed missen. Enfin, Ds. Vay vertrekt naar Zierikzee, waar hij nog menige Oost-Indië-vaarder zal zien

voorbij komen, die zijn gedachten zal terugvoeren naar het kleine oude dorpje van de Vecht.

De 30e April 1730 was voor Zuylen een groote dag. Want de nieuwe predikant *Jan van der Voort* deed toen zijn intrede, en deze plechtigheid werd een buitengewone luister bijgezet, doordat Prof. Joh. van den Honert, (wiens buitengewone invloed nog blijken kan uit de vele boeken waarin hij voorredenen schrijven moest), den jongen proponent bevestigen zou. Het voor dien tijd kolossale bedrag van f 41 en 12 stuivers, dat de kerkvoogdij als collecte van dien dag geboekt heeft (die anders pl.m. f 2 tot f 3 bedroeg) getuigt er ook van. De 11-jarige ambtstijd van Ds. van der Voort beantwoordt echter geenszins aan de indrukwekkende entr ee, die hem door den Leidschen professor werd verschaft. Althans de notulen geven niets bijzonders te lezen. Naar dien inhoud zijn ze weinig-zeggend, en naar het uiterlijke be- toont de schrijver zich de antipode van zijn voorganger. Is bij Ds. Vay elk lettertje zorgvuldig op zijn plaats gezet, en van onberispelijke netheid, Ds. van der Voort siert zijn weinige notulen met kladden, vegen en doorhalingen, waaruit moge blijken dat hij niet zulk een Jantje precies is als zijn voorganger. 18 Juni 1741 vertrok hij naar Montfoort.

Reeds hebben wij nu bijna een eeuw doorwandeld, maar nu pas komt de man, die Zuylen's naam naar buiten, eerst recht zal verbreiden. Het is *Ds. Arnoldus Rotterdam*, die 26 Nov. 1741 alhier zijn intrede deed na des morgens bevestigd te zijn door Ds. Jacobus Feyken, predikant te Amsterdam. In de voorrede van zijn bekend boek: „Zions roem en sterkte” (door Dr. Kuyper opnieuw uitgegeven), waaraan Ds. Rotterdam in Zuylen is begonnen en dat hij in Steenwijk heeft voltooid, vertelt hij ons, hoe hij van de professoren te Utrecht veel geleerd heeft. Dit klopt dus goed met de mededeeling in de notulen, dat Prof. Irhoven aanwezig was en aan de handoplegging heeft deelgenomen.

Wij willen nu overgaan tot de bespreking van een zeer gewichtigen dag, die elf jaar later door de gemeente in volle glorie schijnt te zijn gevierd. Op den 9en Mei 1752 was het n.l. honderd jaar geleden, dat haar eerste predikant in zijn dienst was bevestigd. De kerkeraad verzocht den predikant ter gedachtenis van dit feit „een openbare dankpredikatie te doen”, welk verzoek deze in overweging nam en ook inwilligde. Wat in de notulen over deze gebeurtenis staat aangeteekend willen wij hier overnemen.

„De plegtige dag en uur gekoomen zijnde, heeft Arnoldus Rotterdam, Predikant van Zuilen des nademiddags van des Heeren dag namentlijk den XIV Mei A° 1752 onder eene aanzienlijke toevloed van menschen een plegtige dankpredikatie gedaan. De text was uyt I Kon. 8 vs. 57 : 58.

„De Heere onze God zij met ons gelijk als hij geweest is met onze vaderen; Hij verlaate ons niet en begeeve ons niet; neigende tot Hem ons herte; om in alle Zijne weegen te wandelen ende om te houden Zijne geboden ende Zijne inzettingen ende Zijne regten, dewelke Hij onze vaderen geboden heeft”.

De Kerkenraad en de voornaamste leeden van deeze gemeente, hun genoeg en over deeze predikatie een en andermaal betuigt hebbende, heeft de predikant dezelve op eige kosten ter drukpers besteld en vervolgens aan alle de ledematen en huisgenooten der Gereformeerden zonder uytsluiting van een eenig Gereformeerden present gedaan.

Alle de leeden der gemeente daarentegen hebben met malkander ieder na zijn vermoogen iets toegelegd, waaruyt de vier ondergenoemde persoonen Willem Witzen en Jan Kost, regeerende ouderlingen, mitsgaders Gijsbert Dirkze Koning, oud-ouderling en Jan van Ogten, koster en schoolmeester van Zuilen, een zilver schenkbordt hebben gekogt en uit naam der gemeente aan den predikant present gedaan. Op dit stuk stont gegraveert:

Liefdegescenck van de gemeente van Zuilen, aan den Heer Arnoldus Rotterdam na gedane dankpredikatie op den 14 May 1752.

Als Zuylen hondert jaar den kerkdienst had genooten
heeft haaren predikant Arnoldus Rotterdam
Deeze eerste kerkeeuw met een jubelpreek beslooten.
Waardoor ons hart ontvonkt in zuiv're liefdevlam
Dit zilverstuk aan Hem met allerhanden geeven:
De Heere doe hem lang tot nut van Zion leven!”

Dit was een waardig slot van de eerste kerkeeuw; en mogen er stille bezwaren hebben geleefd bij sommige hoorders; de

feeststemming dwong die bezwaren naar den achtergrond; het moest nu feest zijn en het was feest. —

Bovendien, Ds. Rotterdam zou nog rijkelijk gelegenheid krijgen, om met de donkere achterzijden der gemeente kennis te maken. Zijn gewillige pen heeft ons met groote sierlijke letters (nooit heeft een predikant van Zuylen zoo mooi geschreven als hij) daarvan enkele levendige tafereelen voorgeschilderd.

Wij laten hem zelve maar aan het woord, als hij ons beschrijft

1. allereerst de moeilijkheden ontstaan door het optreden van Abraham Koning.

2. vervolgens zijn strijd met de oefenaars.

7 April 1754. „De predikant en de ouderling Jan Voorsteeg maakten bekend dat zij de huisbezoeking hadden volbragt, en wat in de zelve ten huize van Abraham Koning, lidmaat deezer gemeente, hen lieden wedervaren was, in substantie bestaande, dat gemelde Koning den predikant met heevige woorden hadt beschuldigt van zijn vrouw kwalijk behandelt te hebben, als zij ten zijnen huize was gekomen om zig te laten ondervragen over de gronden van de religie.

Verder dat gemelde Koning als de predikant en ouderling ten zijnen huize uitgingen, den predikant hadt agterna geroepen: Daar gaat hij nu heenen met zijn kop! En als de predikant en ouderling de huisbezoeking ten huize van Pieter van Dijk en Dirk Koning hadden verrigt, was dezelve Koning het huis van zijn broeder komen instuiven, zeggende onder andere woorden tegens den predikant: Nu vraag ik U of jij mijn vrouw wilt aanneemen of niet; anders zal ik zien wat ik te doen hebbe etc.”

Abraham Koning kwam voor den kerkeraad en hield daar zijn beschuldiging vol, waarop de kerkeraad zijnerzijds de vrijheid nam hem het avondmaal te ontzeggen.

Maar Abraham Koning liet het niet onder zich zitten.

Als wilde hij een groote procedure aanhangig maken, zoo eischte hij van den kerkeraad een afschrift van dit besluit.

„Als de predikant hem antwoorde, dat de kerkeraad hem eenparig weiggerden kopy te geeven. . . . vervolgde hij, tot den predikant te zeggen: Ik geeve U noch 24 uren in uw bedenking, of gij het doen wilt, of niet — en ging heen”.

De oorlogsverklaring was het begin van een heele reeks on-

aangenaamheden. Abraham Koning was naar het schijnt geen gemakkelijk man; en Ds. Rotterdam hield er van de puntjes op de i te zetten; al maakt hij allerminst den indruk van ongevoelig te zijn. Gelukkig heeft hij het nog beleefd, even voor zijn vertrek, dat de vrede geteekend werd. De notulen vermelden nog (dato 5 Oct. 1755), dat „Abraham Koning lidmaat deezer gemeente den 4 Augustus 1754 onder de censure gesteld, in haar lieden tegenwoordigheid den predikant zijn leedweezen hadde betuigt, over zijne verkeerde handelwijze”. Hij verzocht om weer te mogen toegelaten te worden tot het H. Avondmaal, hetgeen geschiedde.

De 2e kwestie, waarvan wij gerust kunnen zeggen, dat die de laatste dagen van Ds. Rotterdam heeft vergald, ja mogelijk de aanleiding is geweest tot zijn vertrek, is ietwat meer principieel van aard. Er was n.l. in deze dagen van opkomend piëtisme ook in Zuylen een sterke neiging openbaar geworden, tot het stichten van kleine kringetjes. Reeds den 14en Maart 1749 was dit in den kerkeraad ter sprake gekomen, en de namen der deelnemers van de oefening werden met naam en toenaam genoemd. Aan het hoofd prijkte de naam van Otto van Breukelen, kerkeraadslid. Dat maakte het moeilijk om de zaak aan te pakken. Maar Ds. Rotterdam verstoutte zich toch deze nieuwe onkerkelijke richting te bestrijden, door het vaststellen van 9 bepalingen, die schoon in voorzichtige bewoordingen gesteld, niet geschikt waren, om het inwendig leven der kleine „kerkjes in de kerk” te versterken.

Hier volgt het kerkeraadverslag: „De kerkenraad uyt de mond van den predikant vernoomen hebbende, hoe zekere persoonen, alle ledemaaten, genoemd: Otto van Breukelen, Joost Spierenburg, Dirk van Geyn, Jan Kost, Wigman van Ree en Johannes Koning, een geruymen tijd met goetvinden van den predikant, een stigtelijke bijeenkomst hebben gehouden, met vragen en antwoorden over den Heidelbergschen Catechismus, heeft dezelve kerkenraad, zoo om deeze menschen in haaren goeden ijver op te wekken ende aan te spooren, als meeden om zorge te dragen, dat dezelve eerlijk ende met order geschiede, beslooten om haar genoegen oover deeze bijeenkomst te kennen te geeven, mitsgaders volkooome vrijheyd om met deeze bijeenkomst voortegaan, dog alvorens de genoemde persoonen, voor deese vergaderinge ontboden ende heeden verscheenen zijnde, voorgesteld stiptelijk

deezen voet te houden". (Volgen 9 punten, waarvan wij er 2 laten volgen).

I.

„Dat deeze bijeenkomst eens ter weeke, zal gehouden worden met vragen en andwoorden over den Heydelb. Catechismus, en wel over die afdeeling de welke des Zondaags te vooren van den predikant is verklaart. En wel zoo, dat het vragen geschieden na een schetse, dewelke de predikant 's weekelijks zal opgeeven, ofte in geval van versuym volgens de lijndraad van D. Knibbe over de Catechismus op haar lieder verzoek".

III.

„Dat de dag, uur ende het huys waar deeze bijeenkomst gehouden word, des daags te vooren ofte des morgens aan den predikant zal worden bekend gemaakt (tenzij er een vast uur en dag en huys nader bepaalt worden). Vervolgens de predikant des begeerig zijnde, om deeze bijeenkomst aan zijn huys te houden, ofte te laaten houden, zulks vrindelijk zal opgevolgt worden".

Het mocht misschien een overwinning schijnen, toen de bovenvermelde 7 personen allen deze notulen onderteekenden. Maar hiermede was de zaak niet gereed. Verre van dien. In stilte werkte het conventikelwezen voort; al verplaatste zich ook de krater van de beweging. Het schijnt n.l. dat de oefeningen werden overgebracht naar het huis van het echtpaar van Ammers. Mels van Ammers toch treedt alvast op als leider der beweging en vooral zijn vrouw, die voorwaar niet alleen als een stille kracht heeft gefungeerd. Ja het is de vrouw, die het hem vooral doet. De geschiedenis van het conventikelwezen in Nederland en daarbuiten, zou het kunnen bevestigen.

Het was tot een soort van uitbarsting gekomen in Februari 1755 (dat is dus drie jaar na het glorieuse eeuwfeest), doordat Mels van Ammers en zijn vrouw op ostentatieve wijze van het Avondmaal waren weggebleven. Het pure feit dat zij niet aan het Avondmaal hadden deelgenomen, had reeds opzien gebaard. Immers belijdenis doen en aan het Avondmaal gaan werden in die dagen nog niet gescheiden.

In de kerkeradsvergadering van 2 Februari van genoemd jaar

werd goedgevonden „Mels van Ammers. . te onderhouden wat dog de reden mogt zijn, waarom zijn E. benevens zijn vrouw bij het laatste Avondmaal wel ter kerke, maar niet aan de tafel des Heeren was geweest, als mede waarom dezelve zedert het laatste Avondmaal menigmaal uit den openbaren godsdienst gebleven waare; daar hij tegens den predikant hadde gezegt, als dat hij op den tijd van het Avondmaal was in de kerk geweest, dewijl 't zijn pligt was onder de middelen te komen”.

De bespreking van deze zaak in den kerkeraad had een zeer neteligen kant, omdat hier aan denzelfden kerkeraadstafel 2 broeders zaten, die — het moest nu wel uitkomen, ofschoon het reeds lang bekend was — ook in stilte medededen met de oefeningen.

„De predikant vraegde — zoo heet het in de notulen — daarna aan den diaken van Breukelen, waarom zij een bijeenkomst hebbende, niet handelden na de artikelen bij kerkenraad ontworpen en door hem zelyen geteekent. Toen antwoordde hij: „Dat is te hoog; zij waaren daar toe niet bekwaam en kwamen maar bijeen om te bidden, een kapittel te leezen en daarover te spreken”.

Netelige affaire dus voor Ds. Rotterdam. Twee leden van den kerkeraad op de hand van de oefenaars. Maar bij Mels van Ammers zou door predikant en ouderling een bezoek gebracht worden. Dit is ook geschied, of liever Mels van Ammers en zijn vrouw hebben een bezoek op de pastorie gebracht. Uit dit gesprek, dat vanwege zijn levendigheid, hier geheel worde weergegeven, volgt tevens dat Ds. Rotterdam reeds te voren de vrouw van Ammers bij persoonlijk huisbezoek had vermaand; ook weer met een schijn van succes.

Men luistere:

„Bij het inkomen in de kamer van den predikant, zeide den predikant, dat zij zouden gaan zitten. 'T antwoord was, en wel bijzonder van de vrouw, die 't woord voerde: wij hebben geen tijd en komen horen wat je (te) zeggen hebt.

Als de predikant zeide: Byaldien ik U geen stoel presenteerde, dit zoudt gij kwalijk neemen, gaat doch zitten, was het weder antwoord: „wij hebben geen tijd!”

De predikant al wederom: Gaat doch zitten, de zaken daar wij over spreken moeten, vereischen, dat gij in bedaartheid luistere, en verder: Me dunkt, gij lieden komt gantsch ongesteld tot ons. . .

't Andwoord van de vrouw: Ja zoo'n monster ben ik, zo elendig en verdorven hart hebbe ik.

Als de predikant hierop andwoorde: Wel vrouwtje, dit is een hart, en gesteltheid, waarover gij U hebt te schamen, zeide zij wederom: „Ja dat moet mij de Heere geeven; ik kan niet anders!”

Of ze dan niet voor enkele maanden, aan den Ds. in persoonlijk gesprek schuld beleden had? Welneen ze ontkende het.

„De predikant zeide: Hoe kondt gij dit zeggen, hebt gij ettelijke dagen na de huisbezoeking den ouderling Voorsteeg niet nage-lopen, zeggende zo verlegen te zijn met uw geval en verzoe-kende een goed woord voor U te doen!

Zij antwoordde: „Ik weet van Voorsteeg niet af, die hebbe ik nooit gevraagd!

De man hierna gevraagd zijnde, waarom niet aan den tafel des Heeren ware geweest, andwoorde: Dat hebbe ik al voorheen gezeid. En daarop zij beiden: „Komt laat ons gaan en wij zullen niet wederom komen, al liet je ons weder ontbieden. 't Is wel te pijnen waart!

En zijn zonder na verdere onderrigting te willen luisteren, heenengegaan”.

Het was een vreemd geval. Wel werd besloten, om Mels van Ammers en zijn vrouw het Avondmaal te ontzeggen. Maar daarmede was de zaak niet afgedaan. Want de kerkeraad was zelf niet eensgezind.

„Is ampel en breed over de oeffening gesproken, doch alzo de Broederen Kost en van Breukelen met de voorstellen der overige broederen niet wilden instemmen en weigderden, hoewel vrindelijk van de meerderheid verzogt zijnde, voor een wijl buiten te staan, heeft men geen behoorlijke conclusie kunnen nemen,” zoo luidt het in de notulen van 23 Maart.

Ds. Rotterdam zocht steun bij de classis en vond die ook. Enkele classicale deputaten kwamen met den kerkeraad te zaam, op 8 July 1755, maar de beide kerkeraadsliden hielden vol: „niet bekwaam te zijn een oeffening na de kerkenraadsartikelen te houden”. Ze hadden daarin wel een beetje gelijk.

Wat baatte het, of Ds. Rotterdam in de vergadering van 6 Juli enkele oefenaars ondervoeg: ze hadden ontwijkende antwoorden gegeven. Het werd een toestand van zoeken en tasten.

Gelukkig kwam er de volgede maand reeds oplossing. Op 2

November 1755 had de losmaking van Ds. Rotterdam plaats, die beroepen was in Steenwijk. Drie dagen later vertrok hij naar zijn nieuwe gemeente; wij hopen met goeden moed, maar toch had hij vragen uit Zuylen medegenomen.

In de pastorie in Steenwijk heeft hij waarschijnlijk tijd gehad om de heftige indrukken der laatste tijden te verwerken en wij mogen niet twijfelen, of dat is ten nutte gekomen, aan zijn boek: „Zions Roem en Sterkte”, dat hij daar heeft afgeschreven, en dat velen in den lande heeft gesticht.

De nieuwe predikant, Ds. Abraham Jacob Drijfhout, S.S. Min. cand., die 28 Maart 1756 zijn intrede deed, was een geleerde. Hij kwam als A. L. M. Phil. Doctor, dus doctor in de philosophie, ofschoon nog maar 23 jaar oud, en verliet na 7 jaar Zuylen voor Harderwijk, waar hij beroepen was als Professor Philosophiae, Matheseos, Astronomiae (Prof. in de wijsbegeerte, wiskunde en sterrekunde). Daar is hij helaas in het midden zijner jaren, aan de kinderziekte overleden, op 32-jarigen leeftijd.

Er was groot verschil tusschen hem en Ds. Rotterdam. Deze laatste mocht geleerd zijn, hij was toch bovenal een man der praktijk. Drijfhout heeft de 7 jaar, dat hij hier was, veel gestudeerd en — als wij letten op de korte zakelijke notulen, die door hun kriebelschrift den geleerde verraden — zich blijkbaar van het praktisch gemeentelven niet te veel aangetrokken.

Maar uit die korte opmerkingen, in deze notulen vervat, is toch wel hier en daar wat te halen, dat ons helpt om een beeld te vormen van zijn persoon.

Daar lezen wij dat op 1 Jan. 1757 tot diaken benoemd is *Mels van Ammers*. Zoo was dan de revolutionair uit de dagen van Ds. Rotterdam, die onkerkelijke oefenaar, op het kussen gekomen. Dat eene zinnetje zegt zooveel.

Het is ook zoo ongeveer het eenige, want verder staat ons niets over 1757 opgeteekend. „Verder wederom niets dat aantekening verdiende in den jare 1757 zijnde voorgevallen, hoewel op de ordinaire tijden kerkenraad gehouden is, zoo is dezelve op 1 Jan. 1758 bijeengeweesd....”

Als het wetenschappelijke gemakzucht is geweest, die Ds. Drijfhout, bewogen heeft om, ten einde erger te voorkomen, den lastpost in den kerkenraad te halen, om daardoor tijd en rust voor zijn studies te winnen, dan heeft de uitkomst er niet aan beantwoord. Want bij de stemming van 1 Jan. 1760 geeft de predi-

kant het praeadvies om Gerrit van Voorthuizen en Mels van Ammers niet te herkiezen; een raad waar de kerkeraad echter niet op ingaat. „Hierop vertoonde de predikant hoe leed het hem was, dat de meerderheid zijnen raad. . . uit liefde voor de gemeente voorkomende, niet gevolgd had, en dezelve personen wederom gestemd, die in het vorig jaar waren afgegaan”.

Uit deze laatste zin zouden wij ook kunnen opmaken, dat Mels van Ammers, door een partij in de gemeente was naar voren geschoven, zonder dat in den aanvang althans Ds. Drijfhout het gevaarlijke in deze keuze zou hebben gemerkt. Ja op 1 Jan. 1763 werd Mels van Ammers zelfs tot ouderling bevorderd.

Hoe het zij, de kleine lastigheden der praktijk werden den zwaar studeerenden predikant niet gespaard. Op 27 Maart 1763 had de kerkeraad voor een Avondmaal 3 tuchtgevallen te behandelen, 2 gevallen van huiselijke oneenigheid en één geval van dronkenschap. Ds. Drijfhout wist den kerkeraad te bewegen in alle 3 gevallen voor éénmaal het Avondmaal te ontzeggen met dreigement van latere censuur.

De uitwerking van dezen maatregel heeft Ds. Drijfhout niet meer kunnen bijwonen, want eer de maand Augustus van het zelfde jaar om was, vertrok hij als professor naar Harderwijk (14 Aug.). Voor een weinig pastoraal man als Ds. Drijfhout beteekende dit zeker een bevrijding.

Een klein stormpje brak los na zijn vertrek. De kerkeraad had 4 candidaten op beroep laten preeken. Van deze 4 candidaten werd één heftig begeerd door den kerkeraad, min een. Ja het schijnt niet heelemaal eerlijk te zijn toegegaan, met de beroeping van dien candidaat; maar dat eene lid van den kerkeraad — ouderling Oostveen — protesteerde onmiddellijk bij de Staten van Utrecht: „dat zijn medebroeders hadden kunnen goedvinden zig van hem af te zonderen en bij secreete overeenkomsten aenden andere te verbinden tot bevordering van den proponent Rienewerf”. Oostveen won het zaakje, want de Staten verklaarden het beroep onwettig en de 3 anderen die bij de classis protesteerden, kregen ook van haar een afwerend bescheid. Proponent Rienewerf werd het niet.

Het werd *Willem Lootsman*, proponent van Utrecht; den zoen Mei 1764 deed hij zijn intrede.

In tegenstelling met zijn voorganger schrijft Ds. Lootsman

een sierlijke hand, zijn letters worden met mooie krulletjes opgekuifd, zijn rede is ietwat rhetorisch en breedspakig. Een echte zoon der 18e eeuw.

Op uiterst kiesche, ja preutsche wijze, als geld het een exquisite rechtszaak, behandelt hij op een der kerkeraadvergaderingen de zaak van *Elisabeth Kuipers*.

Die Elisabeth Kuipers is hem een plaag geweest, een voortdurende plaag tot het einde van zijn verblijf toe. Spoedig is hij dan ook genoopt, haar strenger aan te pakken. Met den ouderling trekt hij er op uit en zegt aan Elisabeth Kuipers flink de waarheid. Maar o weel, daar mengt zich haar man in het gesprek, met dreigend vuistgebal en met grove scheldwoorden. Ook in de beschrijving van dit grof en rumoerig tooneel blijft Ds. Lootsman zich in zijn voorzichtige elegance getrouw. Hoort hoe hij het beschrijft:

„dat haar man zoo ongesteld van geest wierd, dat de predikant en ouderling, nadat ze hunne commissie volbragt hadden, oordeelden maar schielik uit den huise uit te gaan om geen verdere scheldwoorden te horen tot hunne uiterste grieve en droefheid wegens de hardigheid des harten en versmadinge van Gods ordonnantiën”.¹⁾

Op 1 July 1770 neemt hij afscheid van den kerkeraad, zooals hij Ds. Drijfhout naschrijft: met wederzijdsche vriendelijkheid en toewensching van des Heeren dierbaarsten zegen. 3 Dagen later vertrekt hij naar Pynacker.

Ds. *Jan Louis Verster*, de 25-jarige proponent, die thans aan de beurt komt, zou intrede doen op 9 December 1770. Op dien datum werd hij des morgens bevestigd door Ds. D. Römer van Utrecht; en hij zou des middags intrede doen „maar, verhindert door eene ligte onpasselijkheid, deed hij syne intreededen agt dagen daarna”.

De notulen stellen ons niet in staat een verder levensbeeld van hem te teekenen. Trouwens zijn verblijf was zeer kort, na 2 jaar preekt hij afscheid, op 30 Aug. 1772.

Maar zijn opvolger bleef nog veel korter. Deze is niet eens een vol jaar gebleven. Hij kwam den 6 Dec. 1772 en preekte zijn afscheid reeds den 29 Aug. van het volgende jaar. Wat bewoog *Dingeman Wouter Smits* om zoo spoedig Zuylen te ver-

¹⁾ Notulen van 27 September 1767.

laten? Wij vermoeden dat het zijn voortvarenden geest zal geweest zijn. Want ook in Amersfoort bleef hij maar 3 jaar. Dan vinden wij hem reeds in het jaar 1776 te Rotterdam, waar hij nog een grooten rol zal spelen. Hij is n.l. niet alleen een geëerd en geliefd predikant, maar ook een ware oranjeklant. Hij heeft blijkbaar het hart van de bevolking daar getroffen; maar ook de regeering van Hollands machtige koopstad weet zijn verdiensten te schatten, en in 1787 wordt hij benoemd tot prof. in de theologie aan de illustre school aldaar. Dat is als men wil, de 3e professor, die Zuylen heeft afgeleverd.

Het blijft met dat al opvallend dat Ds. Dingeman Wouter Smits zoo kort gebleven is; slechts 9 maanden. En niet minder opvallend is het, dat zijn opvolger, dien hij zelf heeft mogen bevestigen, het maar 10 maanden in Zuylen volhield. Het voorbeeld van de beide voorgangers werkte blijkbaar aanstekelijk. *Gerardus Kuipers* heet de nieuwe predikant. Hij deed zijn intrede op 6 Februari 1774 en „scheide zegenende” den 14en December d.a.v. Uit de weinige notulen, die over dezen uitermaten korten ambtstijd handelen (ze beslaan met elkaar nog niet een folio bladzijde in het notulenboek) laat zich niet veel meer opmaken.

Ds. Gerardus Kuipers heeft iets wat aan zijn voorganger denken doet. Ook hij was een studiemann (ja misschien nog meer dan zijn voorganger), had reeds als student zich bewogen op het gebied der Oostersche letteren. Hij eindigde zijn loopbaan als predikant te Dordrecht, waar hij in 1787 kwam en in 1812 overleed.

Hij werd daar lid van het Haagsch Genootschap tot veredeling van den Christelijken Godsdienst en was een ijverig lid van het ook in dien tijd (1797) gestichte Zendelingsgenootschap.

Na Zuylen stond hij eerst te Nieuwerkerk a.d. IJssel; daarna te Vlissingen; vandaar is hij naar Dordrecht vertrokken.

Zijn opvolger heeft het langer uitgehouden.

Ds. Willem de Roo bleef hier 5 jaar. Hij werd 17 April 1775 bevestigd door Ds. Dingeman Wouter Smits, zijn voorganger, die blijkbaar voor Zuylen wat wilde goedmaken, omdat hij hier het kortst van alle predikanten is geweest. Dienzelfden dag hield Ds. de Roo zijn intrede.

1775! Wij naderen den tijd van 1789 — den revolutietijd; en reeds komt het fatale jaar 1815 in het zicht, dat aan de kerk

de synodale organisatie zou geven. De nieuwe tijd kwam, met zijn zegeningen, met zijn zendingsgenootschappen en evangelisatiebewegingen. Maar wat waren deze bewegingen anders dan buitengewone uitingen, veiligheidskleppen, waardoor het geestelijk leven der gemeente zich lucht verschafte bij de toenemende verzakelijking en verreglementeering des levens. Dat begint reeds onder Ds. de Roo. Hoort maar:

14 April 1776. „Op de gewone classicale vergaderinge te Amisfoort in Maart gehouden is den predikant ter hand gestelt een Reglement op de administratie der Diaconiepenningen en de bedeeinge der armen ten platten lande in de provintie van Utrecht, door Hun Edelmogenden de Staten 's Lands van Utrecht gearresteert; hiervan heeft de E. predikant aan zijne kerkenraad kennisse gegeven en een gedrukte copy ter hand gestelt aan den oudsten ouderling en den oudsten diacon; terwijl hij eene gedeelte van dit reglement, 'twelk afzonderlijk gedrukt was, der gemeynte heeft voorgelezen en, volgens ordre van Hun Edelmogenden, opgeplakt gehangen daar de bedeeinge der armen gewoonlijk geschied”.

Dit ingrijpen van de overheid in interne kerkelijke zaken, had nog een ander gevolg, dat n.l. ook de Classis zich meer moest doen gelden.

Volgens besluit van de Classis, dato 17 Nov. 1779, werd aan de kerkeraden een vragenlijst ingezonden, waar onder meer deze vragen in voorkomen:

- 1e. Is de predikant nalatig in den predikdienst en de vastgestelde publicque catechisatie op 's Heren dag?
- 5e. Is er ook berispelijx in den predikant ten aanzien van zijn gedrag en levenswijze?

Gelukkig was deze vragenlijst, die tijdens den ambtstijd van Ds. de Roo in onze gemeente inkwam, geen aanleiding tot geharrewar, zooals dit bij de beantwoording van zulke vragen in gemeenten, waar men den predikant niet mocht, te wachten was.

Integendeel: het was voor de Zuylensche gemeente een aanleiding om in het publiek haren leeraar te prijzen. Ze antwoordt, dat de predikant „niet slordig en gebrekkig, maar ijverig en bovendien zijnen wandel stigtelijk en voorbeeldig is”.

Van een goede verhouding spreken ook de notulen van 24 Mei 1780: „Op heden wierd onze geliefde leeraar eenparig beroepen tot de gemeynte van Geissen-Nieuwkerk; doch naar korten tijd

van beraad heeft zijn Eerw. voor deeze beroeping per missive bedankt en, ons daarvan kennisgevende in eene voorafsprak over Psalm 34 vs. 12, zich wederom tot onze blijdschap aan ons verbonden". In bedoelden tekst staat: Welgelukzalig is het volk, welks God de Heere is; het volk dat Hij zich ten erve verkooren heeft".

Er zal blijdschap en dankbaarheid dien morgen in de gemeente hebben geheerscht. Helaas zou die blijdschap maar kort duren, want reeds 31 October van hetzelfde jaar 1780 heet het: „Is in onze kerkenraadsvergadering verscheenen de WelEerw. Heer A. den Hengst, Pred. te Maarssen, als gevolmagtigd van den kerkenraad van Haastregt, om het ontslag van den gewonen dienst onzes leeraars W. de Roo te vragen; de kerkenraad heeft dit verzoek ingewilligt en Ds. W. de Roo heeft met de harteelijxte zegenbeden afscheyd genomen van deeze vergadering".

De opvolger van Ds. de Roo deed 8 Juli 1781 zijn intrede. Hij droeg den weidschen naam: *Petrus Theodorus Avinck du Pré*. In de notulen van 27 Januari 1786 vinden wij vermeld de aanstelling van een nieuwen „Voorsanger Schoolmeester, doodgraver en groefbidder", welke titels allen door één functionaris gedragen werden. Hij werd in deze dagen aangesteld door den ambachtsheer en dan ter erkenning voorgedragen aan den „schout, en aan die van den gerechte, mitsgaders den bedienaar des goddelijken Woords en den kerkenraad en alle ingelanden en opgesetenen van Zuylen en Zwezer Eng". Het is niet zoozeer het feit, dat thans een nieuwe schoolmeester werd benoemd, dat ons belang inboezemt, als wel de uitvoerige vermelding van zijn functie, dit ditmaal in pleno in de notulen is opgenomen.

In de dagen van Ds. Du Pré werd er in Zuylen weer druk geoefend — maar ditmaal niet onder protest van den kerkenraad, maar met zijn volle medewerking.

Men leze wat de kerkeraadsnotulen van 25 December 1786 daarvan mededeelen: „Wierdt door een van de leeden uyt naam van den Broeder Dirk Jacobse Kooning het volgende voorstel gedaan. Dat voornoemde broeder, een hartelijke zugt hebbende om nuttig te zijn en het hem toevertrouwde talent aan te leggen tot stigting der gemeente, reeds een geruyme tijd oeffening heeft gehouden, maar nu ter zijner geruststelling de uytdrukkelijke toestemming van de kerkenraad zoowel als de noodige aanteekeninge hiervan vriendelijk verzogt. De kerkenraad, dit verzoek gehooft

hebbende, prees den ijver van voornoemde broeder en stont dit verzoek volgaarne toe" en stelde een zes-tal artikelen daarvoor vast.

Ds. Du Pré vertrekt intusschen naar Oudewater, zijn afscheid preekende op 2 November 1788. Na zijn vertrek, hij was 7 jaar te Zuylen geweest, volgen de wisselingen in sneller tempo. Immers *Ds. Jacobus Hoek* (intrede 18 Jan. 1789, afscheid 14 Nov. 1790) bleef hier maar een groot 1½ jaar. Over zijn verblijf te Zuylen (al schrijft hij korte correcte notulen) is weinig te zeggen. Reeds in November 1789 kreeg hij een beroep naar Wissekerke, waarvoor hij bedankte; maar het volgend jaar omstreeks dien zelfden tijd (5 September) werd hij beroepen te Waddinxveen en Bloemendael en „niettegenstaande de ernstige aanzoeken heeft zijn Eerw. na enigen tijd van beraad die beroeping aangenomen”.

Zijn opvolger bleef ook weer een kleine 2 jaar.

Deze was *Gysbertus Weyer Jan Bonnet* (intrede 5 Juni 1791, afscheid Maart 1793). Zijn naam heeft voor den kerkgeschiedkundige een bekenden klank. Immers zijn oom Gijsbert Bonnet (geb. te Woerden 23 Sept. 1723, sedert 1760 prof. te Utrecht), was in zijn tijd een beroemd man, verdediger van het oude in zijn strijd tegen de valsche verdraagzaamheid der eeuw, verdediger van het nieuwe in zijn strijd voor veranderde preekmethode. Ook Gijsbert's Vader, die hem te Zuylen heeft bevestigd was een meer dan bekend man in zijn dagen. Hij was predikant te Rotterdam (aldaar overleden 1803), waar hij later tegelijk met zijn, nu in Zuylen bevestigden zoon predikant zou zijn. Ook deze, (wij bedoelen den Zuylenschen predikant Gijsbert Weyer Bonnet), was een zeer geleerd man, van wien het ook daarom zeer betreurd werd, dat hij later in Rotterdam in den bloei zijner jaren is weggerukt.

Onder Ds. Bonnet was er ook al een dokterskwestie. Den 8en November 1791 „wierd besloten dat men voor zieken van de Diaconie in ligte gevallen zou gebruiken Mr. van der Heiden, doch wanneer de ziekten zwaarder en gevaarlijker waaren Mr. van der Horst van Maarssen”.

Januari 1793 werd Ds. Bonnet beroepen te Maasland. „Zuilems gemeente en derzelve opzieners”, aldus de notulen van 11 Januari van dat jaar „beijverde zich op 't zeerst om zijn E. te bewegen alhier te verblijven, dan hij gaf ons op den 21 Jan. bericht, dat hij niettegenstaande den sterken liefdedrang zich verplicht

had gevonden die roepstem aan te neemen onder afwachting van den Goddelijken zeegen". In Maart d.a.v. nam hij afscheid.

Ds. *Daniel Broedelet* (intrede 28 July 1793, afscheid 19 Juny 1796) hield het iets langer, n.l. bijna 3 jaar, uit.

Als Ds. Broedelet naar Aalsmeer vertrokken is, komt Ds. *Antonic Bonebakker* (intrede 26 December 1796, afscheid 28 Maart 1802). Hij leeft op een gewichtig keerpunt van de 18e en de 19e eeuw, en dit was een geduchte overgangstijd. Ds. Bonebakker is daarbij geen weerspanning conservatief geweest. Ook niet een lijdelijk toeschouwer, maar wat wij zouden kunnen noemen een bevorderaar van den nieuwen tijd. Met het optimisme aan vele van zijn „verlichte" tijdgenooten eigen, heeft hij — naar het ons voorkomt — zonder principieele bezwaren tegen den geest der eeuw een zekere aanpassingstaktiek gevolgd, meer dan eenig predikant voor hem.

Onder zijn leiding ging de kerkeraad er toe over — als antwoord op een desbetreffende aanschrijving van de Classis van Amersfoort (die zelf ook onder hoogen druk stond en zich verdedigen moest tegen allerlei revolutionaire tijdstroomingen), om een commissie benoemen, die de belangen der gemeente behartigen zou. Bedoeld wordt een soort van kerkvoogdij-commissie, die tegenover allerlei revolutionaire machten van den tijd, welke aan de gemeente het bezitsrecht betwisten, krachtadig moest toonen, dat men zijn recht niet uit handen zou geven. Zoo werd het tenminste der gemeente voorgesteld; maar menschen van rijpere ervaring en met meer historisch besef voelden er wat anders achter. Deze commissies, z.g. tot bescherming van den eeredienst in het leven geroepen, waren voor de regeering welgevallige steunpunten, voor ongevraagde staatsvoogdij. En al kreeg dan ook Ds. Bonebakker een plechtige verklaring op het gemeentehuis, dat kerk en pastorie aan de gemeente toebehoorden, de echte Zuylenaars waren van die plechtige erkenning van hun tot nog toe onbetwiste rechten maar ten halve gediend.

Bijna vier jaar later vertekt Ds. Bonebakker naar Hemmen, „ofschoon", zooals hij schrijft, „de HoogWelG. Heer W. René van Tuyll van Serooskerken zijne jaarlijksche inkomsten met 100 gl. vermeerderd zoude hebben, indien hij had moogen besluiten om de gemeente van Zuylen langer het Evangelie van Christus te bedienen".

Hoe gunstig de persoonlijke verhouding tusschen hem en de

gemeente, ook moge geweest zijn, hoe vereerend ook zijn plechtige acte van ontslag ook moge zijn geweest, Ds. Bonebakker had hier een strijd gestreden. Hij had hier ook hard gewerkt en later toen hij als emeritus in den Haag woonde, zijn zijn gedachten zonder twijfel nog dikwijls naar het zeer oude Zuylen teruggekeerd. Het heeft iets te zeggen, dat zijn sterven door zijn schoonzoon, Ds. Moll, predikant te den Haag, plechtig aan de gemeente Zuylen werd bekend gemaakt; dat staat vermeld in de notulen van 12 Januari 1841, en het heeft nog meer te zeggen, dat de volgende notulen van 20 Januari 1841 door Ds. van der Stok opgesteld: luiden: „Aan de Broederen werd verder door den leeraar medegedeeld, dat hem ten behoeve der Diakonie-armen van Zuylen door Ds. Moll van 's Hage, volgens het verlangen van den overledene predikant Bonebakker, Z.E.W. schoonvader, weleer leeraar in deze gemeente, eene wissel groot f 200 was ter hand gesteld”.

We zijn reeds in de 19e eeuw als *Ds Cornelis Oskamp* zijn intrede doet. Hij kwam niet als proponent, maar als gewoon predikant van Vinkeveen. Ook hij was blijkens het bijschrift van zijn naam Philosophiae Doctor. Hij werd op 11 Juli 1802 bevestigd, ja zoowaar weer door Dingeman Wouter Smits. Professor en dominee te Rotterdam. Van zijn dienst valt weinig te zeggen, omdat hij reeds na 2 jaren afscheid preekt (datum van afscheid 11 November 1804) en omdat de notulen zeer weinig wetenswaardigs bieden. Dat de nieuwe eeuw bij welks aanvang Napoleon als volkerentemmer op het wereldtooneel verscheen, niet zonder bedenkelijke voortekenen begint, kan blijken uit de vermelding van de extra-collecten, die werden gehouden voor enkele visschersdorpen.

In de notulen van na 6 Juli 1803 (de datum is niet vermeld), wordt melding gemaakt van de ontvangst van twee brieven, uit Maassluis en Scheveningen, „inhoudende een berigt van den beklaglijken toestand, waarin die gemeentens wegens het oorlog ende daar door gestremde visscherij, zich bevonden, en een vriendelijk verzoek om een milde gift tot onderstand der armen”. Besloten werd de gemeente daarvan op 7 December kennis te geven en „op te wekken tot mildadigheid”; den 9en d.a.v. werd aan de huizen gecollecteerd met een gesloten bus, welke, op Zaterdagavond ten huize van den predikant geopend zijnde, f 105 bleek te bevatten. Drie maanden daarna, toen de kerkeraad „weder drie

brieven, nam. van de gemeente te Vlaardingen, Middelharnis en Katwijk aan Zee, ontvangen had, inhoudende een verzoek om een gifte uit de gemeente voor de daar, wegens de gestremde visscherij, in de bitterste armoede gedompelde inwoonders", werd besloten op 4 Maart in de kerk te collecteeren, en wel met dat gewenscht gevolg, dat des voormiddags twee en vijftig en des namiddags vijf en vijftig gulden en tien stuivers gecollecteerd wierd, dus tezamen hondert zeven gulden en tien stuivers! Aan elke gemeente zou f 25 gezonden worden en de overschietende f 32.10 worden bewaard voor een eventueel nieuw verzoek.

Zooals gezegd preekte Ds. Oskamp na 2 jaar zijn afscheid en vertrok daarna als predikant naar Kralingen.

Een nieuwe tijd was gekomen. Dat bemerken wij als wij de notulen nalezen van den nieuwen predikant *Cornelis Adrianus van Vloten*, die van Steenwijk kwam, waar hij reeds als predikant dienst gedaan had. Zuylen had vroeger in Arnoldus Rotterdam een predikant aan Steenwijk afgestaan; nu kreeg het van Steenwijk den nieuwen predikant. Intrede 21 April 1805, afscheid 2 Januari 1825.

De notulen gaan wemelen van reglementswijzigingen; vooral na het jaar 1816, toen de staat, in den persoon van Koning Willem I, zich rechtstreeks met het kerkelijk leven begon in te laten. Zoo lezen wij in 1816:

„Aan alle predikanten is door het Cl. Bestuur van Amersfoort rondgezonden de wetten, waarna vervolgens moet gehandeld worden in de waarneming van den dienst op vacante plaatsen en bij het doen der beroepingen, zooals die regelen zijn gegrond op Synodaal besluit volgens het gedrukte Reglement op de vacatuuren enz.

Die reglementeeringswoede werkte door ook in het interne leven der gemeente. Zelfs de kerkeradsvergaderingen werden daar in een raam van reglementeering geplaatst. Hoor maar

(27 Juli 1818). „Voorts is met algemeene toestemming van de presente leden des kerkenraads, bij afwezigheid van eenen ouderling, bepaald, dat wanneer er voortaan kerkenraad gehouden word en iemand afwezig is, hij voor boete aan den armen zal betalen 6 stuivers en voor het te laat komen 3 stuivers”.

Na 20 jaren dienst te Zuylen te hebben vervuld, vertrok Ds. van Vloten als emeritus naar de Steeg, na vooraf te hebben medegewerkt aan de beroeping van zijn zoon *Jacobus Willem*.

Wonderlijk, de bevestigingsdienst op den morgen van 2 Januari 1825 was tevens afscheidsdienst; 's middags deed de zoon Jacobus Willem van Vloten zijn intrede. Naar de notulen te oordeelen is deze opvolging niet gelukkig geweest. Hij schrijft gebrekkige notulen, waardoor geen duidelijke lijn loopt en waaruit geen krachtige wil spreekt. Misschien hangt dit ook samen met zijn zwakke constitutie. Althans zoo kan men opmaken uit de notulen van 12 Mei 1833: „Na het onderling bespreken van onderscheidene onderwerpen, ook van de zwakheid des predikants en daardoor verhinderde werkzaamheden in de gemeente is de vergadering met dankzegging geëindigd”.

Ook blijkt uit de notulen van 7 Juli d.a.v., dat de predikant zich door een candidaat (A. J. C. van Blokhuisen) wilde laten ter zijde staan. Ds. van Vloten stelde voor dezen tot de kerkeraadvergaderingen toe te laten, welk voorstel in die vergadering werd aangenomen. Of de heer Blokhuisen niet gekomen is, of dat hij spoedig na zijn komst vertrokken is, blijkt niet uit de notulen. Zeker is dat het volgend jaar in de gemeente de hulpdienst werd verricht door den candidaat *A. H. Pareau*, die bestemd was den jongen Ds. van Vloten op te volgen. Deze ontving reeds tijdens het predikambt van Ds. van Vloten een toezegging van beroep. Zoo lezen we in de notulen van 14 December 1834: „De heer A. A. Pareau, candidaat tot den H. Dienst is hier gekomen tot hulp van den predikant, heeft den kerkenraad bekend gemaakt, dat hij door den Hoog Welgeboren Heer W. R. van Tuyl van Serooskerken, ambachtsheer ter dezer plaatze, de toezegging des beroeps ontvangen had, nadat de tegenwoordige leeraar zijn verzogt emeritaat verkregen zou hebben, en is hij toen door den kerkenraad met hartelijkheid als aanstaand predikant dezer gemeente bewelkomt”.

Het duurde toch nog bijna een half jaar eer dat beroep officieel kon worden uitgebracht: den 17en Mei 1835 werd candidaat Pareau beroepen; 26 Juli d.a.v. nam Ds. van Vloten openlijk afscheid van de gemeente.

Een scheidende leeraar, die weinig begeerd werd; die lichamelijk weinig voorspoed beleefde, — en blijkbaar geen man was van geestelijke excellentie.

Zijn opvolger, een man uit de begaafde, toen ter tijd zeer bekende familie Pareau, die reeds begeerd werd voordat hij eigenlijk komen kon. Zijn vader was de beroemde oriëntalist Jean

Henri Pareau, die na een veel bewogen maar roemrijken loopbaan in 1810 te Utrecht professor in de Oostersche letteren was geworden, en die sedert 1812 daarbij nog het ambt van Waalsch predt. had vervuld. Enkele jaren voor de intrede van zijn zoon te Zuylen was hij reeds te Utrecht overleden. Zijn broeder en bevestiger, hoogleeraar te Groningen, was een voorman van de Groningsche richting.

Antonius Henricus Pareau, zoon van zulk een beroemde vader, broeder van een hooggeleerden professor, kon hier in Zuylen op den kansel, al heeft hij misschien menige schoone leerrede doen hooren, ook niet thuis geweest zijn. Een ieder, die Zuylen ook maar eenigszins kent, gevoelt dit met ons. Zoo treft het ons o.a., dat de notulen van 6 Januari 1839 melding maken van het feit, dat zekere Gerrit Nachtegaal Hendrikszoon weigerde zijn kind te laten doopen; hij wilde, dat uit de tweede vraag in het doopsformulier het woord „alhier” zou uitgelaten worden, omdat hij „verklaarde vastelijk te meenen, dat er alhier niet naar het Woord Gods gepredikt werd!”

Ds. Pareau kon het hier niet bolwerken, ook al heeft hij zonder twijfel geestelijken steun gezocht bij zijn collega, den emeritus-predikant *H. Uden Masman*, die zich als rustend predikant alhier gevestigd had, en die zonder twijfel dezelfde is, die zich in 1843 met een brochure had gekeerd tegen den onder het orthodoxe volk geliefden predikant B. J. H. Taats van Elspeet. (Vgl. *Rulman* I. p. 13).

Ook deze predikant was van de z.g. Groningsche richting.

Bij een dergelijke situatie moest het beroep, dat Ds. Pareau naar Monnikendam ontving in October 1839, aan beide zijden als een bevrijding gevoeld zijn.

Nochtans uit Ds. Pareau zich daarover in dezelfde hoofdsche bewoordingen (de „Groninger's” legden nadruk op goede vormen) waarmede hij gewoon was de notulen der kerkeradsvergaderingen in te kleeden (9 October 1839): „De Predikant berigtte den kerkeraad, dat het beroep naar Monnikendam (van welks ontvangst op den 6en aan de gemeente was kennis gegeven), na ernstig beraad door hem was aangenomen in de vreeze des Heeren, biddende hij den kerkeraad toe, dat zij in den geest der wijsheid en liefde mogten bekrachtigd worden, om het gewigtige werk, dat op hen gelegd zoude worden, tot 's Heeren vere en der gemeente heil te kunnen volbrengen”.

rook en mijn gebeenten zijn uitgebrand als een haard”.

Dan werd op den 9 Mei 1852 het 2e eeuwfeest der gemeente Zuylen gevierd, niet zonder uiterlijke praal. Bij deze gelegenheid werd door de familie van Tuyll het Avondmaalstel ten geschenke gegeven, dat nu nog onze avondmaaltafel siert, bestaande in den zilveren schotel, 2 bekers, 2 borden en een schenkan (welke laatste blijkens inscriptie uitsluitend een gift der Ambachtsvrouwe is, die op uitnoodiging der kerkerads zelve uit 's Hage op den feestdag herwaarts zou gekomen zijn, maar daarin door zwakken gezondheidstoestand verhinderd werd).

Er waren meer lichtpunten bij dat heugenisfeest, dan het adellijk geschenk. Vermeld moet ook worden het uitnemend historisch overzicht, dat Ds. van der Stok gaf over de gemeente van de dagen harer stichting af. Dit overzicht, in de notulen opgenomen, was het uitgangspunt voor mijn ietwat meer uitgebreid onderzoek. Maar dit was toch maar bijzaak: de hoofdnadruk van de feestrede, die naar aanleiding van Matth. 24 : 35 werd gehouden, viel, gelijk hij zelve schrijft: „op het onvergankelijke en eeuwig blijvende van Jezus woorden”. — Schooner en meer toepasselijken tekst kon de feestredenaar niet hebben gekozen.

Moge de Geest des Heeren dien tekst schrijven in onze harten en in de harten uwer kinderen: „De Hemel en de aarde zullen voorbijgaan, maar Mijne Woorden zullen geenszins voorbijgaan”.

Jan van Brederode en Johanna van Abcoude

Alle Hollandsche kronieken verhalen de geschiedenis van Jan van Brederode en zijne echtgenoot Johanna van Abcoude en bevatten een kort relaas van hun merkwaardigen levensloop. Het dramatisch gegeven, daarin heeft, zooals niet is te verwonderen, ook in later tijden menigen historiebeoefenaar getroffen. En al heeft geen balladendichter dit gegeven in strophen uitgewerkt, bij anderen heeft de fantasie somtijds daarmede vrij spel gehad, waar de oude chronica ophielden de bijzonderheden te vermelden.

Naast het weinige, dat de gemelde kroniekschrijvers mededeelen omtrent de geschiedenis van Jan van Brederode en zijn gade, loonde het de moeite elders na te gaan wat tot meerdere kennis daarvan kan strekken ¹⁾.

In het jaar 1390 stierf Reinoud, de 14de Heer van Brederode, nalatende vier zonen. Dirk, die de eerstgeborene van hen was, had — vermoedelijk kort te voren — den kloosterlijken staat omhelsd en verbleef als „laicus redditus” in het kartuizerklooster Monnikhuizen bij Arnhem. Daarom volgde de tweede zoon, Jan, zijn vader op als Heer van Brederode.

Jan van Brederode was gehuwd met Johanna, de eenige dochter van Willem van Abcoude. Het liep tegen het einde der 14de eeuw, een tijdperk van onrust in de lage landen bij de zee. Op geestelijk gebied de sterke ontwikkeling en doorwerking van den geest der „moderne devotie”, op wereldlijk terrein twisten en kleine oorlogen zonder einde. De Hollandsche kronieken verhalen, dat Brederode in 1395 met het leger van bisschop Frederik van Blankenheim is opgetrokken tegen Koevorden en ook hoe hij in 1396 en volgende jaren heeft deelgenomen aan de krijgsverrichtingen van hertog Albrecht van Beieren en Willem

---

¹⁾ Literatuuropgave kan men vinden in het Nieuw Ned. Biographisch Woordenboek, dl. VII, i.v. Brederode.

WILLEM VAN ABCOUDE

van Oostervant tegen de Friezen. Het schijnt, dat deze tochten zware eischen hebben gesteld aan zijn vermogenstoestand. In den vastentijd van 1399 ging hij in Ierland het Sint Patricksvuur bezoeken; hij keerde nog in hetzelfde jaar op Sint Odulphusdag terug in deze gewesten. Voorts deelen de kronieken mede, dat hij te Santpoort in de omgeving van zijn voorvaderlijk slot een kapel liet bouwen ter eere van Sint Patricius, waaraan hij een fundatie voor twee wekelijksche Missen verbond.

In deze jaren werd een voortreffelijke hervorming der Predikheeren orde in de Duitsche landen doorgevoerd. Uitvoerige bijzonderheden daaromtrent zijn opgeteekend door een Dominicaanschen kroniekschrijver uit het midden der 15de eeuw in zijn Buch der Reformacio Predigerordens. Een groote invloed ging uit van het klooster Schönensteinach, dat ook in Noord-Nederland een nederzetting wilde vestigen. Zoo rijpte onder medewerking van den wijbisschop van Frederik van Blankenheym, Hubertus Schenck, het plan tot stichting van een klooster van Dominicanessen of Jacobinessen in Wijk bij Duurstede. Brederode's schoonvader Willem, die Heer was van Abcoude en Wijk bij Duurstede, trad op als zijn stichter en schonk ook de noodige bezittingen en inkomsten tot onderhoud van het convent. In 1399 met den bouw begonnen, kon op Hemelvaartsdag van het jaar 1401 de kerk worden gewijd, na welke plechtigheid aldaar de clausuur werd aangenomen.

Niet lang daarna volgde een gewichtig besluit in het leven van Jan van Brederode en zijn gade. Hun huwelijk was kinderloos gebleven. In 1402 kozen beide echtgenooten met onderling goedvinden den religieusen staat. Johanna van Abcoude trad in het nieuwe en veelbelovende klooster te Wijk bij Duurstede en was een der eerste nonnen, die in haar vaders stichting den sluier hebben aangenomen. Tegelijkertijd nam Brederode als eenvoudig leekebroeder of convers het kleed van Sint Bruno aan bij de kartuizers te Zeelhem bij Diest. De Duitsche kroniek, waarvan wij hierboven gewaagden, verhaalt met een vermakelijke naamsverhaspeling, dat „der von prajten rot” kartuizer werd te Monnikhuizen, terwijl de Hollandsche kronieken melden, dat Brederode was ingetreden in het kartuizerklooster Nieuwlicht buiten Utrecht. Het een noch het ander is juist. De ordonnanties der Grande Chartreuse uit deze jaren sluiten allen twijfel uit. Brederode werd in 1402 convers te Zeelhem. Om-

streeks denzelfden tijd is zijn broeder Dirk uit Monnikhuizen als „clericus redditus” naar dit klooster overgeplaatst. Behalve de beide Brederode's vond men daar in deze jaren meerdere anderen uit de ridderschap, die in het witte kartuizerhabijt en onder den harden regel van Sint Bruno een verborgen contemplatief leven leidden. Vandaar, dat dit klooster toen wel genoemd is: het huis der edelen (*domus nobilium*).

Terwijl als regel slechts lieden uit den eenvoudigen stand, die eenig handwerk verstaan of in den landbouw bedreven zijn, kartuizerbroeder worden, had Jan van Brederode dezen staat niet versmaad, en als convers de eeuwige geloften afgelegd. Hij moet dezen stap hebben gedaan met de beste religieuze voornemens, want zonder deze zou de zeer strenge orde van Sint Bruno voor hem weinig aantrekkelijks hebben gehad. Dat hij geen koorreligieus was geworden is wellicht te verklaren door het feit, dat de canonicke bepalingen daarvoor een beletsel vormden ten aanzien dergenen, die, zooals hij, daadwerkelijk aan den krijg hadden deelgenomen. De conversen der kartuizerorde gaan in een wit habijt gekleed. Zij dragen den schedel geheel kaalgeschoren, doch laten den baard groeien. In stilzwijgen verdedelen zij de uren van den dag tusschen gebed en handenarbeid, terwijl zij elken nacht in de kloosterkerk de Metten bijwonen. Zij vormen in de chartreuse een aparte familie en leven er afzonderd van de monnikken.

Uit mededeelingen van J. Gerson en W. Heda weten wij, dat Jan van Brederode met groote schulden was bezwaard, toen hij in 1402 in het klooster trad. Alvorens dan ook als convers te worden geprofest, stond hij in tegenwoordigheid van Albrecht van Beieren zijn vorderingen en schulden af aan zijn jongeren broeder Walraven, die hem opvolgde als Heer van Brederode. Deze cessie geschiedde evenwel buiten medeweten der schuldeischers. Materieële zorgen zouden nu den convers blijven kwellen, want reeds in 1402 werd Walraven door Jan van Arkel gevangen genomen en zeven jaar vastgehouden, zoodat hij zich niet had kunnen kwijten van de op zich genomen verplichtingen. De crediteuren begonnen nu den kloosterbroeder lastig te vallen.

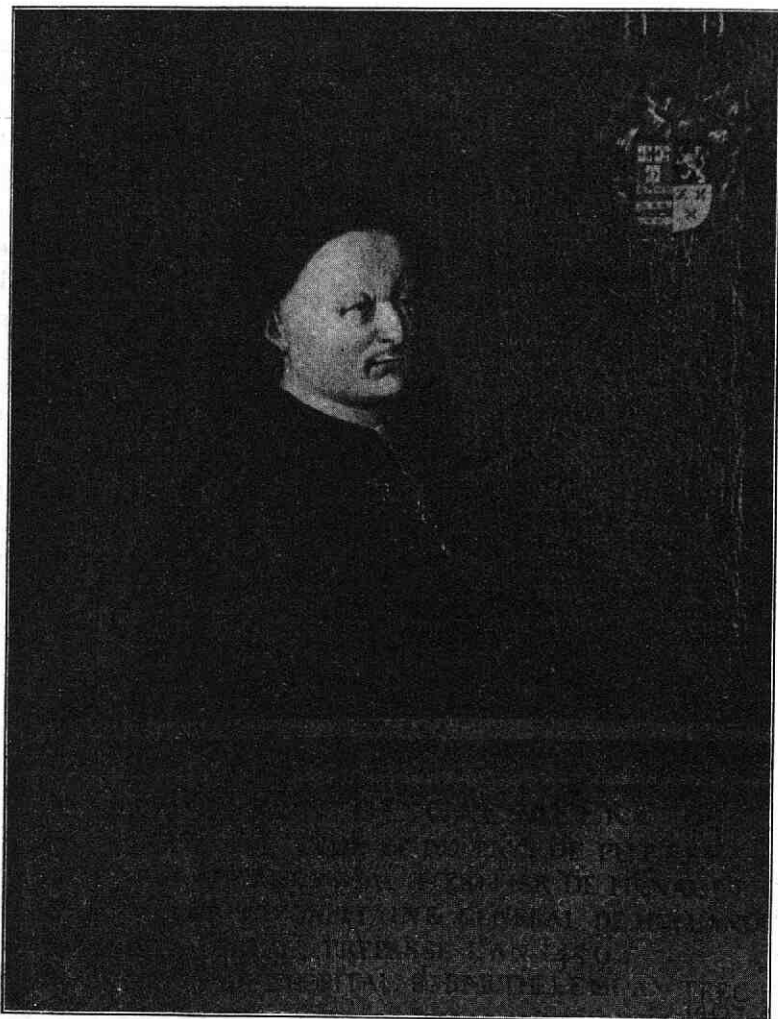
Op 23 Mei 1407 stierf zijn schoonvader, Willem van Abcoude, en daar diens eenige zoon Ghijsbert hem reeds kort te voren in den dood was voorgegaan, zou zijne dochter Johanna zijn erfgenaam geworden zijn indien zij nog in de wereld was

geweest. Nu evenwel kwam alles aan zijn naasten bloedverwant en broeders zoon Jacob van Gaasbeek. Thans vermocht Brederode aan de verleiding der omstandigheden op den duur geen weerstand meer te bieden. Volgens de overlevering wist men voor hem langs zijwegen uit Rome de vergunning los te krijgen om het klooster te verlaten en ook zijn echtgenoot wederom terug te voeren in de wereld. In het begin van 1409 legde hij zijn kloosterkleed af, dat hij bijna zeven jaar had gedragen. Gozewijn Comhaer, de latere bisschop van Ysland, die sinds 1407 de chartreuse van Zeelhem bestuurd, en zijn medekloosterlingen hebben niets onbeproefd gelaten om hem tot andere gedachten te brengen. In het voorjaar van 1409 richtte het generaal kapittel der kartuizerorde een ernstige vermaning aan den prior en het convent van Zeelhem om alsnog alles in het werk te stellen ten einde den „fugitivus” tot terugkeer te bewegen. Brederode's handlangers hadden inmiddels in Parijs van eenige doctoren der universiteit, door de zaak verkeerd voor te stellen, de verklaring weten te verkrijgen, dat deze zich inderdaad niet meer aan zijne professie gebonden behoefde te achten, daar deze nietig was geweest. Maar de kartuizers onderwierpen op hun beurt het geval aan het oordeel van Johannes Gerson, den vermaarden kanselier dezer universiteit, en de theologische faculteit van Parijs, die achtereenvolgens op 26 Maart en 28 Mei 1410 hun oordeel in deze zaak uitspraken.

Gerson kwam in een uitvoerig tractaat, hetwelk is getiteld: „An liceat gravato debitis intrare religionem” ¹⁾ en door alle leden der faculteit werd onderschreven, tot het besluit, dat het convent van Zeelhem wel is waar destijds niet de noodige voorzichtigheid had betracht door Brederode toe te laten tot de professie, alvorens ook met diens schuldeischers een overeenkomst was getroffen, doch dat niettemin de afgelegde geloften geldig en voor altijd bindend waren. Dat derhalve Brederode deze wederrechtelijk had verbroken en in zijn klooster behoorde terug te keeren. Tevens wordt een verwijt gericht aan diegenen, die vóór hem over de kwestie hun oordeel hadden gezegd en aan Brederode een verkeerden raad hadden gegeven. De geleerden waren dus eenstemmig van gevoelen, dat Jan van Brederode's intrede in het

---

¹⁾ Is het aan iemand, die met schulden is bezwaard, geoorloofd in een kloosterorde te treden?

JACOB VAN GAESBEEK

klooster geldig was, en dat vervolgens ook zijn professie niet was nietig („invalida et cassanda”).

Dat deze zeer merkwaardige verhandeling betreffende het geval Brederode nog niet in dat verband is opgemerkt — hoeveel belangstelling de geschriften van den grooten Gerson ook genieten — is daaraan toe te schrijven, dat er niet met zooveel woorden de naam Brederode in wordt genoemd. Gerson en de andere theologen spreken slechts van „Quidam Joannes olim miles saecularis”. Deze „zekere Joannes” blijkt echter niemand anders te zijn dan onze Brederode. Gerson geeft in zijn tractaat ook den tekst van het door de kartaizers op schrift verstrekt relaas der toedracht van het geval, dat volkomen klopt met hetgeen wij reeds van elders wisten over deze zaak en hare omstandigheden. Ten overvloede mocht ik in de stedelijke bibliotheek te Trier aantreffen een handschrift uit de 15de eeuw, inhoudende het bovenbedoelde advies der Parijsche theologische faculteit, dat daar bepaaldelijk het opschrift draagt: „Casus domini Johannis de Brederode Carthusiensis” ¹⁾.

Maar Jan van Brederode had inmiddels reeds lang het klooster verlaten en eischte zijn heerlijke rechten over Abcoude en Wijk bij Duurstede op, waarbij hij stuitte op den tegenstand van Bisschop Frederik van Blankenheim zoowel als van den wettigen opvolger van Willem van Abcoude: Jacob van Gaasbeek. In April 1410 keerde Brederode zich tegen Wijk bij Duurstede en was deze stad het tooneel van het tragische gebeuren, dat ons nergens meer uitvoerig wordt verhaald als in de oude Deutsche kroniek, die hier reeds vroeger is genoemd.

„Von prayten rot” dan verlangde, dat zijn gade eveneens uit haar klooster te Wijk zou terugkeeren in de wereld „dar zu sy doch gantz kainen willen hatt. Es ward ym och abgesprochen von des closters vicari, dem selgen vatter Cunrat von Prüssen. Und do diser wütrich sach, daz er weder mit lieb noch mit laid die selgen closter frowen nit mocht wider haben nach siner begird, do vieng er an zu kriegent mit sinem volk in dem Land von diser sach wegen, also daz grosser schaid und kummer ufstund, sunder der stadt Wyg, da dis closter inn lyt, ward swerlich um gangstet, und ward och vatter Cunrat übel gehanlet mit stossen und gestreng und mit tretten der rossen”.

---

¹⁾ Het geval van Heer Jan van Brederode, kartaizer.

Gewapenderhand was Brederode op 9 April Wijk bij Duurstede binnengegetrokken, waar hij den vicarius van de Dominicanessen, Coenraad van Pruissen, in moeilijke omstandigheden bracht. Gelukkig kwam de Bisschop ijlings tusschenbeide en werd door dezen een dag bepaald, waarop eenerzijds Brederode en anderzijds Johanna van Abcoude voor hem zouden verschijnen. „Also geschah es, das vil treffentlicher lüt zu samen kament, und och der her der abtrünnig münch met den sinen. Also ward die frow uss dem closter gefürt für in”. De Bisschop liet nu aan Johanna van Abcoude de vrije keuze om al dan niet in haar klooster terug te gaan, waarop zij antwoordde in het bijzijn van al het volk: „Da sy der allmechtig got vor, daz ich die observantz des halgen prediger ordens ¹⁾ lass yemer mer und widerker in die wellt zu minem heren. Min her und gemachel mag tun, was im gut dunckt, von umm lieb noch um laid, so lass ich nit mine orden, und dar umm vor allen dingen, so erwell ich wider in zu gon in min closter, dar us man mich nun gezwungen hat”. Aldus geschiedde dan ook. „Also nam der getrüw hirt, vatter cunrat, wider sin liebes schäfflin, den der videntlich wolff so geverd waz, und tett daz mit fröden in den schaffstall des closters”.

14 April 1409 deden Bisschop Frederik en Graaf Willem VI uitspraak in den twist tusschen Jan van Brederode en Jacob van Gaasbeek over de erfenis van den Heer van Abcoude, waarbij Jacob's rechten werden erkend. Brederode werd door den Bisschop in gevangenschap overgeleverd aan den jonker van Gaasbeek, dië hem tot in den zomer van 1412 heeft doen vasthouden. Den 3den Juni van dat jaar stond de Bisschop aan Gaasbeek toe om met Brederode „sinen eygēnen wille te doin, hem gevangen te houden off van hem te scheiden”. Middelerwijl was Johanna van Abcoude op 10 Januari 1411 in haar klooster gestorven. Brederode verkreëg nu zijn vrijheid, na jegens den Bisschop de noodige zekerheid te hebben gesteld, dat de rust door hem zou worden bewaard. Hoe het Brederode verder is gegaan wordt weder in onze Duitsche bron medegedeeld. Hij ging naar den vreemde en bood den koning van Frankrijk zijn diensten aan. Deze vernederde hem echter door het volgende bescheid: „Du solest von recht an cartuser sin, als du denn got und dem selben orden gelobt hast in der profession, und ich gelob, sölltest du under

---

¹⁾ Dominicanerorde.

unszem her sin, und gieng uns sust glücklich an, so gewun-
nent wir unglück von dinen wegen". Gegriefd heeft Brederode
zich hierop aangemeld bij het leger van den Koning van Enge-
land, den vijand. Hij sneuvelde in den slag van Azincourt (1415).
Zijn broeder Dirk overleed in hetzelfde jaar te Zeelhem.

In de jaren, welke Jan van Brederode in de chartreuse heeft
doorgebracht, heeft hij zich ook bezig gehouden met letterkun-
digen arbeid. Het was niet alledaagsch, dat een eenvoudige con-
vers zich ook met anderen dan handenarbeid geneerde en zoo-
danig werk leverde. Immers zulks lag als regel slechts op den
weg der koormonniken, de mannen van studie. Joannes a Leidis
deelt in zijn Kroniek van Brederode over onzen convers het vol-
gende mede: „Ende want hy hem seer wel verstant op de Wal-
sche tonge, so oversette hy doe een boeck dat hiet Coninck Som
uyt den Walsche in Duytsche en is een seer devoet boeck". Deze
voortreffelijke Dietsche vertaling van de „Somme le Roy", het
„seer merkelic boec, dat gheheeten is Die Coninx Summe", is in
niet minder dan 8 handschriften en een aantal incunabelen tot
ons gekomen en heeft in de Middel-Nederlandsche letterkunde
een goede bekendheid.

Na de opdracht, die in een der handschriften, te Parijs be-
waard, luidt „Sonderlinghe lieve ende seer gheminde neve ende
broeder in Jhesu Cristo Johan van Yselstein", ¹⁾ leidt de vertaler
zijn werk als volgt in:

„Want ic broeder Jan van Brederode, convers der cartuser
oirden tot Seelem, grote begheerte hebbe tot uwer ewigher sa-
licheyt, sonderlinghe dat ghi na den gheboden gods u leven leyden
mochtet, so en heb ic mi niet een luttel arbeyts laten verdrieten
ende heb u over gheset uten fransoyse in duutsche, int iaer ons
heren dusent vierhondert ende achte, een boec dat een groet cler-
van den predicaer oerden den coninc Philips van Vrancrije ma-
kede in den iaer ons heren MCCende LXXIX, ende heet in
francsoyse „Summe le Roye", dat is in duytsche „des Coninx
Summe". In deze voorrede had de bewerker beloofd de geheele
Somme le Roy te zullen vertalen blijkens zijn overzicht van de
stof, waarover het boek zal handelen. Maar de vertaling, die tot
ons is gekomen, is een afgebroken stuk werk, wat behalve uit be-

---

1) Jan van IJsselstein werd met Walraven van Brederode in deze
jaren door Jan van Arkel te Gorinchem gevangen gehouden.

doeld overzicht nog blijkt uit de laatste alinea's van de in de handschriften gegeven tekst, die een overgang tot het volgende gedeelte bevatten. Het werk schijnt plotseling te zijn afgebroken en nooit meer voltooid, wat te verklaren is door Brederode's vertrek uit het klooster in het begin van het jaar 1409.

Uit de nauwkeurige en uitmuntende vertaling is op te maken, dat de bewerker het Fransch grondig meester was, iets wat van een vooraanstaand edelman uit dien tijd geen verwondering behoeft te wekken. Brederode prijst de lezing van het boek zeer aan, want, schrijft hij: „het leert ons hoe wi onse rekeninghe maken sullen teghen den groten rekendach daermen summam summarum voor den groten Coninc brenghen moet”.

In de geschiedenis der Middel-Nederlandsche letterkunde is men door tweeërlei oorzaak op een dwaalspoor gebracht omtrent het auteurschap van de Dietsche Coninx Summe. Merkwaardigerwijze namelijk noemen vier der handschriften „Jan van Rode” als vertaler („ic broeder Ian van Rode, convaers der cartuser oerde tot Seelem”), één der handschriften heeft den naam weggelaten, terwijl de drie overige Jan van Brederode noemen, evenals alle incunabelen. Afgaande nu op de onjuiste mededeeling van Johannes a Leidis, dat Brederode in het kartuizerklooster buiten Utrecht zou hebben geleefd, en verstoken van eenig spoor omtrent zijn verblijf te Zeelhem, heeft men op gezag der vier hss. de vertaling toegeschreven aan een zekeren Jan van Rode en gemeend, dat die naam later bij het afschrijven is veranderd in dien van Brederode. Thans staat wel vast dat blijkbaar het omgekeerde heeft plaats gehad en dat Jan van Rode en Jan van Brederode één en dezelfde persoon zijn geweest. ¹⁾

---

1) Zouden er nog andere plaatsen zijn aan te wijzen, waar Brederode kortweg Rode wordt genoemd?

Mr. H. J. J. SCHOLTENS.

't Huys ten Bosch bij Wesopa en zijn omgeving

De Vecht, terecht geprezen als een der schoonste waterwegen van ons land, heeft in haar benedenloop een punt, dat zoowel uit een geschiedkundig als uit een strategisch en natuurhistorisch oogpunt bezien, zeer merkwaardig is.

Dat punt is Uitermeer.

Uit een natuurhistorisch oogpunt bezien is deze plek merkwaardig, omdat het een der weinige plaatsen in ons land is, waar het zeldzame zomerklokje (*Leuconium Aestivum*) voorkomt en waarop overigens Godin Flora haar gaven uit een hoorn van overvloed uitstrooit.

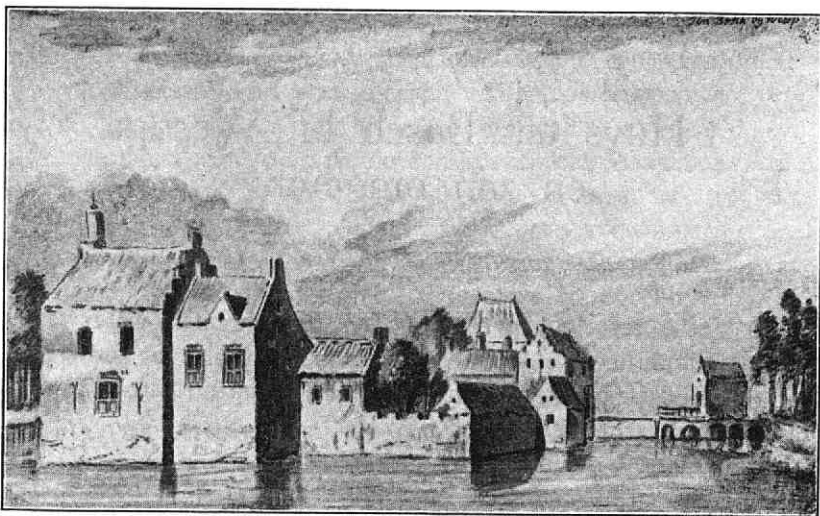
Uit een strategisch en geschiedkundig oogpunt, omdat het in den strijd tusschen de Stichtschen en Hollanders in de 15e eeuw reeds het brandpunt, en later, in 1672, de plaats was, waar de Fransche zegetocht door ons land werd gestuit.

Men mag wel gissen, dat de Romeinen reeds dit punt op de rechte strategische waarde hebben weten te schatten.

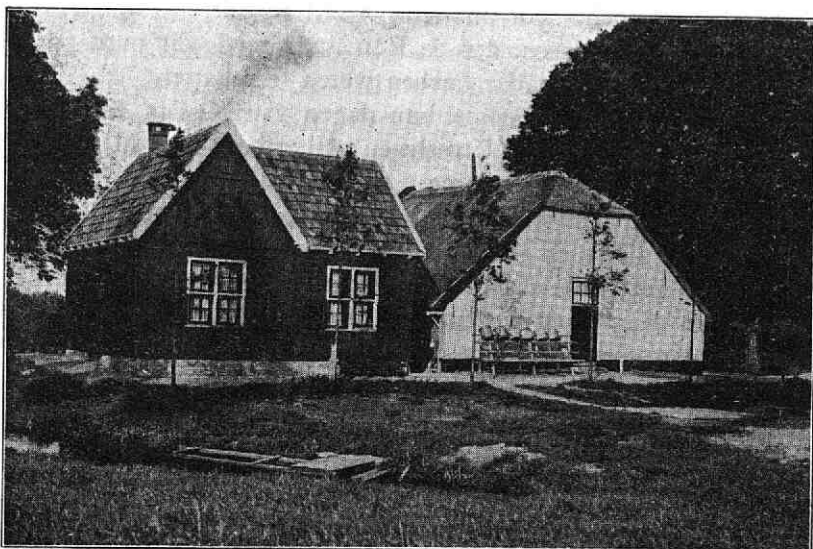
De groote heirweg liep in hun dagen van Keulen via Dorestad, langs Fehna, over (Utrecht en) Uitermeer naar Muiden en zoo vervolgens naar Germame.

Niet ver van Uitermeer, aan den mond van de Vecht, te Muiden, hadden zij reeds een Tolhuis en daar zij de gewoonte hadden om op geregelde afstanden sterkten aan te leggen ter verdediging van vaarten en wegen, lijkt ons, ofschoon ons geen vertrouwbare gegevens ten dienste staan, de veronderstelling niet al te gewaagd, dat ook te Uitermeer toen reeds een versterking bestond, die deze plek praedestineerde voor het versterkte kasteel, dat daar later zou worden gesticht.

Door de onderzoekingen van den Heer A. Perk te Hilversum en van Mr. Jan Heydanus (deze laatste werd op 29 Januari 1851 om zijn verdiensten voor de geschiedenis van Weesp door den Raad tot Archivaris honoris causa benoemd) is er veel licht

Het Huys ten Bosch omstreeks 1600.

Het Huys ten Bosch in 1928.

verspreid over de gesteldheid van het landschap dat ons bezig houdt, vóór wij overgaan tot de geschiedenis van de Ridderhofstad „t Huys ten Bosch” zelve, in vroeger dagen.

Het Naardermeer, dat vlak bij Uitermeer ligt, maakte, blijkens een oude kaart, die in het Algemeen Rijksarchief bewaard wordt, vóór 1388 één geheel uit met de rivier de Vecht.

Op het bij deze schets gevoegde kaartje is duidelijk te zien en bij een opmerkelijke beschouwing van de terreinen zooals ze nu nog zijn, is nog heel goed op te merken, dat het Naardermeer voorheen gemeen was met de Vecht, opgesloten ten Noorden door den Keverdijk, ten Zuiden door den Broeckdijk en ten Oosten door de hooge gronden van Gooiland.

De Keverdijk en de Broeckdijk, aansluitende aan den Vechtdijk, vormden tusschen zich in den mond van het meer.

Die mond is langzamerhand aangeslibd en vervolgens afgedamd, hetgeen moet hebben plaats gehad in het einde der 14e eeuw, wat gebleken is uit een oude memorie berustende in het Archief te Weesp.

In een procedure n.l. gevoerd tusschen de waarsluiden van die van de Oostzijde om te helpen repareren aan den Wester-Vechtdijk, velde het Hof van Holland den 4e Nov. 1533 vonnis, waarbij die van de Westzijde werd opgelegd die van de Oostzijde ongemolesteerd te laten ter cause van de kosten en de reparatie van den Vechtdijk aan de Westzijde, tusschen de stad Muideren en den Hinderdam gelegen.

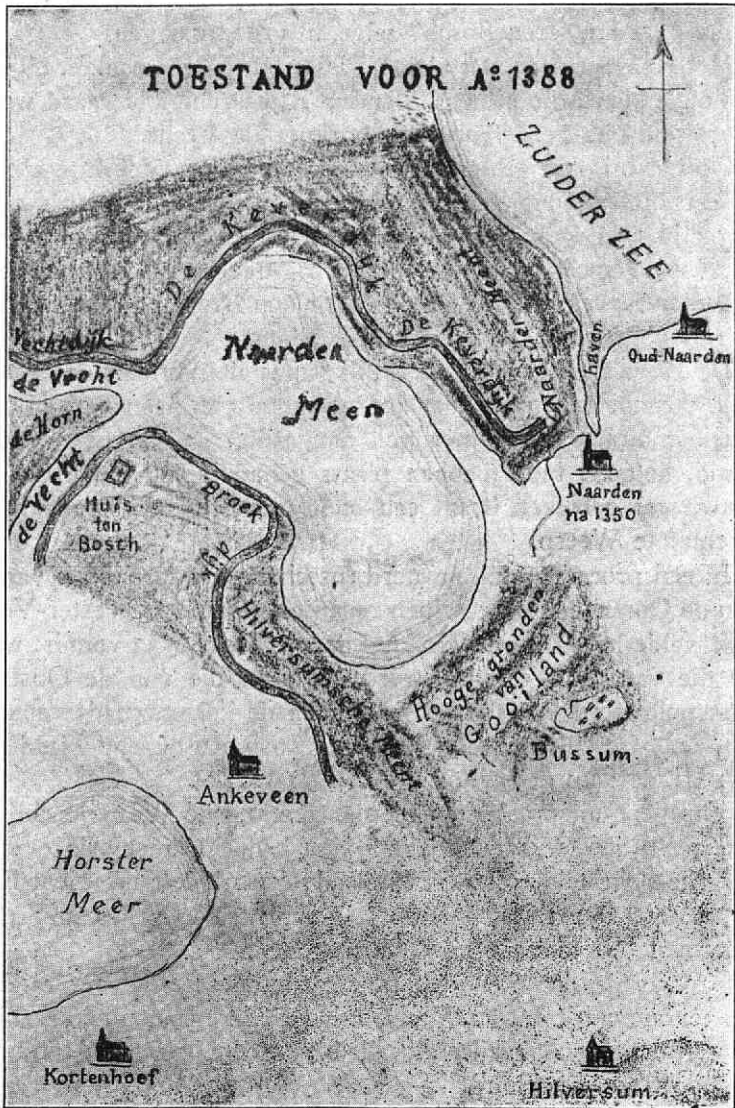
Van deze uitspraak appelleerden die van de Westzijde bij den Hoogen Raad, waarbij zij de boven bedoelde memorie overlegden die opgesteld was door hun advokaat Mr. Dirk Herwijnen.

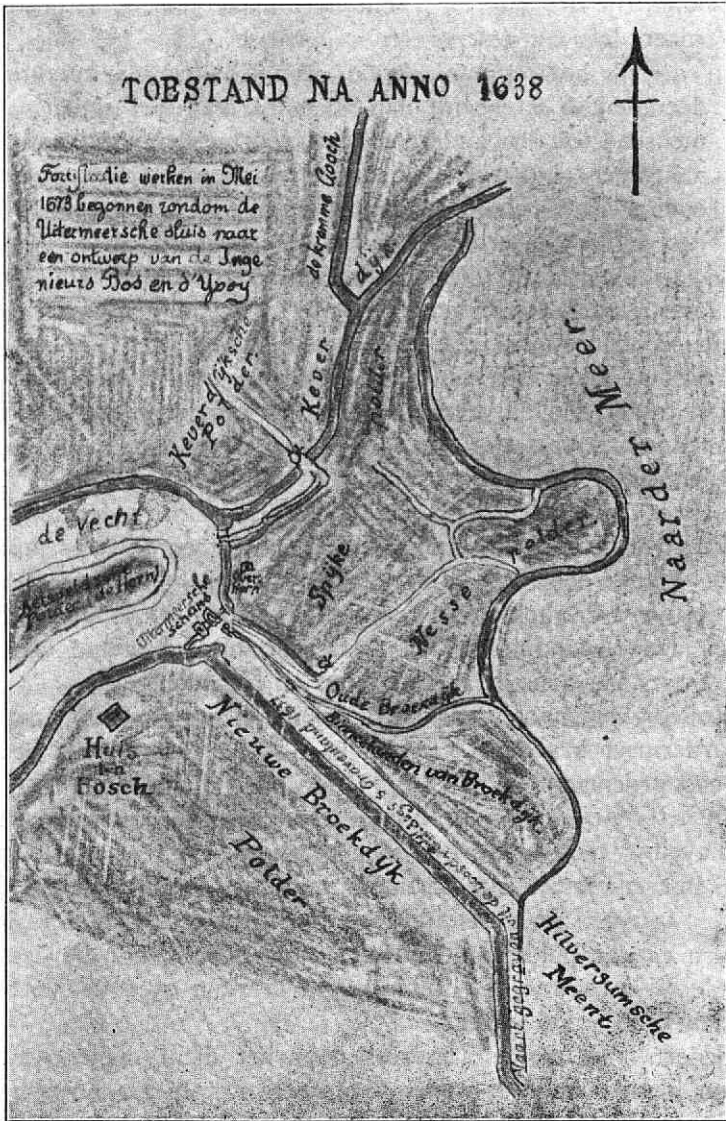
Hierin lezen wij aangaande de geschiedenis van het landschap, waarmede wij doende zijn, o.a.:

„Ende dat men den mont van de meer aldaer zij haar exonereerde in der Vecht, mit redelijke costen souden mogen stoppen, als alleenlijk die lengte ofte breedte wesende van de twee drechten”.

„Ende dat die nature daertoe was werkende als beginnen de daer voor in de mont te verlanden, duer alluvie ende accressentie”.

„So ist gebeurt, dat die Naerdermeer, tot groot voordeel ende sublevamen van die van Loosdrecht ende Cortenhoeff, daer aen de mont mit een cleyn stuk dijks gestopt ende be-

dyckt is geweest ende dat oversulcx die voorz. meer van dien tijt off met de Vecht nyet meer gemeen is gebleven maer daarvan gescpareert is geweest”.

„Ende hoewel men daarvan geen schriftelycke autenticque documenten en bevint dan alleenlijk van den eenen ouden mensche tot den anderen, sulck voortgeseyt wort, ende dat men noch vinden mag bij oude munimenten, circumstantiën ende situatiën van oude dijken ende walen, die voortijds in den zelfden meerdijk gevallen zijn geweest....”

Daar die van de Westzijde te voren reeds hadden aangevoerd, dat „van allen ouden tijden en zoolang dat geen menschen memorie ten contrarie gedenckt, die van Loosdrecht ende Cortenhoeff de Wester Vechtdijk hebben helpen repareren”, zoo blijkt uit een en ander, dat de verzanding van de mond van het Naardermeer omstreeks het einde der 14e eeuw een voldongen feit is geworden.

Achter den dam in den verzanden mond zijn in den loop der tijden twee polders ontstaan, de Spijkepolder en de Nesselpolder; de geul langs den Keverdijk, de groote Drecht, die ook de Spijke heette, werd de molenvliet van den Spijkepolder, de andere geul langs den Brockdijk, de kleine Drecht, bleef bestemd voor de vaart over het meer naar Ankeveen en Naarden.

Volledigheidshalve vermelden wij in dit verband nog, dat het Naardermeer krachtens Octrooi van 15 December 1623 bedijkt en droog gemaakt is.

In het voorjaar van 1629 was de onderneming voltooid en de verkaveling reeds geschied, toen Anthony Oetgens van Waveren, burgemeester van Amsterdam in den zomer van dat jaar de zes bruggen over de ringsloot deed afbreken, den dijk doorsteken en den polder vol liet loopen om den vijand, die destijds op de Veluwe was, te stuiten en te beletten over de Vecht te komen.

Sedert is de polder, hoezeer door het dicht maken van de gaten in den ringdijk weder afgescheiden van den boezem der Naarder-Trekvaart „drijvend” gebleven tot 1883.

In dat jaar is de droogmaking met een nieuw stoomgemaal weder met kracht ter hand genomen en ten einde gebracht.

Het kwelwater was echter zóó overvloedig, dat de polder na twee jaren een voldoende oogst te hebben opgeleverd, op den duur niet met voordeel droog te houden bleek te zijn, zoo-

dat in het najaar van 1886 de bemaling gestaakt en de polder weder vol gelooopen is.

Gelijk bekend, is het Naardermeer thans eigendom van de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten en dus in beschermende handen.

Keeren wij thans terug tot de geschiedenis van 't Huis ten Bosch', dat, wellicht reeds vroeger, maar zeker in de 15e eeuw, aan den zuidelijken oever van het meer gelegen was.

Uit de stukken, ons eenigen tijd geleden welwillend in het familie-archief van Jhr. Boreel van Hogelanden op Waterland te Velzen ter inzage gegeven, is aan schrijver dezes niet gebleken, wanneer het werd gesticht, maar in 1252 leefde er Egbertus van den Bosch, ridder, zoodat wij de gissing wagen, dat deze de stichter van de Ridderhofstad is geweest.

Waarschijnlijk is 't „Huis ten Bosch” oorspronkelijk een Stichtsch leen — met vele heerlijke gerechtigheden en achterleenen — geweest.

Immers Amstelland heeft onder de Heeren van Amstel gestaan, die op hun beurt leenroerig waren aan de bisschoppen van Utrecht.

De graven van Holland hebben zich echter in hun strijd met de Stichtenaren van Amstelland meester gemaakt — en sedert is het aan Holland gebleven.

In den oorlog tusschen Philips van Bourgondië en den Bisschop van Utrecht werd de ridderhofstede, door het volk van den Hertog verwoest, waarbij Herbert van Ysselstein gevangen werd genomen. Het is later weder hersteld, want in 1672 is het opnieuw door de Franschen verbrand en sedert niet meer opgebouwd.

Omstreeks het midden der 14e eeuw trouwde Herbert van Ysselstein, zoon van Arend van Amstel (broeder van den bekenden Gijsbrecht) met de erfdochter van den Bosch.

In het repertorium van het kwartier van Amstelland, berustende in het Algemeene Rijksarchief te 's-Gravenhage vindt men op folio 4 en volgende bladen den eersten leenbrief, luidende als volgt:

„Philippe, Hertog van Bourgondië, Grave van Hollandt, etc. doen cond allen luyden, dat wij, behoudelic ons ende

eenen ygeliken sijns rechts, verleent ende verlijet hebben, verleenen ende verlijen mit desen brieve, Ghijsbrecht van Yselsteyn, Heren Herboren soen, syn Hus ten Bossche, gelegen bi Utermeer, mitten voirburch, mitten boemgerde ende anders sijnen toebehoirne binnen den utersten caute van den utersten cingelgrafte; item twee sluysen, gelegen tot Utermeer an den dam; item ij mergen lauts geheiten Den Oert ende gelegen sijn tot Meersen; itm noch XXV pondt 's jaers uter thienden van Hazerswoude te houden van ons ende van onsen nacomelingen hun ende synen nacomeligen, tot sulken rechte ende leene ende voort in alze manieren als die ouden hantvesten ende brieven, die dair off zijn dat inhoudend ende begrijpen.

Presentibus die Here van Wassenaar, Here Arent van Ghent ende Ghijsbrecht van Vianen.

In orconde etc. Gegeven in den Hage opten Xen dach in Aprille Ao XXXIX (1439).

Bi minen Here, den Hertoge, Grave van Holland etc.

Booistenzwene-R.

Uit het repertorium Amstelland blijkt verder, dat de leenbrieven achtereenvolgens de volgende namen vermelden:

1439. Verleid dit Huys ten Bossche, gelegen bi Utermeer, Ghijsbrecht van Ysselstein.

1464. Verleid Anthonis van Ysselstein.

1472. Verleid Margriete van Ysselstein bij dode van Anthonis, heuren broeder.

1495. Verleid Ghijsbrecht van Duvenvoorde.

1511. Verleid Aerdnt van Duvenvoorde.

1559. Verleid Anthonis van Duvenvoorde.

1629. Verleid Jonckheer Arent Adam van Wassenaar ende Duvenvoorde.

1678. Verleid Johan Jacob van Wassenaar.

1690. Verleid Jonckvrouwe Maria Jacoba van Wassenaar.

1701. Verleid Abraham Cromhuysen.

1734. Verleid Abraham Cromhuysen.

1752. Verleid Johanna Maria Cromhuysen weduwe wijlen Mr. Melchior ten Hove.

1764. Verleid David ten Hove.

1788. Verleid Mr. Allbrecht van Slingeland, secretaris der Stad Amsterdam, in qualiteit als executeur van den boedel en nalatenschap van David ten Hove.

1788. Verleid Wendela Heonora ten Hove.

Waarna de lijst sluit.

Om den goedwilligen lezer, die dit opstel tot hertoe met aandacht heeft gelezen te doen opmerken, hoe kort het betrekkelijk geleden is, dat het leenstelsel hetwelk zoo vele eeuwen zijn overwegenden invloed op alle grondbezit heeft uitgeoefend, nog in volle werking was, vermelden wij nog, dat op 8 Februari 1764 door Jacob Smit, Leengriffier van 't Huis ten Bosch, bekend werd gemaakt, dat:

„alle Vasallen en onderhoorige leenbezitters van onze voornoemde Ridderhofstad en Heerlijkheid bij deze gementioneerde en bekend gemaakt, dat zij vóór 1 Sept. deses Jaars 1764 hare leenen van ons met ledige hand zullen hebben te verzoeken, alles op poene, dat jegens de gebrekege ende faillanten zal werden geprocedeerd, soals naa Leenrechten sal bevonden worden te behooren”.

Waar de geschiedenis ophoudt begint gemeenlijk de legende.

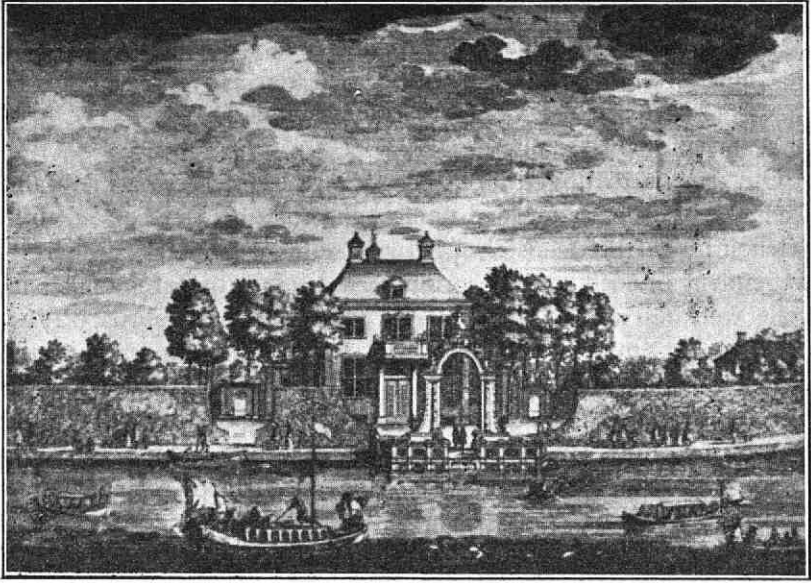
Zoo omzweven den terreinen, waarop voorheen de Ridderhofstad „'t Huys ten Bossche” bij Wesopa stond, en waarop thans een boerderij van denzelfden naam staat, de maren, dat in den grond een schat begraven ligt.

In de laatste jaren ^{1880's} zijn karrevrachten steen en puin opgegraven afkomstig van de fundamenten van het oude kasteel, maar de legende is legende gebleven.

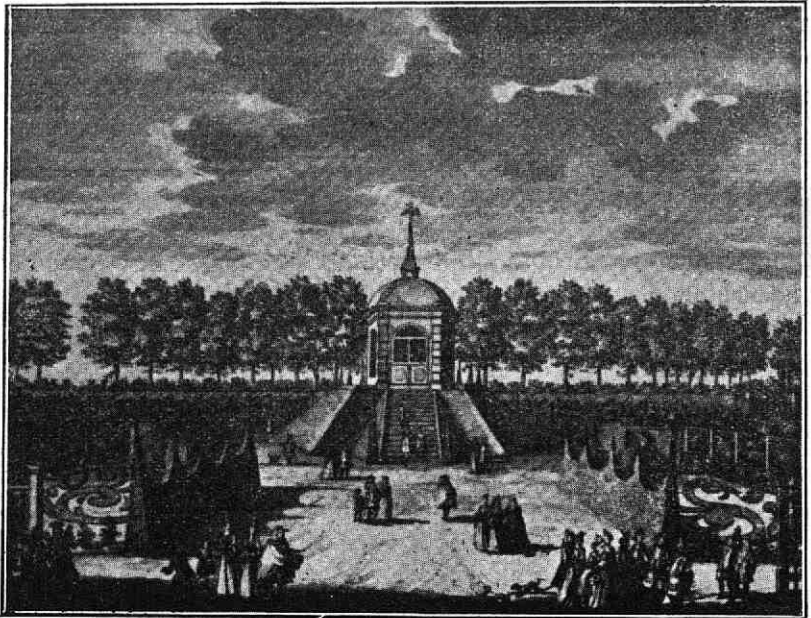
De stemmen uit het verleden spreken voor den historisch aangelegden mensch nog altijd meer op deze plek dan op andere plaatsen in den omtrek, wanneer hij zich de gebeurtenissen uit vroeger eeuwen voor den geest haalt, die zich hier hebben afgespeeld.

Weesp, Mei 1925.

A. VAN BEEK.

PETERSBURG
1719

Petersburg contra Nederhorst

In het jaarboekje van 1925 kwam een uitvoerig artikel voor van den heer J. F. L. de Balbian Verster onder den titel: Christoffel Brants en zijn buitenplaats Petersburg. De schrijver gaf een uitvoerig overzicht van het leven van den Heer Brants en deelde ook iets mede over het lustverblijf van den Resident van Zijne Czaarsche Majesteit, het alom vermaarde Petersburg. In het slot van zijn artikel moest hij echter erkennen, dat de geschiedenis van de buitenplaats hiermede (d.i. met zijn schrijven) lang niet volledig was, en de wensch werd uitgesproken, dat anderen, die beter dan hij in de gelegenheid waren, daarover nog gegevens bijeen te brengen, zich met de aanvulling daarvan wel zouden willen belasten. Nu zou het niet gansch onmogelijk zijn, dat ik eens een poging zou wagen, om aan dien wensch gevolg te geven. Wat toch was 't geval? De roem van het oude Petersburg leeft in ons landelijk dorpje nog onverminderd voort en al is van Schijnvoets heerlijke schepping — misschien wel zijn meesterwerk — schijn noch schaduw meer te vinden, evenwel zal nog ieder klein kind op uw vraag, u nog de Petersburgsche laan wijzen en ieder geboren Berger kent nog precies de plaats, „waar eens die roem der Hoven, die zelfs de Italiaansche kusten met zijn paleizen vol van schat tart”, zich verhief. Op een mooien middag begaf ik mij, door nieuwsgierigheid aangepord, eens naar die plaats, juist toen de huidige eigenaar van het weiland (o, ironie van het lot!) met zijn zoon daar ter plaatse bezig was door het wegnemen van allerlei onoffenheden het land meer bruikbaar te maken. Volgaarne wilde hij, gestreeld door mijn verzoek, mijn gids zijn en het duurde niet lang of mijn voetstappen drukten dezelfde paden, die eens naar de volksoverleving ons meldt, Czaar Peter betrad, als hij met een kruiwagen, waarin een hoveling moest plaats nemen, zoo netjes wist te manoevreeren, dat de daarin geplaatste persoon in de taxushagen terecht kwam, tot groot genoegen van Zijne Czaarsche majesteit. Een echt staaltje van Russische

humor, hetwelk ook bij andere gelegenheden wel tot uiting kwam. Door het afgraven waren de fundamenten van het hechte heerenhuis weer te voorschijn gekomen en het was nu, als men zich met behulp van de bestaande platen even de vroegere situatie voorstelde, betrekkelijk gemakkelijk zich de ligging van het huis en zijn omgeving voor te stellen. Daar lagen ze, de grondslagen van de trotsche patriciërs-woning, nog even hecht als voor ruim 200 jaren, breed en zwaar, en nog tarten ze de kracht van schop en houweel. Zelfs was de structuur der paden nog duidelijk na te gaan: eerst een laag harde grond, asch of puin, dan een laagje zand en dit weer bedekt met een fijne schelplaag. En onwillekeurig denkt de beminnaar van het verleden zich terug in den gloriëtijd van onze Republiek, toen niet alleen, zooals nu, de Amsterdammers kwamen spelevaren op onze „Zegepralende Vecht”, maar toen zich ook langs haar oevers de trotsche paleizen der kooplieden verhieven, die in „d'Amstelstad koningen teelden op schrijfkantoren!” En als hij dan denkt aan het weinige, dat ons nog rest van dat vroegere schoon en aan het vele, dat spoorloos verdween, dan komt u misschien nergens sterker dan hier de waarheid der spreuk: „Sic transit gloria mundi” te voren. (Tusschen haakjes zij medegedeeld, dat men heden ten dage telkens overkluisde ruimten vindt, waarvan de bestemming nog niet vast staat en dat er ook allerlei houten en steenen riolen voor den dag komen, die hoogstwaarschijnlijk dienst hebben gedaan voor het toevoeren van 't water, dat bij feestelijke gelegenheden of deftige bezoeken door de vele fonteynen in sierlijke bochten omhoog werd gespoten en daarna in breede bassins neerplaste).

Al kijkend, onderzoekend en pratend met den eigenaar waren me vele zaken, tot dusver ietwat duister, helderder voor den geest getreden. Bij het naar huis gaan vertelde me mijn gids, dat hij thuis nog „'n heeleboel papieren” had, die ook over Petersburg handelden, maar hij wist niet, waar ze over gingen, want ze krioelden van vreemde woorden! (En dit laatste was volkomen juist, want wonderlijker Nederlandsch, dan omstreeks 1700 in de hoogere kringen in gebruik was, is moeilijk te vinden, 't vindt misschien alleen zijn wedergade in de pleidooien van sommige advocaten in onzen tijd: 't was een mengelmoesje van Hollandsch en Latijn, doorspect met verhollandschte fransche woorden). Natuurlijk was door deze woorden on-

middellijk m'n belangstelling gewekt, want iemand, die van oudheden houdt, springt, wanneer hij van oude papieren hoort gewagen, op, als een hond, die een haas in den neus heeft. Ik vroeg, of ik ze eens mocht zien; ze werden me zelfs bereidwillig in bruikleen afgestaan, sommiger inhoud was aller-interessantst en zij leverden me de stof tot deze bijdrage, die een leuk schouwspel van het leven onzer vaderen omstreeks 1700 in onze goede gemeente u hoopt aan te bieden.

Als titel van mijn onderwerp koos ik *Petersburg contra Nederhorst*; ik had er, als ik schrijver van sensatieromans was, als ondertitel aan kunnen toevoegen: of de ruzie om een pont. Ook had ik kunnen nemen: Adel contra Patriciër, want, als ik de zaak goed heb begrepen, ligt juist in de tegenstelling dezer twee woorden, de kern van het geschil, waarover het hier gaat, opgesloten. Laat ik, om u van de waarheid dezer gedachte te overtuigen, de beide personen tusschen wie het geschil ontstond, wat meer voor 't voetlicht laten treden. Eigenaar van het ons zoo bekende kasteel Nederhorst was in 1708 geworden Godard van Tuyl van Serooskerken. Deze mijnheer was klaarblijkelijk een invloedrijk persoon. In 't zelfde jaar, dat hij hier heer was geworden, was hij tot kanunnik van Oud-Munster te Utrecht gekozen, later werd hij hoog-drossaard van Daelhem en Hertogenrade en ten slotte werd hij 8 Febr. 1725 geëligeerd in het Eerste Lid der Staten van Utrecht. In de processtukken, die ik raadpleegde en in de resoluties van de Staten van Utrecht wordt hij steeds de heer van Welland genoemd, zeker zijn titel, waarmee hij gewoonlijk werd aangesproken. Iemand dus van ouden adel, als Heer van Nederhorst, bezitter van talloze rechten, waarvan sommige nog tot op den huidigen dag voortbestaan, ongeveer oppermachtig in de kerk en in de burgerlijke regeering dezer plaats, het echte type van den edelman, die geacht werd het platteland te vertegenwoordigen en als al zulke personen zeer naijverig op de rechten, die hun toekwamen. Van zelfstandige dorpsbewoners was geen sprake, het was geraden den heer van 't Kasteel naar de oogen te zien en wee hem, die de heerlijke rechten schond, hem wachtte Hoogstderzelve ongenade en toorn.

De man echter, die om deze rechten wat lachte, was zijn tegenvoeter, dien we nu ten tooneele voeren: Christoffel van Brants, eigenaar van Petersburg, die evengoed als de heer van

Welland een rij van klinkende titels achter zijn naam mocht voegen: Rijksedelman en als zoodanig gerechtigd tot het voeren van 'n schitterend wapen, hem door den Czaar geschonken, Hofraad en Resident van Zijne Czaarsche Majesteit, resideerende te Amsterdam etc. etc. etc., bezitter van ruim 2 miljoen gulden, wat nu heel wat, en toen nog vrij wat meer zei en het laatst, maar niet het minst: bijzonder vriend van Zijne Czaarsche Majesteit Peter Den Grooten, Keizer aller Russen.

Hoe was deze machtige heer in ons nederig dorp verzeild geraakt? Nadat de heer Brants door zijn verblijf in Rusland de handelszaken van de firma's Lups en Thessing, waarvan hij een der voornaamste firmanten was, tot een ongekende bloei had gebracht, waartoe de Czaar, door zijn bevoorrechtiging van deze firma's zeker ook veel had bijgedragen, was hij omstreeks 1704 weer in 't vaderland teruggekeerd. Op 7 Mei 1704 werd hij als poorter te Amsterdam ingeschreven.

En nu kon zoo'n rijk en deftig koopman en burger van 's Lands grootste koopstad niet onder doen voor de andere „Burger-Keuning", hij was het aan zijn stand verplicht om aan de „Zegepralende Vecht" ook een „Lustplaats" te hebben, evengoed als de op schrijfkantoren geteelde Koningen. Hij behoefde zulk een plaats wel niet, om er zijn dagen in „zalig nietsdoen" door te brengen, want een groot deel van zijn tijd bracht hij met reizen naar en in Rusland door, ook behoefde hij het niet te doen voor zijn familie, want waarschijnlijk is hij nooit getrouwd geweest, althans kinderen heeft hij nooit gehad, maar hij behoefde het ook om het geld niet te laten en dat is ook al een voorname zaak.

Zoo liet hij dus eens rondzien, of er niet ergens langs onze schoone rivier, waar toen ieder rijk geworden koopman zijn buiten had, evengoed als nu te Hilversum, Bussum, Baarn of Zeist, ook voor hem iets te bekomen was, waar hij in den Zomer, als de zacht kabbelende golfjes tintelend de Zonnestrallen weerkaatsen, aan de oevers zijn tenten kon opslaan. En ja, men vindt iets, dat onzen Brants wel aanstaat, en op den 4den Januari koopt hij van de erfgenamen van den Heer Ieronimus Velters, Zaliger, in leven Drossaart van Muiden, Ballieu en Dijkgraaf van Gooijlandt, seekere Huysinge, hofsteede met een Boerenwoning, Berg, ende Schuur, Paardenstalling en Koetshuys, met zijn bepootinge en beplantinge, de Schouw met zijn toebehooren

en al hetgeene aardt en nagelvast is, met syne aanhoorige soo wey als hooylanden, groot in geheel omtrent 26 à 27 morgen, alles staande ende gelegen, onder den geregte van Nederhorst, in de Kuyerpolder, voor de somme van Twaalfduyzent guldens". Ook moest hij overnemen „de Meubelen goederen, als Behangsels, Schilderyen, Lood, Beelden, Pedestallen, Schou, praam en Schuyt, mitsgaders Tuinmans en Vis-gereedschappen, te saamen voor Vierduizend guldens". Alles te saam kwam hem dus de plaats te staan op *f* 16.000, alles in contant geld te voldaan.

Eenige opmerkingen, eer wij verder gaan. Uit een latere, meer nauwkeurige opmeting bleek, dat de grootte der plaats was met bijbehorende, 28 morgen en 100 roe en dat daarbij was inbegrepen: Seker Erffie, met een Klyn Huysie daarop staande, gelegen aan de oversyde van de Vecht, onder den geregte van Nigtevecht, nevens 418 Roeden Lands, gelegen binnen en buyten Dykx met de weg en een roede in de Vegt, ook de „Laan na de Koorenmolen tot de Nieuwe Vegt, welke nu nog in de wandeling „de Peterburgsche Laan" heet en die 438 Roe groot was; en dat er eveneens toebehoorde het regt ofte de Eijgendom van de Hollandsche Caade, streckende van den Gyndijk af, tot aan de Oude Vegt toe, de tegenwoordige Velderslaan". Men begrijpt nu, hoe deze laan zijn naam te danken heeft aan den voormaligen eigenaar van Petersburg, den Heer J. Velters, boven genoemd en dat deze laan daarom van zoo groote beteekenis voor deze plaats was, omdat zij de eenige verbinding met het Gein en dus met Amsterdam vormde.

Uit andere bescheiden bleek mij, dat deze plaats „van outs genaemt was het huys te Ham" maar het is mij niet duidelijk gebleken, wie de bouwheer van 't eerste huis is geweest en wie dezen naam daaraan heeft geschonken.

Het behoeft echter geen nadere toelichting, waarom de heer Brants, toen hij, „eygenaer en posseseur" van deze plaats was geworden, deze van „Huys ten Ham" heeft omgedoopt in „Petersburg". Dat was natuurlijk een welsprekende hulde aan zijn vorstelijken beschermer, Peter den Grooten, bij wien hij in blakenden gunst stond, die hem uithoofde van de vele loffelijke diensten aan den Czaar bewezen op 12 Sept. 1712, de acte van Ridderschap verleende en op 17 Aug. 1717 in den erfelijken Russischen adelstand verhief. Nu moest echter de plaats zijnen adellijken bezitter waardig worden gemaakt en de man, door v.

Brants daartoe uitgekozen, was de heer Simon Schijnvoet. Deze bekende architect had zich op tuinarchitectuur toegelegd en had reeds vele buitenplaatsen aan den Amstel en aan de Vecht aangelegd. Van Brants was met hem in aanraking gekomen, raakte zeer met zijn werk ingenomen en gaf hem nu de opdracht, bij den bouw van Petersburg en den aanleg van de daarbij behorende tuinen eens te toonen, wat hij kon. Op de kosten zou, en dat is voor een architect al een zeer voorname factor, niet worden gelet, want „er was!” En zoo kon, evenals Dr. Cuypers bij de restauratie van 't kasteel de Haar, Schijnvoet ten volle zijn initatief uitwerken. En — 't moet worden gezegd, hij heeft zijn besten cliënt en rijksten bouwheer geen schande aangedaan. Toen alles was voltooid, verdiende het ten volle den lof, die daaraan in ruime mate werd toegezwaaid:

Petersburg, zoo schoon van stand,
 Welks roem men nimmer kan vergrooten
 Naar waarde; ik zie, gij staat bedeesd
 Voor zooveel wonderen, mijn Vrinden!
 Deez' lustplaats kan nauw weerga vinden.
 O, schrandre Schikkonst, hoog te loven,
 Hoe net hebt ge alles hier verdeeld!
 O, Petersburg, o, roem der hoven!
 Uw koninklijke pracht verbeeld
 Ja tart zelfs de Italjaansche kusten
 Met haar paleizen, rijk van schat.
 Betoov'rend hof! mijn oog verdwaalt
 In lanen, Kabinetten, Dreeven,
 Fonteinën, heerlijk opgehaalt:
 Die duizend waterstralen geeven:
 In 't lusthuis, naar de Kunst gebouwd,
 En alles, 't geen elk kan behagen,
 Wanneer men 't eens met ernst beschouwt.
 O, Tempe, is 'y mogelijk, mag ik vraagen?
 Hoe komt deez' pracht in dit moeras?
 Noch korts een ruime waterplas.

En inderdaad, deze lofzegging mag 'n weinig ovedreven zijn, in hoofdzaak behelst zij de waarheid. Wie de 12 platen (dit aantal is op zich zelf reeds opmerkelijk) in „de Zegepralende Vecht”

bekijkt, die ons elk 'n hoekje van Petersburg in beeld brengen, staat versted over 't huis en in 't bijzonder over den magnifieken tuin in Hollandschen Barokstijl.

Het zou wel een zeer aanlokkelijk onderwerp zijn, iets meer over dezen stijl te zeggen en een nadere beschrijving van huis en tuin te geven, maar daarmee zouden we al te ver van ons eigenlijke onderwerp afdwalen en dies haasten wij ons terug te keeren tot onze Schouw of pont, die de oorzaak van 't geschil werd, dat thans ons bezig houdt.

Reeds hebben we bij 't koopen van de plaats door den heer Brants vernomen, dat zich onder de zaken, die hij overnam, ook was een schouw of pont. Deze schouw werd door een touw, waarvan het eene einde vast zat aan de gemelde plaats en het andere einde „aan de wall van de Vegt, daer regt tegen over” heen en weer getrokken over het water en werd dagelijks gebruikt om niet alleen menschen en beesten, maar ook rijtuigen over te halen. Deze schouw of pont nu was voor Petersburg van 't allergrootste belang, want hoe gunstig deze Plaats mocht liggen ten opzichte van onze Vecht, hoe gemakkelijk zij ook met speelschuytjes te bereiken was, te voet of per as kon men er niet anders komen, dan door over te varen van den weg aan den Nichtevechtschen kant met de pont of men moet een groot eind willen omwandelen.

En zoowel de vorige eigenaar, de heer Velters, die secretaris van Amsterdam was, als de heer van Brants, die zijn kantoor op de Keizersgracht had, zullen heel wat keertjes, als hun zaken hen naar de Hoofstad des lands riepen, zich met hun rijtuig hebben laten overhalen, want in ons land, zoo arm aan zonneschijn, lokt het klimaat ons slechts enkele maanden uit een tocht van Amsterdam naar den Berg per speelschuit te maken. Ten gerieve van deze pont en ook voor 't aanleggen van de speelschuitjes, bevonden zich voor de plaats in de Vecht twee oude „Steygertjens”. Maar toen de heer v. Brants zijn huis zoo geheel en al had laten moderniseeren, waren natuurlijk die twee oude „Steygertjens” lang niet mooi genoeg meer, om daaraan het prachtige tentjacht vast te leggen, dat de Czaar van Amsterdam naar hier bracht en daarom besloot hij een nieuwe hardsteenen steiger te maken, die gerieflijker was en tevens het huis, van de Vechtzijde gezien, een royaler aanblik verleende. Hij doet daartoe een verzoek aan de Ed. Mog. Heeren Gedeputeerden Staten

's Lands van Utrecht en nadat deze daartoe het advies van den Drost van Vredeland hebben ingewonnen, permitteeren zij den suppliant de Steyger in de Vecht te maken, alsmede een Schuyten- of Jachtsloepenhuysjen daarbenevens, zooals men die langs de Vecht nog vaak ziet. En nu kon de schouw weer evenals vroeger overhalen Menschen, Rijtuigen, Paerden en Vee van en over de Riviere de Vegt, niet alleen ten behoeve van de bewoners van Petersburg, maar ook „ten behoeven van een ygelijk, die sulcks kwamen te verzoeken”. Op deze laatste uitdrukking moet de volle nadruk vallen, want hieruit blijkt, dat de bewoner van Petersburg deze schouw of pont als een publiek veer wilde beschouwd zien, al was hij dan ook zoo vriendelijk, het overhalen gratis te doen. Dat recht nu om voor Petersburg een pont te houden en daarmee over te halen ieder, dien men wilde, was reeds lang uitgeoefend, „sulcks selfs is geschiet veele jaeren voor het jaer 1687”, gelijk geconstateerd kon worden door de verklaring van Servaas Grijzspere en Catharine Loot beyde Luyden van omtrent de tachtigh jaeren oud, afgelegd voor den Notaris Adriaan Baars binnen Amsterdam.

Tot zoover gaat alles goed, maar nu komen de verwickelingen. De machtige heer Godard van Tuyll v. Serooskerken, Heere van Welland, Nederhorst den Berg etc. steekt een spaak in het wiel, werpt roet in het eten. Kort en goed verklaart hij, dat niemand in ons dorp een pont hebben mag, tenzij hij het goed vindt en als hij zijne hooge toestemming op een beleefde aanvraag heeft verleend tegen betaling van een jaarlijkschen canon, dan mag men de pont of schouw slechts overvaren met riemen of voortduwen met den Haackboom en daarbij geen touwen of reepen gebruiken en verder was het ten strengste verboden, Passagiers of anderen, soo min Persoonen als waagens ende paerden off vee over te setteen off over te haalen, onder wat praetext het ook soude moogen weesen, anders als tot eygen gebruik. En de boete bij overtreding was niet gering: de Pondt, Schouwe off Schuiyt, waarmede de oversetting off overhaalinge mogte koomen te geschieden, werd in beslag genomen en daarenboven een boete van 25 guldens opgelegd. Ge hoort hier de machtige heer spreken, die op het platteland alles te zeggen had en iedereen zal nu wel begrijpen en mijnheer van Brants begreep toen ook opperbest, dat als dit besluit van den heer van Welland werkelijk op goede gronden berustte en inderdaad met

strengere rigueur werd toegepast, het met het vrije publieke veer van Petersburg gedaan was.

Maar, zult ge zeggen, kon de Heer van Welland werkelijk op goede gronden zich op een hem toegekend recht beroepen, om zulk een eisch te stellen, of is het waar, wat de heer Carel van Dam, de latere eigenaar van Petersburg in 1739 beweert, dat zulk een recht „nog ooyt aan hem verleent is met uitsluiting van alle ende een ygelyck, het welck den Heer Gerequireerden ten onrechte pretexteert en sustineert?”

Om daarop antwoord te geven, moeten wij iets in de historie teruggaan en wel tot het rampjaar 1672. Tot op dat jaar lagen de zeesluizen, die zich nu bij Muiden bevinden, aan den ons allen bekenden Hinderdam. Van den heer Roest en van de visschers, die daar ter plaatse hun netten wel eens uitwerpen, vernam ik, dat de plaatsen, waar de scharnieren der sluizen in de hardsteenen posten bevestigd waren, bij laag water nog zichtbaar zijn. Over die sluis nu lag van den Stichtschen oever tot de Hollandsche zijde een brug, „tot gerief van de gemeente van Nigtevecht en Overmeer en alle anderen aldaar passeerende en reysende Luyden”. Deze allen moesten echter bij het passeeren van die brug tol betalen en de opbrengst van die tol stak de heer van Nederhorst bedoord in zijn zak. Of hij daar recht op had? Hij zelf beweerde, dat dit recht van alle oude Tijden aan de Heerlijkheid van Nederhorst heeft gecompeteerd, maar zijn tegenpartij pretendeert, dat het evident is, dat de voorschreeve brugge en Toll van dien noyt privatelijck heeft behoort aan den Heer van Nederhorst. „Hoe het dan ook zij, de heer van Nederhorst dacht: *Beati possidentes*” en stak de opbrengst stille-tjes in zijn zak tot in het genoemde jaar 1672. In dat schrikkelijke jaar heeft vooral onze Vechtstreek van de plunderzieke Franschen geleden, Naarden ging verloren, Kronenburg bij Loenen en Nijenrode bij Breukelen gingen in vlammen op. Muiden alleen kon met de uiterste moeite behouden blijven. Door ordre van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en West-Friesland is de zeesluis bij den Hinderdam geamoveert en weggebroken en te Muyden overgebracht, waar ze tot heden is gebleven. De brug was daarmee te gelijk verdwenen en de Heer v. Welland moest, daar hij ook geen tol meer ontving, een klontje uit zijn pappot missen. Het missen van de brug leverde echter ook een groot ongerief op voor de omwonenden en daarom

„versochten de inwoners van Overmeer en Nigtevegt aan de Staten van Utrecht eenige subsidie tot het leggen van een nieuwe brugge”. Hun werd daartoe een bedrag van *f* 400 uitbetaald en mitsgaders werd geconsenteerd en geoctroyeerd, dat zij tot onderhoud van de voorschreve brugge souden moogen eischen ende ontvangen eenigen weinigen Toll van de daarover passeerende reytuigen, Paerden en Menschen. Schepen of schuyten mochten vrij de brug passeeren. Maar — de nieuwe brug is er nooit gekomen. Waar de verleende subsidie is beland, bleek mij niet. Wel liet de heer v. Nederhorst het er niet bij zitten. Hij wendde zich tot de Staten van Holland en West-Friesland en „versogt satisfactie van die schaade door het afbreken van de voorschreve brugge en het missen van den Toll tot herstellinge van deselve brugge toe”. Deze Staten benoemden wel eenige commissarissen om „op den inhoud van die requeste te informeren en rapport te doen”, maar klaarblijkelijk is deze zaak daar in 't vergeetboek geraakt, althans van die zijde heeft de Heer van Welland nooit eenige satisfactie ontvangen. Na eenige jaren richtte de Heer v. Welland zich weer tot de Staten van Holland en West-Friesland en het gelukte hem „na menigvuldige sollicitatiën op den 2den April in den jaare 1688 bij appointementen van Haar Ed. Groot Mog. permissie te verkrijgen, omme ter plaetse, daar voor de invasie der Franschen de voorschreeve brugge gestaen hadde een schouw te moogen leggen, te weeten aan de Zeyde van het Sticht van Utrechte ende niet aan de Hollandsche Seyde”. En nu konden door middel van deze „Publique Veerpont” de Passagiers met haare Paerden, Wagens etc. weer worden overgezet, altijd tegen betaling van eenige tolpenning „tot soulagement van de schade bij den Heere van Nederhorst wegens het wegbreken van de voorn. Brugge geleeden”. Nu dat hij de passagiers, die van zijn pont gebruik maakten, daarvoor iets liet betalen, was niet onbillijk, maar Mijnheer ging nog heel wat verder. Hij redeneerde aldus: Ik ben altoos in de possessie geweest van het regt om de opbrengst van de Toll over de oude sluis bij den Hinderdam in mijn zak te steken, deze pont is in de plaats van de voorn. brug gekomen en diensvolgens heeft de voorz. pont geen minder regt van een Publicq veer dan voor deesen de brugge hadde; als er meerdere ponten in dit dorp komen, die ook iedereen over de Vecht gaan halen, zal dat ten nadeele van mijn pont zijn en daarom zal

ik maar stout beweren, dat het „dus” buyten alle contestatie moet zijn, dat niemand daaromtrent in prejudicie van het publike veer vermag te houden eenige Pondten off Schouwen offte diergelijke omme Menschen, Paarden, vee etc. over te zetten off ingevallen Sodanige Pondten off Schouwen voor eenige Plaatsen mogten worden gevonden, deselve op zijn best genomen tot geen ander eijnde mogen werden geëmploijeert als tot privé gebruik! Met het trekken van de conclusie: geen andere publike ponten in het dorp dan de mijne, was de Heere van Welland dus spoedig klaar, maar ik voor mij geloof, dat zijn bewijsvoering hier en daar leelijk hinkt, zoodat aan zijn gevolgtrekking m.i. niet te veel waarde moet worden toegekend.

In dien tijd waren er in ons dorp nog 4 ponten: een voor de plaats, genaamd Stilhorn, een voor de plaats, toebehoord hebbende aan den Heer Burgemeester Hinloopen, vlak bij den Hinderdam, de derde, behoord hebbende aan den Heer van Vreeland of Juffrouw Reaal, liggende bij de Nesdus en ten vierde de pont voor Petersburg.

Het is nu gemakkelijk in te zien, waarom de heer van Nederhorst er zoo naar streefde voor zijn pont het recht op te eischen alleen een publike pont te zijn, want, zou men met de 4 hierboven genoemde ponten maar iedereen gaan overhalen, dan zou de opbrengst van zijn pont aan den Hinderdam natuurlijk niet groot zijn.

De heer v. Brants is natuurlijk niet onbekend geweest met de pretentie van den Heer v. Welland, maar hij stoorde er zich klaarblijkelijk niet aan. Wij lezen ten minste, dat door de „Tuynlieden van den heer Christoffel Brands wagens, chaizen, Paarden en Menschen werden overgezet” die dus, dat spreekt, niet op Petersburg thuis behoorden. Wat doet nu de Heer v. Nederhorst? Hij laat het er niet bij zitten, maar verzocht aan de Ed. Mog. Heeren Staten van Utrecht „appointement waarbij de Tuynlieden en verdere Bediendens van den voorn. Heere Brands en alle andere, die haar sulx zouden willen aanmatigen, wierden geinterdiceert en verboden op sekere poene bij haar Ed. Mog. te statueeren, met hare Pondten, uitgesondert de bediendens alleen, eenige wagens, Paarden, Menschen etc. over te halen”. De Staten benoemden nu een Commissie, bestaande uit de Heeren van Deyl, van Zeyst en van Voorst om over deze aanvraag advies uit te brengen en. . . . de Heer van Nederhorst

kreeg zijn zin. Na exacte examinatie werd op rapport van de drie genoemde Heeren aan den gerequireerde zijn verzoek geaccordeert en is de versogte interdictie op een poene van 25 gulden verleent geworden. Dit geschiedde in den jaare 1718 en nu stond voor het vervolg de Heer van Nederhorst sterk, want hij kon zich nu beroepen op dit besluit van de Staten en hij liet dit dan ook niet na. Jawel, zei later Carel v. Dam, de opvolger van v. Brants, maar gij hebt dit recht verkregen op abusieve en onwaare praetexten, sub- en opreptivelijk en nog wel in audite parte, d.w.z. men heeft in deze zaak de wederpartij in 't geheel niet gehoord, verder alleen nog maar bij provisie geoordeeld en daarom erken ik uw recht niet. V. Brants nu redeneerde ook zoo en ging, hoewel hij natuurlijk niet onbekend is geweest met der Staten besluit en „op meer dan eene tijd het regt van den Heere van Nederhorst heeft erkend en zich aan het voorzijde appointement geacquiesseert” toch ondertusschen stilletjes door met het overhalen van „een ijgelyck, die sulx kwam te versoeken”. En we lezen niet, dat de Heere van Nederhorst den heer v. Brants heeft beboet of zijn pont in beslag heeft laten nemen. Integendeel we lezen in een later stuk van 1738, dat de heer v. Nederhorst zelf erkent, „dat het al eens waar mogte wezen, dat 't zedert dien tijd de voorz. Tuynlieden en verdere Bediendens van de Hofsteede Petersburg uit hoofden van den voorz. appointement en daarbij verleende Interdictie poenael niet waren geactioneert”, m.a.w. van een vervolging en oplegging van boete is geen sprake geweest. De Heer v. Welland heeft den Heere v. Brants oogluikend zijn gang laten gaan, ik krijg zoo den indruk, dat, hoe naijverig anders op zijn heerlijke rechten, hij den heer v. Brants niet goed aandurfde; dat was een te hooggeplaatst persoon, al was hij dan ook van den nieuwen en niet van den ouden adel, om het er mee aan den stok te krijgen. Dan maar liever voor het uiterlijk op goeden voet met elkaar blijven en de oogen een weinig sluiten.

Maar, zoo gaat de heer v. Welland in het hierboven aangehaalde stuk verder, uit dit oogluikend toelaten „zoude niet volgen, dat het voorz. appointement en daarbij verleende interdictie niet zoude weesen in train en volle vigeur, all is deze voorschreeve interdictie noyt in train gebragt offte werkstellig gemaakt, want soodanige posities waren ten uitersten capteus” d.w.z. al heb ik dit den Heer van Brants toegelaten, daaruit

volgt niet, dat ik zulks altijd en voor iedereen ook doen zal. En dat onze kasteelheer ook duchtig op zijn stuk kon staan, en van geen transigeeren weten wilde, ondervond Carel van Dam, de latere eigenaar van Petersburg.

Op 5 Nov. 1732 is de Heer van Brants, 68 jaren oud zijnde, dezer wereld overleden, zonder kinderen na te laten. Zijn achterneef, Johan Enno Brants, koopman te Witmond, was de voornaamste erfgenaam. Deze had zeker geen zin om zulk een groote en deftige Buitenplaats aan te houden, want zulks kostte schatten gelds en daarom liet hij ze publiek veilen. Maar „ter bestemder dage heeft niemand sig laeten vinden, di geresolveert was, deselve plaetz te koopen” en hij bleef er dus mee zitten. Nu trachten de executeurs „deselve plaetz bij d'Eerst voorvallende gelegtheid uit de hand te verkoopen, het geene ook geschiet is met den Heer Carel van Dam, die de plaetz Petersburg Cum annexis ook gekogt heeft voor 15.000 guldens, Hollands courant geld”. Dit geschiedde 28 Dec. 1733.

En met dezen van Dam lag weldra de Heer v. Welland overhoop. Waarschijnlijk was de eerste niet zulk een aanzienlijk persoon als de Heer van Brants geweest was, en daarom durfde de heer v. Welland hem wel aan en zou hij tegenover hem stijf en strak op zijn stuk staan. Nu moet gezegd worden, dat Carel v. Dam ook niet mis was; niet alleen, dat hij voor zijn pont als naar zijne meening een publieke pont zijnde, uit alle macht streed, (dat was zijn goed recht) maar hij trachtte op allerhande manier iedereen, als 't kon, tegen den heer v. Welland op te zetten, dezen verdacht te maken en hem te plagen, zooveel hij kon. De heer v. Welland vertelt hiervan in zulke leuke bewoordingen, dat ik niet nalaten kan, daarvan een gedeelte over te nemen. „Niet alleen, dat men 't zedert schroomloos heeft begonnen in prejudicie van des Geregdes indisputabel regt menschen, Paarden, Vee, etc. over te zetten, het heeft zelfs den Requirant kunnen gelusten daartoe op de Publijcque weegen en bij het uytgaan der kerke te Nigtevegt op het Kerkhoff alle ende een ijgelyk uit te nodigen, ja, zelfs daaraan zoo veel laten gelegen leggen, dat hij menschen daaromtrent, met wien hij andersints geen conversatie hield, ten zynen huylze heeft verzogt, tracteerd en aangeweest: zij wilden togh niet meer de ord.s Veerpontd van den Heere van Nederhorst gebruyken; dan was de zijne beter geleege en altijdt tot hun dienst, hoe meerder

hoe liever; (en hier volgt een rake steek onder water) moettende egter die Menschen de voorschreeve complaisances duur genoeg betalen, alsoo deselve daarneeven genoodsaakt wierden den Requir^t een uur of twee het oor te leenen in het leezen van verscheydene oude Papieren onder een gedurige bedrijginge, dat hij daar mede den Heere van Wellandt drillen zouden, hem bedisputeeren niet alleen zijn regt tot den Pondt, maar ook het aanstellen van een Koster aan den Bergh en hem noodsaken de Kerke en Pastorye aldaar uit zijn privé beurze te houden en wat diergelijke Wildsangerijen meer zijn. Dat hij dus op allerlei wijze heeft getragt den Gereq.^{den} bij de opgezeetenen daaromheen hatelijk te maken en de luyden de oren vol te blaasen, (en nu volgt de klap op de vuurpijl) waarin hij mogelijk beter zoude hebben gereüssert, zoo zijn crediet groter was geweest en het oogmerk van den Repuir^t met meer Politesse was uitgevoerd geworden". M.a.w. Hij heeft het niet slim genoeg aangelegd en de menschen geloofden van al zijn praatjes toch niets.

Wat een woorden, wat een haat en nijd en dat alleen om een pont!

Ja, zegt de heer van Welland en dat alles had zeer gemakkelijk kunnen worden voorkomen, want „immers is het eygen gebruik van de schouw vrijgelaten, mits eeniglijk in zulk een geval met den haak, boom off Riemen overvarende en geen touwen off reepen gebruykende, waarmede dan alle reeden van beswaer voor den requir^t (zou zijn) weggenomen, en indien daarinne nogh ietwes ten zijnen (v. D.) nadeele zoude kunnen resideeren, des neen, dan zoude hetzelfde ligtelijk door een vriendelijk verzoek aan den gereq.^{den} kunnen uit den wegh genomen zijn geworden, maar (en hier krijgt van Dam een veeg uit de pan) sulx leed de wrevelheyd van des Requir^{ts} naturel niet, die liever het vermaak wilde hebben, omme den Gereq.^{den} met deze ongefundeerde Procedures te vexeeren en waar het mogelijk te ontsetten van zijn goet regt hem competeerende, even off de Requir^t vrijheyd bekomen hadde omme tot terging van den Gereq.^{den} zijn Personage te speelen". M.a.w. van Dam bleef op zijn punt staan, dat zijn pont een publiek veer was en hij bedankte er hartelijk voor een vriendelijk verzoek aan den Heer van Welland te richten, want daardoor zou hij diens opperhoogheid en uitsluitend recht erkend hebben en daartegen richtte hij juist zijn scherpste aanvallen. Integendeel. Van Dam gaat verder met de vijandelijkheden.

Nu loopt het den heer v. Welland toch te bar. Hij zal Haar Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands te Utrecht te hulp roepen om zulk een onbeschaamde op z'n plaats te zetten. Hij moest erkennen, dat Haar Ed. Mog. appointment van 1718 sedert eenigen tijd niet naar behooren was geobserveert geworden en daarom vraagt hij op 13 Febr. 1739 een hernieuwde uitvaardiging van het oude verbod, n.l. dat niemand een publiek veer hebben mag dan hij aan den Hinderdam. Zulk een bevelschrift wordt nu opnieuw uitgevaardigd en nu kan de heer v. Welland dus de pondt, schouw of schuijt, waar mede de overhaling mogte geschieden in beslag nemen en een boete van 25 gld. heffen. Maar de Heere van Dam, die heel goed begreep, dat het bij al die verordeningen alleen om hem te doen is, geeft geen kamp. Een maand later, 18 Maart 1739, zend hij aan de Staten te Utrecht een verweerschrift, dat klinkt als een klok, waarin hij de „differente" eens van zijn kant belicht. 't Is een kapitaal stuk werk, 54 folio bladzijden groot en zeker wel door een advocaat opgesteld, want 't is door een zekeren Munnicks onderteekend. Trouwens de pompeuze stijl en de Latijnsche rechtsregels, die telkens tot illustratie werden aangehaald, wijzen ook in die richting. Bij het lezen moet men onwillekeurig uitroepen: welk een massa woorden kunnen er worden vuilgemaakt over zulk een betrekkelijk geringe zaak. Werkelijk in den goeden ouden tijd was het al precies als in onze veelgesmade eeuw. Niets nieuws onder de zon.

Het is natuurlijk ondoenlijk het geheele betoog op den voet te volgen, eenige gegevens heb ik reeds in het voorafgaande verwerkt, maar toch kan ik niet nalaten eenige markante opmerkingen naar voren te brengen.

Van Dam vertelt daarin, dat hij en zijn voorgangers meer als de helfte van 'n eeuw in een gerustige en vreedige possessie van de pont zijn geweest, dat hij in dat recht moet worden gemaintineert, dat dit recht niet door kracht van servituyt, concessie of toelating is verkregen, dat het recht van den heer v. Welland om 'n pont aan den Hinderdam te leggen nog ooit verleent was met uytsluyting van alle ende een ijgelyk; dat nooit ofte nimmer is geordonneert, dat men alleen de voorschreeve schouwe aan den Hinderdam zoude moeten gebruiken of dat aan iemand geinterdiceert was diergelijke schouwen of pondten te houden, dat hij met het op slinksche wijze in 1718 verkregen recht van

den Heer v. Welland niets te maken heeft, dat hij met de uiterste bevreemding gehoord heeft van de nieuwe aanvraag van dien heer tot toepassing van het door de Staten uitgevaardigd besluit;

dat hij sig daarover wel hadde kunnen adresseeren aan de ordinairis justitie en tegens die nieuwigheden versogt hebben mandement van complaincte maar dat hij om den heer Gerequireerden te spaaren ende in desselfs regt niet punctuelijck te treden sig liever bij Requeste heeft willen adresseeren aan de Ed. Mog. Heeren Staten.

dat de veerpont voor Petersburg veel en veel ouder is dan die aan den Hinderdam en altijd een publieke pont is geweest;

dat, als hij zijn pont daar niet houden mag, „de aff- en aankomste tot sijne Hoffsteede niet alleen seer lastig, neen maar zelfs ondoenlijk worden en de geheele Hoffsteede van geen gebruyck soude weesen;

dat het zeggen van den heer v. Welland, dat het eyge gebruik van de schouwe soude sijn vrijgelaten mits met den Haak, boom off Riemen overvaarende en geen touwen off reepen gebruyckende een notoire nieuwigheid is, die nooit door den Gerequireerden is gepractiseert, ook niet in den jaare 1718;

en dat sulckx boovendien een volslaagen onmogelijkheid soude zijn ter oorsaake van de breete en diepte van de Vegt aldaar, also met de minste wind de Pond aldaar niet soude kunnen worden geregeerd;

dat hij, hoewel onderricht sijnde, dat de permissie na een gedaan vriendelijk verzoek, „voor een stuyvertie ligt te bekoomen soude zijn” zulk een verzoek niet wenschte te doen, omdat hij selfs regt en well van natuere heeft;

dat ook de heer van de Velde, possesseur van Stilhorn, geweigerd heeft den jaarlijkschen canon van 30 stuivers per jaar te betalen, voor de vrijheid om met zijn pont de Vecht te bevaren;

dat hij er ten sterkste tegen moet protesteeren, dat de heer v. Welland „met een gantsch slegte gratie komt ter needer te stellen, dat dit alles de schuld is van de wrelveid van des Requirants naturel en dat hij den Heer Gerequireerden met deze ongefundeerde Procedueren komt te vexeeeren, want niet hij, maar de heer v. Welland heeft alle procedueren geamputeert en hij heeft juist uit louter bescheidenheid niet in willen gaan op het praetens recht van dien heer, maar alleen verzocht, dat sijn schouwe onder de voorschreeve verleende interdictie niet mogte weesen gecomprehendeert;

dat het vorder calumnies is, dat het hem soude hebben kunnen gelusten tot vexatie van den Heer Gerequireerden op de Publique weegen en bij het uitgaan der Kercke te Nigtevegt op het Kerkhoff alle ende ijegelijck uijt te noodigen, om met Zijn pondt over te vaaren, want dat zijn slechts beuzelpraatjes;

dat het ter goeder trouwe waar is, dat hij tot conservatie van sijn regt ende possessie van dien nu en dan wel ijmand heeft overgevaaren, dog sonder daar van eenigen toll te genieten, maar alleen uijt vriendschap en niet om sig door een ongepermitteerd middel te verrijcken (een steek voor v. Welland);

dat eigenlijk dit geschil door de „ordinaris justitie” moest beslecht worden, maar dat hij hierbij het voetspoor drukt van den heer v. Welland zelf, die zich ook rechtstreeks tot Heeren Gedeputeerden had gericht en zijn interdictie van hen sub- en obreptivelijk in audita parte had verkregen;

dat hij zich ten volle het recht voorbehoudt om ook na de uitspraak der Staten, indien deze voor hem niet gunstig mocht uitvallen, zich tot de ordinaris justitie te richten om in perpetuum teegens soodanige verkeerde onderneemingen gedekt te weesen;

dat al sulke discoursen echter seer wijnig of niets ter saake kunnen doen, omdat (en hierom gaat het toch maar) de heer Gerequireerde nooit het recht verkregen heeft van soodaanige geprivilegieerde Pondt *met uytshuytinge van alle ende ijgelijck*, noch van de Staten van Holland en West-Friesland, die het niet mochten verleenen, omdat deze in Utrecht niets te zeggen hebben, noch van de Staten van Utrecht, als souverainen deser provintie, die het in dezen vorm nooit hebben verleend;

om alle welke reedenen hij (v. Dam) teregt vertrouwt, dat sulks ook alsoo bij UEd. Mog. sal worden verstaen.

Zie zoo, dat was een kluijfe, waarmee de Heeren Staten in Utrecht niet zoo gemakkelijk klaar zouden zijn. Want den heer v. Welland, die inmiddels zelf zitting gekregen had in het collegie van de Staten 's Lands van Utrecht, zijn eisch te ontzeggen om de wille van een gewoon burger, een „kaerel”, dat ging natuurlijk niet zoo gemakkelijk en aan den anderen kant, het wel gemotiveerde stuk van den heer Carel van Dam naast zich neer te leggen, alsof het daarin vermelde hun niet aanging, was ook niet doenlijk.

Daarom leek het den Staten het beste, de zaak voorloopig aan de kapstok van een commissie op te hangen; deze moest een

nauwkeurig onderzoek instellen en van hun bevindingen rapport uitbrengen en dan zou men later wel een definitieve uitspraak doen. Inmiddels zouden Haar Ed. Mog. nader bericht inwinnen bij den heer v. Welland. Tot leden der commissie, die uit 9 leden zou bestaan, werden benoemd de Heeren van Nellesteyn, van Mijdrecht, van Renesse, van Amelisweerd, van Bottesteyn, van Zuylen, van Burman, Verwey en Methorst, omme gemelde Requeste te examineeren ende daarvan te rapporteeren houdende Haar Ed. Mogende gedurende de deliberatie alles in staate". 9 deftige Heeren om de pont-questie te onderzoeken, zeg nu nog eens dat onze voorvaderen de zaken niet tot in de finesses onderzochten!! Echter was er in deze uitspraak van den 7den Sept. 1739 één uitdrukking, die voor tweëerlei uitlegging vatbaar was en die dan ook reeds onmiddellijk aanleiding gaf tot dispuut! 't Was: houdende gedurende de deliberatie alles in staate. De Heer van Welland lei deze uitdrukking aldus uit: Zij beteekent, dat er geen veranderingen in de dispositie van Haar Ed. Mogende wierd gemaakt, maar ter contrarie alles moeste blijven in zoodanige staat als de zaak voor het presenteeren van de Requeste was geweest, daarbij zoo wel den Heer van Dam als alle ende een ijgelyk verboden bleef eenige ponten of schouwen in préjuditie van de gepriviligeerde Pont aan den Hinderdam te houden ofte daarmee eenige passagiers ofte andere personen, wagens ofte paarden over te zetten of aan te haalen.

Maar de heer van Dam lei deze uitdrukking zoo uit, dat ze hem in 't gevlj kwam, hij redeneerde aldus: Mijn pont is altijd een publieke pont geweest, waarmee ik overhaalde wien en wat mij gelustte en daarom ga ik daarmee gedurende de deliberatie der Staten rustig door, wat ook de heer v. Welland zeggen moge. En om zijn recht, waarvoor van Dam zoo heldhaftig streed, te demonstreeren „doet hij op den 28sten April laatst-leden twee Persoonen als Casper Daalhof met zijn zoon, zittende op een chaise met een paard bespannen met de voorschreeve pondt door twee Arbeiders van Petersburg overhaalen, van waar dezelve naa den Berg gereden waaren".

En — wordt er bij verteld — maar 't komt uit de koker van den heer van Welland en die bron is soms wel een weinig verdacht — tot dat overvaren hadde van Dam den voornoemde Daalhof specialijk verzogt op den 19den April te voren in het uitgaan van de Kerke te Nigtevegt ende hadde tegens hem ge-

zegt: „indien gij nu met mijn Pondt wild overgezet zijn, zoo komt maar hoe eerder hoe liever, het is tot uw dienst en tot dienst van al mijne buuren”.

't Ging dus, zooals ge ziet, hard tegen hard, en in dit geschil doet van Dam zich wel een weinig van den kleinen kant kennen, dat moet worden toegegeven. Zijn pogingen hebben iets weg van de speldeprikken, waarmee een dwerg een welgeharnasten reus probeert te wonden.

Het is te begrijpen, dat de heer van Dam met ongeduld naar de beslissing der Staten uitzag. Doch de zomer gaat voorbij en hij hoort nog van niets. Wel is hem ter oore gekomen, dat de oorzaak van de vertraging gezocht moet worden bij den heer van Welland, die op zijn (v. D.) requeste tot nog toe niet heeft gelieven te dienen van Berigt en daarom wendt van Dam zich in 't laatst van Aug. opnieuw tot de Staten met een adres, waarin hij zegt, dat hem aan de afdoeninge van zijn sake ten hoogste gelegen was en dat hij daarom oodmoedelijk verzoekt, dat UEd. Mog. den voorz. Heer v. Welland gelieven te ordonneeren, binnen sekeren tijd bij UEd. Mog. te praefigeeeren op des suppliants Requeste alsnog te berigten, en tevens verzocht hij, dat, als het antwoord van den heer van Welland zou ingekomen zijn, aan hem daarvan copije mag worden verleent om zijne belangen daartegen te mogen inbrengen. Dit laatste verzoek was wel te verklaren. In een openbare rechtzitting kan men het pleidooi van zijn tegenstander aanhooren en daartegenover zijn beschouwingen zetten, maar in deze zaak, die grootendeels schriftelijk behandeld werd en die ten slotte zou uitgewezen worden door een college, waarin wel de heer van Welland, doch niet de heer van Dam zitting had, mocht den heer van Dam heusch wel mededeeling worden gedaan van de argumenten zijner tegenpartij. Nu, de Staten staan hem zijn verzoek goedgunstig toe in hun vergadering van 2 Sept. Den 25sten Sept. doet de deurwaarder Kroes gerechtelijke aanzegging van dit besluit aan den advocaat van den heer van Welland, Mr. E. Storm persoonlijk, die deselve ook heeft aangenomen. Dit schrijven is wellicht een spoorslag geweest voor dien advocaat, om met het pleidooi, dat hij voor zijn lastgever, den heer van Welland, moest indienen, eens wat haast te maken. We lezen ten minste, dat binnen 14 dagen het verweerschrift van den heer van Nederhorst bij de Staten inkomt, die het den 7den Oct. reeds in behandeling nemen.

In dit stuk gaat de gerequireerde Godard van Tuyll van Se-rooskerken, Heere van Welland, Nederhorst, den Berg cum suis etc. de geheele geschiedenis, zoo als wij die nu reeds kennen, nog eens uitvoerig na; hij begint met te beweren, dat aan de Heer-lijkheid van Nederhorst van alle tijden aff heeft geconpeteert den Toll van de brugge over de Sluijse, gelegen hebbende aan den Hinderdam (maar 't bewijs hiervan laat hij achterwege), dat dit recht is overgegaan op de pont, die in de plaats van de brug is gekomen enz. enz. We kennen dit liedje zoo langzamerhand al. Natuurlijk beroept hij zich op het recht, dat de Staten hem eerst in 1718 en later nog eens in Febr. van dit jaar hebben verleend en tegen dat indisputabel regt doen de ijdele praatjes en Discourssen aan de zijde van den Requirant geallegueert niets, want het recht van Petersburg wordt expresselijk ontkent en kan ne gru quidem niet worden beweesen; bovendien is des gerequireerdens recht tot het publijcque veer onheugbare tijden ouder als de Hofsteede Petersburg zelve. Verder merkt hij op, dat de versogte interdictie hem te recht in audita parte is verleend, omdat de gerequireerde daarbij alleenlijk wierdt geconfirmeert in zijn regt hem competeerende en dat daarteegens geen Partij imaginabel was. (Dat is prachtig!)

dat het verder weinig tot de sake doet off den Requirant door de voorz. verleende Interdictie een difficiler toegang mogte hebben tot desselfs Hofsteede, omdat de Gereq. de daardoor in alle gevallen niet moet komen te lijden in zijn regt en de Justitie niet moet werden gebogen na het gemak van den Req.^{nt} en het geent hem best zoude convenieeren;

dat van de quade intentie van den Req.^{nt} UEd. Mog. klaarder zal kunnen blijken, als UEd. Mog. gelieven te letten hoe verkeerdelijk men aan de zijde van den Req.^{nt} UEd. Mog. verleende Stateeringe heeft kunnen goedvinden te interpreteren, even off daardoor de Req.^{nt} vrijheid bekomen hadde omme tot terging van den Gereq.^{den} zijn Personagie te spelen, niet tegenstaande zulx verre van daar is.

dat de Req.^{nt} zijne gehoudene conduites niet heeft kunnen in het werk stellen zonder openbaarlijk teegens UEd. Mog. verleende Stateringe te attenteeren,

dat egter uijt alles klaar consteert, hoe zeer het den Req.^{nt} ernst is, dat hij zoude ongeneegen zijn proceduren jegens den Gereq.^{den} te ondernemen en daaromme quasi de ords. justitie

niet zoude hebben geadiert, hetwelk Discourssen zijn, die waarlijk weijnigh om het Lijff hebben en klaar genoeg doen eluceren, dat men die wegh niet ingeslaagen heeft, omdat men vermeijnde daar niet te zullen kunnen te regt raken,

dat de Req.^{nt} vreemde gedagten van den Souverain maakt, als hij denken durfft dat UEd. Mog. om hem te playzieren regt en wetten in dit geval zouden verbij stappen,

dat de Greq.^{den} van zijn goed regt ten deese zoo zeer is overtuigt, dat hij geene swarigheid maakt zigh de Judicature van alle ende een ijgelyk te onderwerpen en dan ook geene reedenen heeft omme zigh te bekommeren over de uitspraak van UEd. Mog. ten opzichte van wien hij vermeind meer respectueus te handelen als den Req.^{nt} die zigh quasi een regt reserveert om bij de ords. Justitie te zoeken het geent UEd. Mog. zullen hebben verstaan hem niet te competeeren (dit is een beleefde buiging naar de zijde der Staten!)

dat hij dus concludeert, dat de heer van Dam niet ontfangkelijk moet geacht worden in zijn eisch.

Het is duidelyk, dat de heer van Welland in deze verdediging van zijn recht het schrijven van van Dam op den voet volgt en dat was voor hem niet moeilijc, daar hij, als lid der Staten, natuurljck met de bij dit college inkomende stukken bekend was. Verder is het opmerkelijc, hoe handig de heer van Nederhorst alle daden van van Dam weet voor te stellen als inbreuk makende op de autoriteit der Staten. Niet alleen, dat van Dam hem niet telt, dat is nog het ergste niet, (zoo houdt hij zich ten minste) maar van Dam is niet respectueus genoeg ten reguarde van de Ed. Mog. Heeren Staten 's Lands van Utrecht. En daarmee raakt hij een gevoelige snaar aan bij de heeren Statenleden, want wee den onverlaat, die hun recht van opperhoogheid durfde aantasten. Weg met zulk een!

Wat moeten nu de Staten doen? Zij hebben beide partijen (althans schriftelijc) gehoord, en er dient toch een beslissing in dit geding te komen. Den 7den Oct. 1739 besluiten zij, dat de bekende commissie van 9 ook dit schrijven zal examineeren, partijen zal hooren en accordeeren, is 't doenlijc, mitsgaders daarvan te rapporteeren; houdende inmiddels alles in state. 't Bekende slot alweer!

En van Dam haalt nog maar steeds over. „Dagelijcs wierden personen ende voituren met gemelde pont in prejuditie van de

voorscheeve geprivilegeerde veerpont overgezet. Dat is toch wel wat kras voor den heer van Welland om dat maar geduldig aan te zien. Hij heeft echter nog meer pijlen op zijn boog. Nu moet de schout van den Berg, Henderik van Soestdijk, er ook aan te pas komen. Deze, door den heer van Welland benoemd en natuurlijk geheel van dezen afhankelijk, daagt den weerbarstigen eigenaar van Petersburg voor zijn rechterstoel omme te hooren concludeeren tot decretement van een boete van vijf en twintig guldens boven de verbeurte van de pondt (cum expensis — met de kosten).

Maar de heer van Dam denkt: „Naar den Schout gaan om 'n boete van *f* 25 benevens de verbeurte van mijn pont tegen mij te hooren eischen, kan altijd nog; zoolang de heeren Staten geen uitspraak hebben gedaan, maken zij mij toch niets, en — hij blijft stilletjes thuis. Wat rest den armen Schout nu te doen? Hij adresseert ook bij de Staten en verzoekt Haar Ed. Mog. ootmoedelijk haar Ed. Mog. ordinaris appointment om den heer van Dam te citeeren, d.i. te mogen indagen. En de Staten besluiten, dat de Heeren van Nellesteyn etc. op dit verzoekschrift te gelijkertijd advies zullen uitbrengen.

En nog maar steeds haalt van Dam over met zijn pont. Een erg gemakkelijk heer schijnt het niet geweest te zijn. En bevreemd was hij evenmin. Dat blijkt wel uit hetgeen hij verder doet.

De winter van '39 op '40 gaat voorbij. Het wordt Mei en nog heeft van Dam geen commissie bij zich gezien tot nadere examinatie, laat staan een beslissing der Staten vernomen. Wel is hem van ter zijde ter oore gekomen, dat de heer van Welland de Staten heeft gedient van berigt ende dat hetselve soude weesen gestelt in handen van UEd. Mog. Heeren Gecommitteerdens op des suppliant's requeste, dog hetselve was noyt aan den suppliant geinsinueert, zooals hem beloofd was bij het besluit der Staten van 2 Sept. van het vorige jaar. En het is te begrijpen, dat de heer van Dam nieuwsgierig was naar hetgeen de heer van Welland tegen hem had ingebracht bij de Staten. Het was hem nog ten eenenmaale onbewust, zoo klaagt hij, en daar hij nogtans zijne defensie, dewelke altoos favorabel is, tegen hetgeen door zijn tegenpartij was in 't midden gebracht, behoorde te erlangen, zoo verzoekt hij opnieuw, dat aan hem mag worden verleent copije van het voorschreeve berigt, om daertegens zijne be-

langen, 't zij bij contraberigt of anders te mogen inbrengen. In de vergadering van 18 May 1740 staan de Staten weer zijn verzoek toe, de deurwaarder Kroes heeft dit besluit geïnsinueerd aan Mr. Storm, die het weer aannam. En deze heeft eindelijk voor copije gezorgd; van Dam kon nu, rustig op zijn Hofsteede Petersburg gezeten, nalezen, wat de heer van Welland wel van hem aan de Staten had verteld. En zooals wij al weten, wat dat over 't geheel niet veel moois! We kunnen ons zoo voorstellen, hoe van Dam onder het lezen wel eens uit zijn gemakkelijken stoel zal zijn opgesprongen met gebalden vuist en van woede vertrokken aangezicht, als de heer van Nederhorst hem 'n por geeft en al zijn aanspraken op de hem zoo dierbare vrije publieke pont gewoonweg belachelijk noemt! Zoo iets is ook om uit je vel te springen. En heeft hij zich nu gehaast, om een contra-memorïe in te dienen? We hooren er niet van. Had hij misschien in zijn eerste missive al de pijlen, die hij in zijn koker had, verschoten en wist hij niets nieuws meer naar voren te brengen? We weten het niet.

Inmiddels maakte de commissie van 9 ook niet veel haast om zich van de haar opgedragen taak te kwijten. Ze bleef nog voortbestaan, want zoo af en toe lezen we in de Resoluties der Staten, dat een ander lid werd benoemd in de plaats van een die uitviel. Zoo was reeds de heer Buurman in '39 door een ander vervangen en op 2 Mei '40 werd de heer van Mijdrecht die tot gecommiteerde wegens deze provincie in het college der Admiraliteit op de Maese was benoemd, vervangen door den heer van Leusden, geëligeerde raad. Nu begint op zijn beurt de heer van Welland het treuzelen moede te worden. Door het onderzoek aan deze commissie op te dragen is deze zaak met recht op de lange baan geschoven en hij wil er het eind wel eens van zien. Daarom richt hij zich op 21 Sept. 1740 opnieuw tot de Staten met een stuk,, waarin hij zich beklagt over den heer van Dam, die in plaats van zijn gedreigde contraberichten in te zenden, nu in delayen (uitstellen) zijn kracht zoekt. Daarom stelt hij nu kort en goed voor, dat Haer Ed. Mog. partijen Collitiganten met derselver Saeken geliefden te renvoyeeren aan de Heeren Ordinaris Gedeputeerden, omme aldaer volgens stijl gebruikelijk voort te procedeeren met de anderen na de laatste retroacta tot den uyt-einde toe, en te sien zoo bevonden sal worden te behooren en voorts in dien gevalle den voorn. Carel van Dam te ordonneeren,

binnen den tijd van 14 dagen na insinuatie voor gen. Heeren Ge-deputeerden te dienen van contraberichte ofte anders binnen zodanigen peremptoiren tijd ter vergaderinge van Haer Ed. Mog. als tot vordering der expeditie van justitie zullen oordeelen te behooren.

Dat middel lijkt echter de Heeren Staten een beetje te kras. Het werk der Commissie weer uit handen te nemen, ge begrijpt, dat gaat niet. Maar ze zullen den heer van Welland toch gedeeltelijk ter wille zijn. Ze ordonneeren partijen om te contraberichten en 't zelve te furneeren onder de Heeren Commissarissen binnen den tijd van Ses weken op poene van dispositie. Of dit dreigement het gevolg heeft gehad, dat de stukken op tijd bij de commissie zijn ingekomen, zou ik u niet kunnen zeggen. Evenmin is bekend, of de deftige commissie nog in Nederhorst den Berg is geweest om ter plaatse zich van den toestand op de hoogte te stellen. (Ik zou de statige heeren wel eens willen zien wandelen door ons eenvoudig dorp op weg naar Petersburg om met den onbuigzamen Carel van Dam te gaan spreken). Maar dit is zeker: de commissie is er niet in geslaagd de strijdende partijen te accordeeren, want de differente bleef voortduren.

Alleen den afloop weten we. Eindelijk valt de beslissing der Staten, hoewel eerst op 4 Juli 1742, dus nog 2 jaren nadat het laatst in de vergadering der Staten over deze zaak was gehandeld. Snel recht is anders. Op deze datum brengt de commissie ad hoc een ampel rapport uit en aan het eind van hun rapport komen zij tot deze conclusie, dat Haer Ed. Mog. zouden kunnen verklaren, de Pont van den Heer gerequireerde onder den geregte van Nederhorst te zijn een geprivilegeerde Pont, door publike autoriteit, en in plaats van een geoctroyeerde brug, aangeleyd, en confirmeerende derhalven den appointemente op de requeste van den Heere gerequireerde verleenen met interdictie aan alle en een ieder met hunne particuliere ponten, eenige menschen tot hunne familie niet behoorende, rijtuigen, paerden of eenig ander vee van eene zijde van de Vegt over te haelen of te brengen aen de anderre sijde, direct of indirect, op poene van f 25 glds. op ieder contraventi te verbeuren, d'eene helft ten profijte van den aanbrenger en d'andere helft ten behoeve van den armen van Nederhorst ende met ontzegging van het versoek door den requirant gedaan om van de voors. generaele interdictie gèëximeerd te zijn, met permissie niet te min voor den re-

quirant ende de eygenaars en bewooners in der tijd van de Hofsteede Petersburg, om bij continuatie de schouw of pont, leggende voor de zelve Hofsteede Petersburg te mogen houden ten dienste van zig zelfs, hunne familiën ende bruykers en bewooners van de voors, hofsteede en aenhoorige landen en oversulx alleen tot eygen gebruyk, zonder andere passeerende menschen. paerden ofte beesten voor geld of om niet te mogen overvoeren, op poene als voren. Na het uitbrengen van dit rapport hebben de Staten nog een poosje over het daarin vervatte advies gedelibereerd, en ten slotte hebben de Heeren van de twee voorstemmende Leden zich met gedagt rapport en advies geconformeerd en is 'tzelve bij de Heeren Gecommitteerden der stad Utrecht overgenomen.

Van Dam had dus in hoogste instantie zijn pleit voor zijn publieke pont verloren. Met onbezweken moed en taaie volharding had hij gestreden, maar tegen zulke hooge heeren moest hij zich in tijd gewonnen geven. Eén lichtstraal was er nog voor hem in de duisternis; om de voor hem zoo bittere pil wat te vergulden, hadden immers de Staten bepaald, dat zijn pont blijven mocht, zonder dat hij daarvoor verlof behoefde te vragen aan den heer van Welland of hem jaarlijks een „stuyvertjen” te betalen. Want, zooals we reeds zagen, waren het niet het minst deze beide zaken, die hem het sterkst tot verzet geprikkeld hadden. Hij kon zich dus per saldo nog vleien met de overtuiging, dat zijn verzet hem toch nog eenig voordeel had opgeleverd. De overweging van dit verkregen voordeel, gevoegd bij de nu versterkte overtuiging, dat het met groote heeren slecht kersen eten is, hebben van Dam er zeker toe gebracht in de uitspraak der Staten te berusten. We lezen dan ook niet, dat hij zijn dreigement: om zich n.l. op de ordinaris justitie te beroepen, als hij zich door de Staten in het ongelijk zag gesteld, heeft ten uitvoer gebracht. En evenmin hooren wij ervan, dat hij is doorgegaan met het overhalen van passeerende menschen, paerden ofte beesten voor geld of om niet.

De ruzie over de pont was uit, voor goed uit!!

INHOUD

---

1. Naamlijst der bestuursleden	V
2. Naamlijst van de leden, donateurs en begunstigers	VI
3. Jaarverslag.. .. .	XI
4. Rekening van den Penningmeester	XII
5. Statuten	XIII
6. Herinnering aan Mgr. Dr. Alphons Ariëns en Pastoor J. Heerschop	XVI
7. Verslag van de excursie naar Wijk bij Duurstede en Rhenen door Joan Vis	XVII

---

8. De kloosters der Oude en Nieuwe Zusters te Weesp, door A. van Beek	1
9. De belegering van het slot Kroonenburg, enz., door J. Schipper Jr... .. .	10
10. De Inval der Franschen in de Vechtstreek. Medege- deeld door J. G. Th. Grevenstuk	13
11. Geschiedenis van het nachtwachtwezen te Abcoude en Baambrugge, door Joan Vis	28
12. Geschiedenis der Ned. Hervormde Gemeente te Zuilen, door Dr. W. ten Boom	41
13. Jan van Brederode en Johanna van Abcoude, door Mr. H. J. J. Scholtens	73
14. 't Huys ten Bosch bij Wesopa en zijn omgeving, door A. van Beek	83
15. Petersburg contra Nederhorst, door C. A. de Bree ..	92
